

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Reģionālās
attīstības fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Pētījums par starptautisko praksi personu ar invaliditāti atbalsta sistēmu jomā

Starpsiņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1. uzdevuma 3.1.1. apakšuzdevumu

Rīga 2016

INFORMĀCIJA PAR PĒTĪJUMA 3.1.1. APAKŠUZDEVUMU

Pētījuma nosaukums:	<p>“Pētījums par starptautisko praksi personu ar invaliditāti atbalsta sistēmu jomā”</p> <p>Īstenots ESF līdzfinansēta Labklājības ministrijas realizēta projekta Nr.9.2.1.2/15/1/001 “Iekļaujoša darba tirgus un nabadzības risku pētījumi un monitorings” ietvaros</p>
Pētījuma pasūtītājs:	<p>Labklājības ministrija (LM)</p> <p>Reģistrācijas Nr.90000022064</p> <p>Adrese: Skolas iela 28, Rīga, LV–1331</p> <p>Tālr.: 67021600, fakss: 67276445</p>
Pētījuma veicējs:	<p>SIA “Baltijas konsultācijas” (reģ. Nr. 50103143091)</p> <p>SIA “Agile & CO” (reģ. Nr. 40003939574)</p>
Eksperti/pētnieki:	<p>Aivita Putniņa, pētniece</p> <p>Artūrs Pokšāns, pētnieks</p> <p>Iveta Reinholde, eksperts</p> <p>Līga Rasnača, pētījuma vadītāja</p> <p>Viesturs Celmiņš, pētnieka asistents</p> <p>Kristians Zalāns, pētnieka asistents</p> <p>Kārlis Lakševics, pētnieka asistents</p> <p>Līga Velve, pētnieka asistents</p> <p>Aigars Staks, projekta vadītājs</p>

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

Pētījuma laiks un vieta:	2016. gada septembris–oktobris, Latvija
Pētījuma mērķis:	Pilnveidot personu ar invaliditāti atbalsta sistēmu starpnozarū politikas līmenī, lai nodrošinātu personu ar invaliditāti integrēšanos visos sabiedriskajos procesos, sniedzot starptautiskās prakses izvērtējumā balstītus un esošajā politiskajā, institucionālajā, finansiālajā un tiesiskajā ietvarā reāli īstenojamus priekšlikumus par Latvijas rīcībpolitikas un esošo atbalsta pasākumu lietderības, efektivitātes, ilgtspējas un ietekmes uz personu ar invaliditāti dzīves kvalitāti uzlabošanu, īpaši attiecībā uz iekļaujošas izglītības un iekļaujoša darba tirgus jomām. Pētījuma īstenošana ir paredzēta, lai nodrošinātu efektīvu un ilgtspējīgu invaliditātes politiku un identificētu nepieciešamās turpmākās rīcības rīcībpolitikas pilnveidošanai.
Pētījuma uzdevumi:	<p>1. uzdevums: izvērtēt Latvijā pieejamo administratīvo un apsekojumu datu invaliditātes jomā atbilstību, pietiekamību un kvalitāti politikas pārraudzības un monitoringa procesa nodrošināšanai atbilstoši Konvencijā noteiktajām jomām:</p> <ul style="list-style-type: none"> – veicot vākto indikatoru saraksta un datu griezumā, datu avotu, datu pieejamības un vākšanas regularitātes, datu automatizēšanas iespēju, vienotas terminoloģijas pielietojuma datu uzkrāšanā, dažādos avotos uzkrāto datu salīdzināmības iespēju analīzi; – izvērtējot Latvijas rīcībpolitikas monitoringa iespējas atbilstoši ANO Konvencijas pantos noteiktajās jomām; – identificējot nepieciešamos metodoloģiskos, institucionālos, tehnoloģiskos un administratīvos risinājumus politikas pārraudzības procesa pilnveidošanai.
Pētījuma mērķa grupa:	Sociālās politikas veidotāji un sociālās politikas ieviesēji.
Pētījuma metodes:	<p>Sekundāro datu avotu izpēte un analīze.</p> <p>Kvalitatīvais pētījums, veicot 3 padziļinātās intervijas un</p>

Starprziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

	2 intervijas - konsultācijas.
Pētījuma pielikumi:	1. Pētījuma instrumentārijs – politikas rādītāju kodu tabula.

SATURS

Informācija par pētījuma 3.1.1. apakšuzdevumu	2
Saturs	5
Lietotie termini un saīsinājumi.....	7
Ievads: situācijas izvērtējums	10
1. pētījuma metodoloģija	14
1.1. Ziņojuma struktūra	14
1.2. Pirmais posms: Latvijas nacionālās un nozaru rīcībpolitikas rādītāju analīze.....	15
1.3. Otrais posms: rīcībpolitikas rādītāju analīze attiecībā pret Konvencijas prasībām.....	18
1.4. Metodoloģiskie, institucionālie, tehnoloģiskie un administratīvie risinājumi politikas pārraudzības pilnveidošanai.....	20
1.5. Invaliditātes definējums.....	22
1.6. Invaliditātes definējums Eiropas līmeņa aptaujās	25
2. Nacionālās un nozares rīcībpolitikas rādītāji.....	27
2.1. Izglītība.....	27
2.2. Nodarbinātība.....	32
2.3. Veselība	35
2.4. Sociālā iekļaušana. Sociālā atbalsta pakalpojumi personām ar invaliditāti.....	36
2.5. Sociālā aizsardzība	40
2.6. Izpratnes un informētības veicināšana.....	41
2.7. Izvērtējuma sistēmas.....	42
3. Rādītāju izvērtējums saskaņā ar konvencijas pantiem.....	46
5. pants. Vienlīdzība un diskriminācijas aizliegums	46
6. pants Sievietes ar invaliditāti	51
7. pants. Bērni ar invaliditāti	53
8. pants. Izpratnes veidošana	54
9. pants. Pieejamība	55
10. pants. Tiesības uz dzīvību.....	62
11. pants. Riska situācijas un ārkārtas humānās situācijas	63
12. pants. Vienlīdzīga tiesībspējas atzīšana.....	65

13. pants. Tiesas pieejamība	67
14. pants. Personas brīvība un neaizskaramība	69
15. pants. Tiesības netikt pakļautam spīdzināšanai vai nežēlīgiem, necilvēcīgiem vai cieņu pazemojošiem apiešanās un sodīšanas veidiem.	70
16. pants. Tiesības netikt pakļautam ekspluatācijai, vardarbībai un ļaunprātīgai izmantošanai	71
17. pants. Personas integritātes aizsardzība	72
18. pants. Pārvietošanās un pilsonības brīvība.....	73
19. pants. Patstāvīgs dzīvesveids un iekļaušana sabiedrībā	73
20. pants. Individuālā pārvietošanās	74
21. pants. Vārda un uzskatu brīvība un pieeja informācijai.....	75
22. pants. Privātās dzīves neaizskaramība.....	76
23. pants. Cieņa pret dzīvesvietu un ģimeni.....	77
24. pants. Izglītība	81
25. pants. Veselība	85
26. pants. Adaptācija un rehabilitācija	88
27. pants. Darbs un nodarbinātība	91
28. pants. Pienācīgs dzīves līmenis un sociālā aizsardzība	95
29. pants. Līdzdalība politiskajā un sabiedriskajā dzīvē.....	97
30. pants. Līdzdalība kultūras dzīvē, atpūta, brīvā laika pavadīšana un sports.....	99
Ieteikumi metodoloģiskiem, institucionāliem, tehnoloģiskiem un administratīviem risinājumiem politikas pārraudzības pilnveidošanai	102
   Metodoloģiskie risinājumi	102
   Datu avoti.....	103
   Latvijas indikatori Konvencijas uzraudzībai	109
   Institucionālie un administratīvie risinājumi	111
   Tehnoloģiskie risinājumi	111
Atsauces	113
Pielikumi	120
   1. Pielikums. Salīdzinājums invaliditātes definēšanai Latvijā veicamās aptaujās	120
   2. Pielikums. Politikas dokumentos izmantotie dati	124
   3. Pielikums. Konvencijas uzraudzībai izmantojamie indikatori, kopsavilkums.	140

LIETOTIE TERMINI UN SAĪSINĀJUMI

ADL – Activities of Daily Living

ANED – Academic Network of European Disability Experts

ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija

BURVIS – Bezdarbnieku uzskaites un reģistrēto vakanču informācijas sistēma

CL – Civillikums

CPL – Civilprocesa likums

CSP – Centrālā statistikas pārvalde

CVK – Centrālā vēlēšanu komisija

DOTCOM – Disability Online Tool of the Commission

EHIS – European Health Interview Survey

EQLS – European Quality of Life Surveys

ERAF – Eiropas reģionālās attīstības fonds

ES – Eiropas Savienība

ESS – European Social Survey

EU-SILC – EU Statistics on Income and Living Conditions

GALI – Global Activity Limitation Indicator

IADL – Instrumental Activities of Daily Living

ICF – International Classification of Functioning, Disability and Health

IDEE – Indicators of Disability Equality in Europe

IeM – Iekšlietu ministrija

IZM – Izglītības un zinātnes ministrija

KF – Kohēzijas fonds

KL – Krimināllikums

LabIS – Vienotā labklājības informācijas sistēma

LDDK – Latvijas Darba devēju konfederācija

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

LKND – Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi

LM – Labklājības ministrija

LNB – Latvijas Neredzīgo biedrība

LNERB – Latvijas Neredzīgo bibliotēka

LNS – Latvijas Nedzirdīgo savienība

LPK – Latvijas paralimpiskā komiteja

LTV – Latvijas Televīzija

MK – Ministru kabinets

NEPLP – Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome

NESSE – Network of Experts in Social Sciences of Education and Training

NPAIS – Nepilngadīgo personu atbalsta informācijas sistēma

NVA – Nodarbinātības valsts aģentūra

NVO – Nevalstiskās organizācijas

PMLP – Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde

PNPG – Pasākumi noteiktām personu grupām

SAC – Sociālās aprūpes centrs

SAIS – Sociālās apdrošināšanas informācijas sistēma

SIVA – Sociālās integrācijas valsts aģentūra

SM – Satiksmes ministrija

SPOLIS – Sociālās politikas monitoringa informācijas sistēma

SUSTENTO – Latvijas Cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācija

TIS – Tieslietu informācijas sistēma

TM – Tieslietu ministrija

TS – Tiesībsargs

VDEĀVK – Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu Valsts komisija

VID – Valsts ieņēmumu dienests

VIIS – Valsts izglītības informācijas sistēma

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

VISC – Valsts izglītības satura centrs

VPMK – Valsts pedagoģiski medicīniskā komisija

VSAA – Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra

VTPC – Vaivaru tehnisko palīgīdzekļu centrs

VUGD – Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests

ZELDA – Resursu centrs cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem

IEVADS: SITUĀCIJAS IZVĒRTĒJUMS

ANO Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām¹ (turpmāk Konvencija) ir saistošs starptautisks Cilvēktiesību dokuments. Konvencijas mērķis ir veicināt, aizsargāt un nodrošināt to, lai visas personas ar invaliditāti varētu pilnībā un vienlīdzīgi izmantot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības, un veicināt tām piemītošās cieņas ievērošanu.

Pie personām ar invaliditāti pieder personas, kurām ir ilgstoši fiziski, garīgi, intelektuāli vai maņu traucējumi, kas mijiedarbībā ar dažādiem šķēršļiem var apgrūtināt to pilnvērtīgu un efektīvu līdzdalību sabiedrības dzīvē vienlīdzīgi ar citiem.

Latvija Konvenciju ratificējusi 2010. gada 1. martā (spēkā kopš 2010. gada 31. marta). Lai nodrošinātu Konvencijā noteikto principu realizēšanu, ir izstrādātas ANO Konvencijas īstenošanas Pamatnostādnes 2014.–2020. gadam² (turpmāk Pamatnostādnes), izvirzot četrus rīcības virzienus mērķa sasniegšanai:

- izglītība, sekmējot izglītības pieejamību visa mūža garumā un iekļaujošas izglītības principa nostiprināšanu un īstenošanu,
- nodarbinātība, sekmējot personu ar invaliditāti re/integrēšanos darba tirgū;
- sociālā aizsardzība, kas mērķēta uz personu ar invaliditāti dzīves līmeņa uzlabošanu, nodrošinot pieeju sabiedrībā balstītajiem pakalpojumiem;
- sabiedrības izpratnes veicināšana, stiprinot sabiedrības solidaritāti un izpratni par personu ar invaliditāti vajadzībām.

Saskaņā ar Pamatnostādnēm, Konvencijā noteiktās tiesības un pamatprincipi ir īstenojami horizontāli, t.i., nozaru (t.sk., veselība, izglītība, nodarbinātība u.c.) atbildīgās ministrijas un citas iesaistītās institūcijas katra ir atbildīga par Konvencijā noteikto saistību pakāpenisku ieviešanu attiecīgajā jomā. Izstrādājot politikas plānošanas dokumentus un tiesību aktu projektus, nozares ministrijas ir atbildīgas par to, lai tajos tiktu integrēts personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju princips, tādējādi nodrošinot personu ar invaliditāti tiesību īstenošanu. Invaliditātes aspektu konsekventa ievērošana, plānojot sabiedrībai paredzētos pakalpojumus, nodrošina to pieejamību arī cilvēkiem ar invaliditāti.

Latvija, ratificējot Konvenciju, ir apņēmusies nodrošināt un veicināt to, lai visas personas ar invaliditāti varētu pilnībā īstenot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības bez

---

¹ Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām "Latvijas Vēstnesis", 27 (4219), 17.02.2010. (stājas spēkā: 31.03.2010.)

² Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/2013junijs/Impamn_040613_inv.pdf [skatīts 20.10.2016]

jebkāda veida diskriminācijas invaliditātes dēļ un minētās apņemšanās ietvaros uzņemušās sekojošas saistības:

- pieņemt visus atbilstošos likumdošanas, administratīvos un citus pasākumus šajā konvencijā atzīto tiesību īstenošanai;
- veikt visus nepieciešamos, tostarp likumdošanas, pasākumus, lai grozītu vai atceltu pastāvošos likumus, noteikumus, paražas un praksi, kas rada personu ar invaliditāti diskrimināciju;
- ņemt vērā personu ar invaliditāti cilvēktiesību aizsardzību un veicināšanu visās stratēģijās un programmās;
- atturēties no jebkādam tādām darbībām vai prakses, kas neatbilst šai konvencijai, un nodrošināt, lai valsts iestādes un institūcijas rīkotos saskaņā ar šo konvenciju;
- veikt visus atbilstošos pasākumus, lai likvidētu diskrimināciju invaliditātes dēļ, ko piekopj jebkāda persona, organizācija vai privāts komersants;
- uzņemties vai veicināt universālā dizaina preču, pakalpojumu, ierīču un objektu pētījumus un izstrādi, kā definēts šīs konvencijas 2. pantā, kurām būtu nepieciešama pēc iespējas mazāka pielāgošana un viszemākās izmaksas, lai apmierinātu personu ar invaliditāti specifiskās vajadzības, veicināt to pieejamību un izmantošanu un veicināt universālā dizaina iekļaušanu standartos un norādījumos;
- veikt vai veicināt personām ar invaliditāti piemērotu jauno tehnoloģiju, tostarp informācijas un sakaru tehnoloģiju, pārvietošanās palīglīdzekļu, ierīču un atbalsta tehnoloģiju, pētījumus un izstrādi, kā arī veicināt to pieejamību un izmantošanu, dodot priekšroku tehnoloģijām par pieejamu cenu;
- sniegt personām ar invaliditāti pieejamu informāciju par pārvietošanās palīglīdzekļiem, ierīcēm un atbalsta tehnoloģijām, tostarp jaunajām tehnoloģijām, kā arī par citiem palīdzības, atbalsta pakalpojumu un objektu veidiem;
- veicināt ar personām ar invaliditāti strādājošo profesionālo darbinieku un personāla apmācību par šajā konvencijā atzītajām tiesībām, lai uzlabotu šo tiesību garantētās palīdzības un pakalpojumu sniegšanu.

Izstrādājot un piemērojot tiesību aktus un stratēģijas šīs Konvencijas īstenošanai, kā arī pieņemot jebkādus lēmumus par jautājumiem, kas attiecas uz personām ar invaliditāti, dalībvalstis cieši konsultējas ar personām ar invaliditāti un tās aktīvi iesaista, tostarp bērnus ar invaliditāti, ar šo personu pārstāvošo organizāciju starpniecību.

Latvijā ir pieņemta un ir spēkā virkne tiesību aktu, kas nodrošina un/vai sekmē Konvencijā noteikto principu īstenošanu. Hierarhiski augstākais ilgtermiņa attīstības plānošanas dokuments Latvijā ir “Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.

gadam”. Nacionālais attīstības plāns ir hierarhiski augstākais vidēja termiņa attīstības plānošanas dokuments.

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam³ 130. punkts nosaka, ka saskaņā ar Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām valstij ir jāveic atbilstoši pasākumi, lai personas ar funkcionāliem traucējumiem varētu dzīvot neatkarīgi un pilnvērtīgi, vienlīdzīgi ar citiem realizējot sevi visās dzīves jomās. Šie pasākumi, kas ietver pieejamību traucējošu šķēršļu un barjeru apzināšanu un likvidēšanu ēkās, uz ceļiem, transportā, kā arī citos iekštelpu un āra objektos – skolās, mājokļos, ārstniecības iestādēs un darba vietās. Tas attiecas arī uz informācijas, sakaru un citiem pakalpojumiem, starp tiem – elektroniskajiem pakalpojumiem un avārijas dienestiem. Lai apmierinātu personu ar funkcionāliem traucējumiem vajadzības, pakāpeniski jānodrošina universāla dizaina preču, kā arī tādu pakalpojumu, ierīču un objektu pieejamība, kam nepieciešama pēc iespējas mazāka pielāgošana un viszemākās izmaksas.

Latvijas ilgtspējas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam kā viens no stratēģiskiem principiem ir atzīmēta Darba tirgus pieejamība un diskriminācijas mazināšana – *lai pilnvērtīgi izmantotu Latvijas cilvēkkapitālu, ir jāmazina visu veidu diskriminācija darba tirgū – etniskā, dzimuma (gan sievietes, gan vīriešu) un vecuma diskriminācija, kā arī diskriminācija pret cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Tieši neformālās diskriminācijas dēļ samazinās atsevišķu sociālo grupu darba un ienākumu drošība. Nākotnē dažādu, t.sk. globālu norišu rezultātā, piemēram, darbavietām pārvietojoties uz citām valstīm vai atsevišķām kompetencēm atmirstot, atsevišķas profesionālās vai sociālās grupas var zaudēt darbu un ienākumus. Jebkāda diskriminācija pret šīm grupām vēl papildus samazinātu viņu dzīves kvalitāti un iespējas.*

Savukārt, Latvijas Nacionālais attīstības plānā 2014.–2020. gadam⁴ ietverts rīcības virziens “Cienīgs darbs”, kur 234. punkts nosaka, ka *ikkatram ir tiesības būt aktīvam, piedalīties sevis, sabiedrības un Latvijas attīstībā. Latvija atraisa arī to cilvēku potenciālu, kuri dzīvojuši sociālās aprūpes institūcijās, piedāvājot alternatīvas aprūpes formas, kas nodrošina iespēju īstenot cienīgu darbu tā plašākā nozīmē – dot un dalīties ar citiem un strādāt savu spēju ietvaros. Nepieciešams īpašu uzmanību pievērst cilvēku ar invaliditāti vajadzībām kā vienai no sociāli atstumtajām sabiedrības grupām, domājot par to ciešāku integrāciju sabiedrībā kopumā un īpaši darba tirgū.*

---

³ Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam. Pieejams:

http://www.pkc.gov.lv/images/LV2030/Latvija_2030.pdf [skatīts 20.10.2016]

⁴ Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020.gadam. Pieejams:

http://www.pkc.gov.lv/images/NAP2020%20dokumenti/20121220_NAP2020_apstiprinats_Saeima.pdf [skatīts 20.10.2016]

Lai gan Pamatnostādnes nosaka, ka Nacionālais attīstības plāns paredz sniegt atbalstu sociālajai uzņēmējdarbībai un viens no plānotajiem sociālās uzņēmējdarbības atbalsta virzieniem varētu būt arī atbalsts personu ar invaliditāti integrācijai darba tirgū, paredzot ES fondu līdzfinansējumu sociālās uzņēmējdarbības uzsākšanai un īstenošanai, speciālistu un konsultantu piesaiste, atbalsts darba vietu izveidošanai specifiskām mērķa grupām, arī personām ar invaliditāti, Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020. gadam neparedz šāda atbalsta sniegšanu tieši sociālajai uzņēmējdarbībai, bet tiek uzsvērtā sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības nozīme un sekmēšana. Sociālā uzņēmējdarbība un sociāli atbildīga uzņēmējdarbība pēc būtības ir atšķirīgi jēdzieni, līdz ar to var secināt, ka Latvijas Nacionālajā attīstības plānā šis aspekts nav ņemts vērā.

Saskaņā ar Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisijas (VDEĀVK) datiem 2016. gada janvārī bija reģistrētas 174 605 personas ar invaliditāti (no tām 8 260 bērni), kas ir ap 8,1 % no Latvijas pastāvīgajiem iedzīvotājiem⁵. Tas ir salīdzinoši liels skaits, kas ietekmē kopējo darbspējīgo pastāvīgo iedzīvotāju skaitu un attiecīgi darba tirgu.

Neraugoties uz valstī pieejamajiem atbalsta pasākumiem, saglabājas salīdzinoši zems personu ar invaliditāti nodarbinātības līmenis. Pēc Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras (VSAA) sniegtajiem datiem par personām ar invaliditāti, kuras ir sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmējas, nodarbināto personu skaits ar I invaliditātes grupu⁶ ir 1 641 jeb 7 %, ar II invaliditātes grupu⁷ – 15 089 jeb 19 % un ar III invaliditātes grupu⁸ – 24 182 jeb 40 %. Tas norāda uz rīcībpolitikas jomas trūkumiem un problemātiku personu ar invaliditāti nodarbinātības nodrošināšanā, liekot vaicāt, kas ir pamata cēlonis esošajai situācijai – vai zemais nodarbinātības līmenis ir saistīts ar motivācijas trūkumu iesaistīties darba tirgū, primārajiem iztikas līdzekļiem veidojoties no pabalstiem, vai drīzāk tā ir nespēja iekļauties izglītības sistēmā, kas ļautu paplašināt un pilnveidot darba iespējas un attiecīgi iekļauties darba tirgū. Atbalsts personām ar invaliditāti iekļauties darba tirgū ir ciešā mērā saistīts ar izglītību, tādēļ izglītības un darba tirgus jomas jāskata saistīti. Personai invaliditātes dēļ lielākā vai mazākā mērā var samazināties darba spējas, tomēr tas nenozīmē, ka tās ir zaudētas. Šādos gadījumos ir nepieciešams nodrošināt pārkvalificēšanās un dažādas darba organizācijas iespējas. Atbalsta sniegšana nozīmētu ieteikt un pat piedāvāt apmācību un darba iespējas sadarbībā ar uzņēmējiem, mainot darba ņēmēja kvalifikāciju, kā arī iespējas pielāgot, piemēram, darba laiku.

---

5 VDEĀVK, 2016. 2015. gada publiskais pārskats, 17. lpp. Pieejams: http://www.vdeavk.gov.lv/wp-content/uploads/2014/09/Parskats_2015_1_dala.pdf

6 Ļoti smaga invaliditāte, darbspēju zudums 80 % - 100 %.

7 Smaga invaliditāte, darbspēju zudums 60 % - 79 %.

8 Mēreni izteikta invaliditāte, darbspējas zudums 25 % - 59 %.

1. PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA

1.1. Ziņojuma struktūra

Sākuma punkts analīzei ir pieņēmums, ka politika personu ar invaliditāti jomā ir dinamiska, dažbrīd strīdīga, daudznozīmīga un atkarīga no sociālā un laiktelpiskā konteksta. Konvencija ietekmē izpratni un rīcībpolitiku plašā starptautiskā kontekstā. Izpratne par invaliditāti, attieksme pret cilvēkiem ar dažādām vajadzībām veidojas katras valsts rīcībpolitikas un starptautiskās sadarbības mijiedarbē. Lai izveidotu ieteikumus vienotas indikatoru sistēmas izveidei, nepieciešamas analizēt gan vietējo politikas kontekstu un identificēt Latvijai prioritārās jomas Konvencijas izpildei, gan salīdzināt šīs jomas ar Konvencijā definēto jomu pārklājumu.

Ziņojumu veido divu pakāpju analīze. Pirmkārt, identificēti un analizēti ar Konvencijas izpildi un monitoringu saistītie nacionālie un nozaru rīcībpolitikas dokumenti, vērtējot tajos izmantotos rādītājus gan situācijas apraksta, gan rīcības monitoringa sadaļās. Šīs sadaļas veidošanā iekļauti arī projekta darba grupas izstrādātie materiāli (divi ziņojumi par indikatoru izstrādi) un valsts iestāžu un NVO rakstiskie komentāri par šiem materiāliem. Ņemot vērā komentārus, šis ziņojums izmanto no iepriekš izstrādātiem dokumentiem atšķirīgu pieeju, tāpēc projekta 3.1.1. sadaļas ietvaros izstrādātie materiāli izmantoti selektīvi kā informatīvas materiāls. Sākotnējais darbs aptver arī ekspertu konsultācijas, kuru rezultāts izmantots vien pastarpināti – gadījumos, kad tas iestrādāts dokumentos.

Otrkārt, rīcībpolitikas rādītāji analizēti Konvencijas ietvarā, vērtējot pieejamo rādītāju Konvencijas prasību izvērtēšanā. Lai arī rīcībpolitikas dokumenti tiek veidoti, iekļaujot sociālo partneru, valsts un pašvaldības institūciju viedokli, papildus šī viedokļa konstatēšanai ir izmantoti publiski pieejamie sanāksmju protokoli, citu partneru viedokli apkopojoši dokumenti un ar Konvencijas izpildes monitoringu saistīti pētījumi un izvērtējumi, kā arī starptautiskie ziņojumi – Latvijas Republikas sākotnējais ziņojums par Apvienoto Nāciju Organizācijas 2006. gada 13. decembra Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām ieviešanu Latvijas Republikā laikposmā no 2010. gada 31. marta līdz 2013. gada 31. decembrim (turpmāk Sākotnējais ziņojums) un ANO Cilvēktiesību Augstā komisāra tematiskais ziņojums par Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām aktualitātes un izpratnes veicināšanu (*Thematic Study by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on enhancing awareness and understanding of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, turpmāk Tematiskais ziņojums). Lai dziļāk izvērtētu pieejamos rādītājus, to pieejamību, validitāti un savietojamības riskus personu ar invaliditātes privātuma apdraudējumam, veiktas 3 intervijas un 2 konsultācijas ar ekspertiem, lai testētu analīzes ceļā izdalītos rādītājus.

1.2. Pirmais posms: Latvijas nacionālās un nozaru rīcībpolitikas rādītāju analīze

Analīzes veikšanai par Konvencijas īstenošanu Latvijas rīcībpolitikas dokumentos tiek veikta Latvijas nacionālo un nozares politikas plānošanu dokumentu analīze, identificējot aktuālajai rīcībpolitikai būtiskās Konvencijas īstenošanas jomas, mērķgrupu definējumu un izmantotos rādītājus situācijas aprakstam, problēmu identificēšanai, prioritāšu un rīcības pasākumu plānošanai, kā arī politikas monitoringam.

Dokumenti atspoguļo ne tikai dažādu datu izmantošanu un analīzi, bet arī politikas veidotāju un sociālo partneru priekšstatu par Latvijai būtiskiem Konvencijas īstenošanas virzieniem.

Analīzei atlasīti sekojoši rīcībpolitikas dokumenti:

- 1) nacionālie politikas plānošanas dokumenti:
  - Ilgtermiņa konceptuālais dokuments „Latvijas izaugsmes modelis: cilvēks pirmajā vietā” (apstiprināts Saeimā 2005. gada 26. oktobrī);
  - Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam (apstiprināta Saeimā 2010. gada 10. jūnijā);
  - Nacionālās attīstības plāns 2014.–2020. gadam (apstiprināts Saeimā 2012. gada 20. decembrī);
- 2) nozaru plānošanas dokumenti:
  - Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam;
  - Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādnes 2005.–2015. gadam (apstiprinātas ar MK 2005. gada 10. augusta rīkojumu nr. 544);
  - Rīcības plāns Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādņu īstenošanai 2005.–2015. gadam (apstiprināts ar MK 2006. gada 19. jūlija rīkojumu nr. 541);
  - Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas plāns 2010.–2012. gadam (apstiprināts ar MK 2009. gada 12.oktobra rīkojumu nr. 693);
  - Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2011.–2017. gadam (apstiprinātas ar MK 2011. gada 5.oktobra rīkojumu nr. 504);
  - Jaunatnes politikas pamatnostādnes 2009.–2018. gadam (apstiprinātas ar MK 2009. gada 20. aprīļa rīkojumu nr. 246);
  - Pamatnostādnes "Bērniem piemērota Latvija" (apstiprinātas ar MK 2004. gada 31.marta rīkojumu nr. 185; precizētas ar MK 2007. gada 21. februāra rīkojumu nr. 97);

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

- Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011.–2017. gadam (apstiprinātas ar MK 2011. gada 18. februāra rīkojumu nr. 65; precizētas ar MK 2012. gada 28. februāra rīkojumu nr. 106);
- Elektronisko prasmju attīstības plāns 2011.–2013. gadam (apstiprināts ar MK 2011. gada 18. maija rīkojumu nr. 207);
- Programma sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu attīstībai 2009.–2013. gadam personām ar garīga rakstura traucējumiem” (apstiprināta ar MK 2009. gada 5. marta rīkojumu nr. 157);
- Profesionāla sociālā darba attīstības pamatnostādnes 2014.–2020. gadam (apstiprinātas ar Ministru kabineta 2013. gada 18. decembra rīkojumu Nr. 652);
- Pamatnostādnes sociālo pakalpojumu attīstībai 2014.–2020. gadam (apstiprinātas ar Ministru kabineta 2013. gada 4. decembra rīkojumu Nr. 589);
- Rīcības plāns deinstitucionalizācijas īstenošanai 2015.–2020. gadam (apstiprināts 2015. gada 15. jūlijā);
- Iekļaujošas nodarbinātības pamatnostādnes 2015.–2020. gadam (apstiprinātas ar Ministru kabineta 2015. gada 12. maija ar rīkojumu Nr. 244);
- Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014. – 2020. gadam (apstiprinātas Saeimā 2014. gada 22. maijā);
- Sporta politikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam (apstiprinātas ar Ministru kabineta 2013. gada 18. decembra rīkojumu Nr. 666);
- Informācijas sabiedrības attīstības pamatnostādnes 2014.–2020. gadam (apstiprinātas Ministru kabinetā 2013. gada 14. oktobrī ar rīkojumu Nr. 468);
- Transporta attīstības pamatnostādnes 2014.–2020. gadam (apstiprinātas ar Ministru kabineta 2013. gada 27. decembra rīkojumu Nr. 683).

3) starptautiskie dokumenti

- Eiropas Stratēģija invaliditātes jomā (2010–2020).

Visiem dokumentiem veikta kontentanalīze, identificējot visus ar Konvencijas jomām saistītās politikas rādītājus. Tālāk šie rādītāji tiek tematiski kodēti, izmantojot politikas dokumentos izmantotās tematiskās jomas: iekļaujošā izglītība, nodarbinātības iespējas, veselība, atbalsts sociālai iekļaušanai, sociālā aizsardzība, izpratnes, informētības un tiesībspējas veicināšana.

Nākamajā solī veikta datu (rādītāju) analīze, izmantojot divas salīdzinošas asis:

1) datu (rādītāju) izmantošanas kontekstu politikas dokumenta konkrētā sadaļā – diagnozes daļa (situācijas apraksts), prognozes daļa (rīcības plāns). Papildus faktors ir mērķa grupas definējums abās dokumentu daļās. Šāds salīdzinājums ļauj konstatēt politikas problēmas, kuras ir aktuālas, bet netiek iekļautas rīcības plānā vai arī tiek iekļautas, ierobežojot mērķgrupu. Ideālā variantā politikas dokumentos diagnostiskā un prognostiskā daļa sakrīt, taču dažādu administratīvu, finansiālu un politisku ierobežojumu dēļ ne vienmēr visas identificētās problēmas tiek risinātas ar rīcības

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

plānu. Pētnieku grupa analizē iekļāva dokumentu abās daļās izmantotos datus, jo politikas darbības pamatojumam dažkārt ir nepieciešams kādu situāciju apraksts un līdz ar to indikatoru izveide tajās jomās, kur valsts plāno uzsākt aktīvu darbību.

2) izmantoto datu (rādītāju) atbilstība situācijas analīzei vai rīcības rezultātam mērījumam. Piemēram, dalībnieku skaits kādā veicinošā atbalsta pasākumā neļauj vērtēt efektivitāti un izvērtēt, vai pasākums ir labākais veids mērķa sasniegšanai.

Izmantojot šos principus, rīcībpolitikas mērīšanai izmantotie (un pieejamie) dati tiek kodēti pēc tematiskām jomām. Kodēšanas process ļauj kritiski izvērtēt rīcībpolitikas dokumentos izdalītās politikas jomas un meklēt precīzāku tematisku rīcībpolitikas monitoringa virzienu definējumu, aptverot visas rīcībpolitikas dokumentu daļas. Tēmu vai jomu definējums ļauj labāk izprast monitoringa un mērīšanas vajadzības, nosacījumus un atbilstību Konvencijas monitoringam.

1.3. Otrais posms: rīcībpolitikas rādītāju analīze attiecībā pret Konvencijas prasībām

Šī ziņojuma sadaļa veidota, balstoties nozaru rīcībpolitikas dokumentos pieejamo un pašreizējo datu vākšanas un monitoringa sistēmas izvērtējumā, kas izklāstīts ziņojuma 1. daļā. Šeit ziņojuma 1. daļā atklātā sistēma vērtēta attiecībā pret Konvencijas pantu saturu. Konvencijas panta saturs un izpratne vērtēta, balstoties sekojošos dokumentos:

- Labklājības ministrija (2013). Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam.;
- Labklājības ministrija (2010). Problēmas, kuru risinājums iekļaujams ANO konvencijas “Par personu ar invaliditāti tiesībām” īstenošanas pamatnostādņēs 2013.–2019. gadam (turpmāk Problēmu apraksts);
- ZELDA (2015). Tiesību aizsardzības līdzekļu pieejamība bērniem ar garīga rakstura traucējumiem Latvijā;
- Labklājības ministrija (2013). Latvijas Republikas sākotnējais ziņojums par Apvienoto Nāciju Organizācijas 2006. gada 13. decembra Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām ieviešanu Latvijā laikā no 2010. gada 31. marta līdz 2013. gada 31. decembrim (turpmāk Sākotnējais ziņojums);
- United Nations Human Rights Council (2009). Thematic Study by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on enhancing awareness and understanding of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities (turpmāk Tematiskais ziņojums);
- Hazans, M., Kļave, E., Zepa, B. (2014). Pētījums par pretdiskriminācijas politikas uzraudzības sistēmas izstrādi (turpmāk Pretdiskriminācijas uzraudzības pētījums);
- SUSTENTO (2015). Personām ar invaliditāti nepieciešamo asistenta pakalpojumu nodrošināšanas efektivitāte;
- LKND (2011). “Nacionālo un reģionālo politikas plānošanas dokumentu sociālās iekļaušanas un sociālo pakalpojumu cilvēkiem ar invaliditāti jomā sasaistes ar ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām analīze”.
- Eiropas savienības tiesas Judikatūras krājums (<http://curia.europa.eu/juris>)

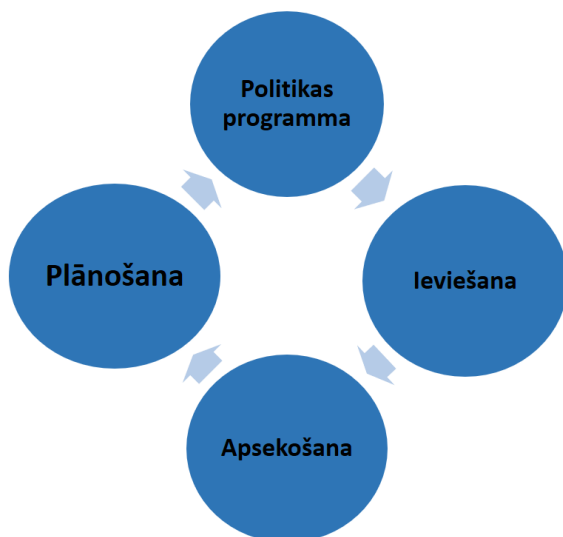
Papildus izmantoti ar atsevišķiem pantiem saistīti datu vākšanas un monitoringa procesa izvērtējumi, publiski pieejamie apspriežu protokoli, kā arī sociālo partneru un valsts iestāžu projekta ietvaros sniegtie rakstiskie komentāri un papildinājumi. Lai precizētu datu pieejamību, veiktas 3 intervijas un 2 konsultācijas ar ekspertiem. Intervijas tika veiktas ar Labklājības ministrijas pārstāvi par sistēmas SPOLIS darbību un uzbūvi (48 min), ar Slimību profilakses un kontroles centra pārstāvēm par viņiem pieejamiem datiem un to pielietojamību indikatoru izveidē (19 min), un ar ekspertu

nodarbinātības jautājumos (57 min). Tāpat tika veiktas divas konsultācijas. Kā pirmā tika veikta konsultācija ar LabIS uzturētāju Lauru Gulbi par to, kāda veida dati LabIS sistēmā pieejami saistībā ar invaliditāti. Otra konsultācija tika veikta ar Iekšlietu ministrijas Noziedzīgo nodarījumu uzskaites nodaļas pārstāvjiem, lai noskaidrotu kā viņu uzkrātie dati var tikt izmantoti indikatoru izveides procesā. Interviju plānam ir izmantota sastādītais kodu saraksts un indikatora saraksta uzmetums. Visām intervijām, izņemot vienu, ir veikti audioieraksti, visām ir veikti pieraksti un materiāls pilnīgi vai daļēji transkribēts un tālāk izmantoti izvērtējuma vajadzībām. NVO viedokļa analīze ļauj paplašināt rīcībpolitikas tematisko grupējumu. Daļēji NVO ieguldījums datu veidošanā konstatēts jau dokumentu analīzes sadaļā, piemēram, tieši NVO sektors biežāk kā valsts institūcijas piedāvā rādītājus, kas mēra rīcības kvalitāti un efektivitāti, un ir iegūti ar aptauju palīdzību. NVO viedoklis ļauj identificēt arī citas Latvijai būtiskas jomas Konvencijas īstenošanai, kas nav iekļautas nevienā rīcībpolitikas dokumentu sadaļā. Šajā analīzes posmā NVO viedokli pārstāv sekundāro datu un nodevuma sākotnējo uzmetumu komentāru sekundāra analīze, bet indikatoru saskaņošana ar NVO noteikti veicama projekta trešajā posmā, piedāvājot izvērtēšanai arī citu valstu pieredzes piemērus.

Katra panta izvērtējuma noslēgumā sniegti ieteikumi attiecīgā panta monitoringam. Noslēguma daļā, izvērtējot rādītāju pieejamību, atbilstību panta monitoringam un Konvencijas prasību pārklājumu, izvirzīta indikatoru sistēma Latvijai būtiskākajās jomās. Analīzes rezultāti ir diskutējami ar sociālajiem partneriem un speciālistiem projekta 3. posmā, nonākot pie šodienas situācijai un partneriem atbilstošas indikatoru sistēmas un tad izvērtējot tās administrēšanas izmaksas.

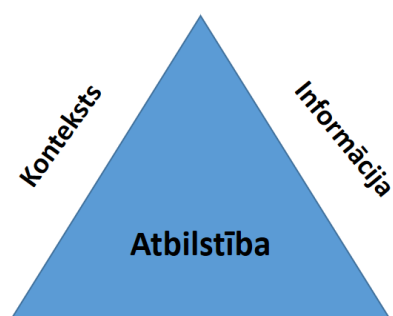
1.4. Metodoloģiskie, institucionālie, tehnoloģiskie un administratīvie risinājumi politikas pārraudzības pilnveidošanai

Politikas izvērtēšanas un pārraudzības process ir ciešā veidā integrēts politikas plānošanas ciklā. Tāpēc pētījuma pirmā nodaļa veltīta pašreizējo politikas dokumentu un to izvērtēšanas mehānismu izpētei. Veidojot politiku, izvērtēšanas mehānismi ir tās integrēta sastāvdaļa (skat. 1. shēmu).

Attēls 1. Avots: Busjeet, 2013., 4. lpp.

Metodoloģiskie risinājumi savukārt ir atkarīgi no politikas veidošanas konteksta, piemēram, tās mērķiem, darbībām un īstenošanas apstākļiem vietējos apstākļos; pieejamās informācijas, piemēram, uzkrātajiem rādītājiem, kā arī no izvēlētās pārraudzības un izvērtēšanas metodes (skat. 2. attēlu). Šī pētījuma ietvaros par izvērtēšanas metodi jau Tehniskajā Specifikācijā ir izvēlēta indikatoru sistēma.

Monitorēšanas un izvērtēšanas metode

Attēls 2. Avots: Busjeet, 2013., 4. lpp.

Ar indikatoru politikas analīzē saprot kvalitatīvu vai kvantitatīvu rādītāju, kas izmantots kāda mērķa vai politikas rīcības plānošanai, sasniegšanai un izvērtēšanai. Indikators izmanto gan politikas īstenošanas instrumentu efektivitātes analīzei, gan

politikas instrumentu salīdzināšanai un jaunu politiku un tās instrumentu izstrādei. Tāpēc par indikatoriem var kalpot rādītāji/dati, kas ir uzticami, pieejami, aptveroši, regulāri ievācami, salīdzināmi (tai skaitā starptautiski) un precīzi raksturo izmērāmo mērķi vai rīcību. Atkarībā no lietošanas mērķa indikatoru iedalāmi šādi:

- rīcības un ieguldījuma indikatoru norāda uz rīcības faktu, bet nemēra tās efektivitāti. Šī tipa indikatoru neļauj interpretēt rīcību un nav aptveroši, tāpēc atsevišķi lietoti nav piemēroti izvērtējumam. Šī tipa indikatorus jāatbalsta ar efektivitātes indikatoriem;
- procesa indikatoru norāda uz procesu vai politikas rīcību raksturojošiem elementiem, piemēram, kvalitāti, novērtējumu utt. Šie indikatoru izmantojami, ja rīcības mērķis nav sasniedzams uzreiz, bet pakāpeniski;
- ietekmes indikatoru norāda uz mērķa sasniegšanu un ir izmantojami, lai mērītu politikas vai rīcības efektivitāti ilgākā laika periodā. Šī tipa indikatoru sniedz precīzākos mērījumus, bet ne vienmēr ir pieejami, ja mērķis sasniedzams vairākos soļos un ilgtermiņā.

Indikatoru sistēmas izveide ļauj ne tikai balstīt lēmumu pieņemšanu uz pierādījumiem, bet izpildes indikatoru spēlē būtisku lomu politikas rezultātu komunikācijai sabiedrībai un sabiedriskajam sektoram. Vienlaikus, politikas situācijai un kontekstam mainoties un programmām attīstoties, indikatoru sistēma konstanti ir jāpielāgo šai maiņai.

Literatūrā⁹ atrodamas vairākas metodoloģiskas pieejas indikatoru sistēmas izveidei. Pirmā uzsver indikatoru izstrādes nozīmību un to definēšanas kvalitāti. Otrā pieeja uzsvāru liek uz indikatoru izveides tehniskajiem, administratīvajiem aspektiem un izmaksām.

Saskaņā ar pirmo, kvalitātes indikatoru ir

- specifiski (vērsta uz politikas mērķi);
- izmērāmi;
- sasniedzami;
- attiecināmi (atbilstoši politikas mērķiem);
- definēti laika ietvarā.

Saskaņā ar otro pieeju uzsvērti sekojoši indikatoru aspekti:

- precīzi un saprotami politikas dalībniekiem;
- pieejamība ir līdzsvarota ar izmaksām;
- adekvāti – apjoms ir samērojams ar mērīšanas vajadzībām;

---

⁹ Skat. apkopojumu Pasaules Bankas pasūtītā pētījumā Busjeet, 2013: 46-47.

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

- pārraugāmi (lietojami arī atsevišķai kvalitatīvu un kvantitatīvu datu izvērtēšanai).

Sabiedriskajā sektorā tiek lietoti papildus prasības otrās pieejas indikatoriem:

- subjektīvi (ietver dažādu procesa dalībnieku perspektīvas);
- līdzdalīgi;
- interpretējami dažādās auditorijās;
- salīdzināmi;
- spējinoši – ļauj procesa dalībniekiem novērtēt savu lomu un ieguldījumu;
- daudzveidīgi un ietver dažādus griezumus un aspektus.

Veicot šo pētījumu, kritēriji izmantoti integrētā veidā.

Latvijas rīcībpolitikas dokumentos termins “indikators” parasti netiek izmantots. Dokumentos situācijas analīzes kontekstā izmantotie mērījumi tiek visbiežāk saukti par “datiem”, kamēr mērījumi politikas darbību, to izvērtējuma un sasniedzamo rezultātu kontekstā – par “rādītājiem”. Veidojot indikatoru sarakstu, pētījuma autori ir centušies aptvert abās dokumentu daļās izmantotos mērījumus, saucot tos par “datiem/rādītājiem” vai vienkārši “rādītājiem”, ar “indikatoru” šajā ziņojumā lietojot mērījumus Konvencijas izpildes mērķu sasniegšanā.

Pēc datu avota indikatorus var grupēt kā iegūtus no

- administratīviem datiem - šādi dati tiek regulāri apkopoti par sniegtajiem pakalpojumiem, reģistrētām personām utt. un var tos var apstrādāt un analizēt. Šādi dati ir visaptveroši attiecībā pret savu mērķgrupu. Lai arī dati balstās kādas parādības vai grupas statistikā un ir ar augstu ticamību, to noderību indikatora vajadzībām nosaka datu analīzes iespējas, pieejamie griezumi, atbilstība uzraudzības mērķim, utt.
- aptauju un apsekojumu datiem - aptaujas aptver dažādas mērķa grupas un balstās pieņēmumā, ka, pielietojot atbilstošu metodi, tiek iegūti reprezentatīvi dati. Sabiedrības un mērķa grupu viedokļu mērījumi ir būtiska politikas procesa izvērtējuma daļa. Papildus to noderību uzraudzībai nosaka grupas aptvere, tās definējuma nacionāla un starptautiska salīdzināmība utt.;
- Kvalitatīvi dati – rīcību, dokumentu un projektu apraksts politikas raksturošanai.

Indikatoru var veidot gan balstoties kādā no augstāk minēto datu veidiem, gan tos kombinējot.

1.5. Invaliditātes definējums

Vērtējot indikatoru piemērotību un rādītāju salīdzināmību nacionālā un starptautiskā mērogā, jāņem vērā vairākas pieejamo datu īpatnības. Pirmkārt, Konvencija Latvijā

paver jaunu skatījumu uz invaliditāti. Invaliditāte līdz nesenam laikam tradicionāli skatīta kā medicīniski izprasta nespēja. Konvencija aicina definīcijā izmantot cilvēktiesību modeli, kurš uzsver diskriminācijas aizliegumu, personas tiesību un līdzdalības iespēju nodrošināšanu. Latvijā ar 2015. gadu tiek ieviesta pilnveidota, starptautiskajiem kritērijiem atbilstoša invaliditātes noteikšanas sistēma. Novērtējuma process kļūst līdzestīgs un, nosakot invaliditātes un darbības zaudējumu, tiek ņemti vērā ne tikai veselības traucējumi, bet arī to radītie aktivitāšu un funkcionēšanas ierobežojumi. Tiek saglabāts sadalījums trīs invaliditātes grupās:

- I invaliditātes grupa – ļoti smaga invaliditāte (darbspēju zaudējums ir 80–100 % apmērā);
- II invaliditātes grupa – smaga invaliditāte (darbspēju zaudējums ir 60–79 % apmērā);
- III invaliditātes grupa – mērena invaliditāte (darbspēju zaudējums ir 25–59 % apmērā)¹⁰.

Personām pēc valsts vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamā vecuma sasniegšanas izvērtēs funkcionēšanas ierobežojumu un tā pakāpi. Uz personām līdz 18 gadu vecumam tāpat kā līdz šim dalījums grupās neattiecas. Kritēriju maiņa liecina par pamatos mainītu izpratni par invaliditāti un tādējādi tā netieši ietekmēs arī datu salīdzināmību, jo personu ar invaliditāti datu kopā ir fiksētas personas, kurām invaliditāte noteikta, izmantojot dažādus kritērijus, un jaunie kritēriji nebūs atrodami visā datu kopā. Daļai personu, kam invaliditāte noteikta pēc līdzšinējiem kritērijiem, tā ir noteikta “uz mūžu”. Papildus valsts paredz izvērtēt iespēju izveidot jaunu kritēriju kopumu invaliditātes noteikšanai personām līdz 18 gadu vecumam 2017. gadā. Tāpat 2017. gadā paredzēts pārskatīt invaliditātes cēloņu noteikšanas kārtību, lai izslēgtu iespēju vienai personai noteikt vienlaicīgi vairākas invaliditātes ar atšķirīgiem cēloņiem.

Apkopojot pētījumus par datu kvalitāti ar invaliditāti saistītos pētījumos, konstatējams, ka pastāv dažādas personu ar invaliditāti definīcijas. Pētījumā par pretdiskriminācijas politikas uzraudzības sistēmu¹¹ minēts, ka Eiropas Savienības kontekstā plašāk lietotas sešas personu ar invaliditāti definīcijas¹², kas ir viens no iemesliem, kāpēc šobrīd vienotu un savstarpēji salīdzināmu indikatoru lietojums dažādās valstīs nav iespējams. Salīdzinājums Latvijas kontekstā arī var būt problemātisks atšķirīgas terminoloģijas dēļ. Pirmkārt, tie ir specifiski apzīmējumi, kas

---

¹⁰ Invaliditātes likums, Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=211494> [skatīts 21.10.2016]

¹¹ Pētījums par pretdiskriminācijas politikas uzraudzības sistēmas izstrādi (2014). Pieejams: http://www.sif.gov.lv/images/files/SIF/progress-dazadiba/Petijums_diskr_final.pdf [skatīts 16.10.2016]

¹² Piemēram, invaliditātes pabalstu saņēmēji vai personas, kuras apsekojumā paziņo par *ilgstošiem (vismaz 6 mēnešus) stipriem ierobežojumiem kādā no pamataktivitātēm veselības problēmu dēļ.*

norāda uz daļu no personu kopas ar invaliditāti, piemēram, “personas ar ierobežotu rīcībspēju”, kas izmantoti rādītājos un atspoguļo personu ar invaliditāti sociālās iekļaušanās problemātiku. Otrkārt, dažādos politikas dokumentos lietoti termini, kas invaliditātes klasificēšanas vēsturiskās attīstības Latvijā dēļ šķietami pārklājas. Termini “personas ar invaliditāti” un “personas ar funkcionāliem traucējumiem” dažādos politikas dokumentos lietoti, lai reizēm apzīmētu vienu un to pašu personu grupu. Terminu “invalids” un “persona ar invaliditāti” vai “rīcībnespējīga persona” un “persona ar ierobežotu rīcībspēju” lietojums (attiecīgi agrākos un nesēnākos dokumentos) šī pētījuma kontekstā datu salīdzināmību vērā ņemami neietekmē.

Otrkārt, analizējot Pamatnostādnes, kas ir galvenais politikas dokuments Konvencijas īstenošanā un veido padziļinātu konceptuālu pieeju invaliditātes izpratnē, redzams, ka sektorālais atbildības dalījums joprojām ietekmē gan politikas rīcības virzienu dalījumu, gan datu izmantošanu politikas diagnozes daļā. Vērojama arī institucionālās tradīcijas ietekme, VDEĀVK speciālistiem uzņemoties vārtu vērēju lomu invaliditātes un tās smaguma pakāpes noteikšanā un VDEĀVK sniegto apliecinājumu datus tematiski izklāstot kā veselības aprūpes sektora sadaļas datus, lai arī tie atspoguļo sociālo pakalpojumu izmantošanas procesu.

Analizējot valsts sniegto pakalpojumu apjomu un personu ar invaliditāti statistisko raksturojumu, jāņem vērā, vai izpratnes par invaliditāti maiņa un atbalsta pieaugums, iespējams, ietekmē biežāku vēršanos pēc invaliditātes medicīniskas noteikšanas VDEĀVK. Tā, piemēram, veidojot indikatoru sarakstu, jāņem vērā visas personas, kurām ir nepieciešama aizsardzība Konvencijas izpratnē, taču šo personu loks var būt plašāks par VDEĀVK noteikto. Viena no šādām potenciāli nereprezentatīvām grupām ir bērni, par kuru īpašām vajadzībām lemj pedagoģiski medicīniskā komisija, bet kuru pārstāvji ne vienmēr vēršas VDEĀVK, jo izglītības sektorā atbalsta pasākumi nav piesaistīti invaliditātes statusam.

Strukturējot Latvijas politikas jomas Konvencijas izpildē, rādītāju analīzei izveidots tematisks saraksts, kas tikai daļēji pārklājas ar Pamatnostādņu noteiktām 4 prioritārām politikas jomām. Būtiskākās pārmaiņas skārušas sociālās iekļaušanās sadaļu. Lielākā daļa datu, kas saistīti ar sociālās iekļaušanās pasākumiem, raksturoti apakšsadaļā "Veselības aprūpe". Grupējot un vērtējot Pamatnostādņu dokumentā izmantotos rādītājus, daļa no tiem grupēti un analizēti kā sociālo atbalstu raksturojoši rādītāji un šādi izmantoti indikatoru sistēmas izveidei. Tematiska pārgrupēšana ir nepieciešama, lai analizētu datu/rādītāju funkciju politikas mērīšanā. Tā, piemēram, īpašas kopšanas nepieciešamības atzinuma izsniegšanas datus var izmantot gan VDEĀVK darbības, gan personu funkcionālā veselības stāvokļa raksturošanai, gan kā izejas datus sociālo pakalpojumu datu analīzei un kopšanas pakalpojuma efektivitātes un kvalitātes monitoringam. Vienlaikus, tematiski atsevišķi grupējot tieši veselības aprūpi raksturojošu datu kopu, konstatējams, ka veselības pieejamību raksturojošu datu ir salīdzinoši maz.

Kopumā, analizējot datu raksturu, vērojams, ka valsts iestādes pārsvarā vāc statistikas datus un iekļauj tajos invaliditātes pazīmi. Ja dokumenti atsaucas uz vērtējošiem rādītājiem, kas pārsvarā iegūstami aptaujās, tad līdz 2014. gadam dominē NVO sektorā vāktie dati. Salīdzinoši reti politikas plānošanai un uzraudzībai tiek izmantoti EU–SILC aptaujas mikrodati¹³.

1.6. Invaliditātes definējums Eiropas līmeņa aptaujās

Kā norāda Eiropas Invaliditātes ekspertu akadēmiskais tīkla (*Academic Network of European Disability experts*, turpmāk ANED) sagatavotais ziņojums (2013)¹⁴, Eiropas valstu salīdzināmās aptaujas balstās uz invaliditātes medicīnisku definējumu un neseko Konvencijas pieejai. ANED izmanto EU–SILC mikrodatu, lai veidotu salīdzinošus ziņojumus par salīdzinošo situāciju Eiropā¹⁵. Tīkls kopš 2012. gada piedāvā datu bāzi par “DOTCOM” (*Disability Online Tool of the Commission*), lai monitorētu Eiropas Invaliditātes stratēģiju 2010–2020 (European Disability Strategy 2010–2010) un stratēģiju Eiropa 2020. Tīkla mērķis ir izstrādāt augstāka rīcībpolitikas līmeņa monitoringa sistēmu un tāpēc daļēji izmantojams Latvijas situācijas analīzei.

Saskaņā ar ANED ziņojumu (2013), viena no aptaujām, kas sniedz datus par personām ar invaliditāti - EHIS aptauja¹⁶ vispirms izdala “pašvērtējumu ilgstošiem ierobežojumiem ikdienas darbībās veselības problēmu dēļ”. Papildus no Starptautiskās funkcionēšanas, nespējas un veselības klasifikācijas (ICF) izmantoti divi jēdzieni: ADL (personas, kurām ir grūtības ikdienas aktivitātēs), kas sniedz pirmo invaliditātes prevalences vērtējumu un IADL (personas ar grūtībām instrumentālas aktivitātes veikšanai ikdienas aktivitātēs), kas sniedz otro pamata izvērtējumu. Sīkāk jēdzieni raksturoti 1. pielikuma 1. tabulā.

EQLS aptaujā¹⁷ ir iekļauts filtra jautājums, kas ļauj atlasīt šaurāku personu ar invaliditāti loku kā citas aptaujas. Citviet (piemēram, EU–SILC) tiek uzdoti jautājumi par “hroniskas slimības” un “ierobežojumu” esamību. Ja abus mainīgos skata kā

---

¹³ Eurostat, income and living conditions. Overview. Pieejams: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/overview> [skatīts 23.10.2016]

¹⁴ European comparative data on Europe 2020 & People with disabilities, prepared by Stefanos Grammenos/CESEP, December 2013 Pieejams: <http://www.disability-europe.net/theme/comparative-data/reports-comparative-data> [skatīts 23.10.2016]

¹⁵ ANED, Reports on comparative data. Pieejams: <http://www.disability-europe.net/theme/comparative-data/reports-comparative-data> [skatīts 20.10.2016]

¹⁶European Health Interview Survey (EHIS wave 2): Methodological manual; European Commission, Eurostat; Methodologies and working papers. 2013 edition. Pieejams: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5926729/KS-RA-13-018-EN.PDF/26c7ea80-01d8-420e-bdc6-e9d5f6578e7c> [skatīts 20.10.2016]

¹⁷ European Quality of Life Surveys (EQLS), Pieejams: <http://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-quality-of-life-surveys> [skatīts 21.10.2016]

neatkarīgus, tad personas ar “ierobežojumiem” ne vienmēr norāda uz “hronisku slimību”, tāpēc ANED vērš uzmanību uz to, ka EQLS var uzrādīt zemāku invaliditātes prevalenci.

Visas aptaujas, saskaņā ar ANED, izmanto pašvērtējumus, izņemot *Eurobarometer*, kur tiek jautāts “kāda mērā jūs vai kāds cits māsaimniecības loceklis ir ierobežots”. Līdz ar to Eurobarometer dati nav salīdzināmi ar citu aptauju datiem.

Papildus EU–SILC aptaujas *ad hoc* moduļiem ir īpašas priekšrocības palielinātas izlases apjoma dēļ, tādēļ tie ļauj izmantot invaliditāti kā indikatoru tālākai analīzei. Regulāro aptauju mikrodatu analīze, sīkāk dalot “personu ar ierobežojumiem” kopu, ir ierobežota izlases apjoma dēļ.

Izmantojot EHIS HS3 mainīgo “aktivitātes ierobežojums ikdienā veselības problēmu dēļ vismaz 6 mēnešu periodā” un EU–SILC PH030 mainīgo “aktivitātes ierobežojums ikdienā veselības problēmu dēļ vismaz 6 mēnešu periodā” (skat. 1. pielikumu), izveidots Globālais aktivitātes ierobežojuma instruments (GALI), kas ļauj novērtēt ilgstošu darbības ierobežojumu klātbūtni un saistīt to mērķgrupas ar veselības aprūpes vajadzībām¹⁸. Indekss izveidots pētnieciska projekta rezultātā valstu salīdzinājumam un nav zināms par tā atkārtotiem mērījumiem un aprēķiniem.

Pētījums par pretdiskriminācijas politikas uzraudzības sistēmas izstrādi (2014)¹⁹, izvērtējot pretdiskriminācijas politikas indikatorus invaliditātes jomā, vērtē arī Darbaspēka apsekojuma izmantošanu invaliditātes un nodarbinātības saiknes vērtēšanai. Aptaujas pamatmodulis ietver jautājumu K'102, kur atbilde “Persona ar invaliditāti vai ilgstoši darbnespējīga persona” ļauj identificēt mērķgrupu. Vienlaikus autori atzīst, ka starptautiski salīdzināma informācija atrodama tikai ES Darbaspēka apsekojuma speciālā moduļa rezultātos (44. lpp.), kas veikts tieši invaliditātes un nodarbinātības rādītāju saiknes analīzei. 1. Pielikuma 1. tabulā apkopota pamata informācija par invaliditātes definīciju, personu ar invaliditāti prevalenci katrā aptaujā un iespējamajiem krustojumiem mainīgajiem.

---

¹⁸ Glossary. Activity limitation. Pieejams: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Activity_limitation [skatīts 20.10.2016]

¹⁹ Diskriminācijas novēršanas uzraudzības sistēma. Pētījums par pretdiskriminācijas politikas uzraudzības sistēmas izstrādi. Pieejams: http://www.sif.gov.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=9172%3ADiskriminācijas-noversanas-uzraudzibas-sistema&catid=2%3Afonds&lang=lv [skatīts 23.10.2016]

2. NACIONĀLĀS UN NOZARES RĪCĪBPOLITIKAS RĀDĪTĀJI

Pamatnostādnes izdala četrus prioritāros darbības virzienus Konvencijas īstenošanai. Kodējot rīcībpolitikas dokumentus, daži no virzieniem tika paplašināti analītiskiem nolūkiem, lai precīzāk grupētu pieejamos rādītājus. Zemāk rīcībpolitikas dokumentos izmantotie rādītāji analizēti pēc kodu tematiskajiem grupējumiem.

2.1. Izglītība

Pamatnostādņu dokumentā izglītības vienlīdzīga nodrošināšana ir galvenais faktors personu ar invaliditāti sociālās iekļaušanas veicināšanā. Iekļaujošās izglītības principu īstenošana tiek uzskatīta par pamatvajadzību, kur tās vienlīdzīgas pieejamības trūkums, sākot ar iespējami agrīnāku vecuma posmu, ierobežo personu ar invaliditāti sociālo iekļaušanu un iespējas darba tirgū. Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra plānošanas dokumentos norāda²⁰, ka pārsvarā pētījumos un institūcijās tiek lietoti trīs datu apkopošanas veidi: dati par mācību iestādēm, kurās mācās izglītojamie ar speciālām vajadzībām; dati par speciālo izglītības vajadzību kategorijām vai dati par papildu resursiem, kas piešķirti izglītības procesa nodrošināšanai izglītojamiem ar speciālām vajadzībām. Aģentūra uzsver, ka datu apkopošanā priekšplānā ir jāizvirza iekļaujošās izglītības rādītāji, kas skatīti segregācijas griezumā.

Latvijas situācija, kur pastāv ievērojama segregācija starp mācību iestādēm, kas īsteno speciālās izglītības programmas un vispārējās izglītības iestādēm, pieprasa šo iestāžu rādītājus aplūkot atsevišķi, lai orientētos situācijā katrā no tām, bet kopumā akcentētu izglītības pieejamības uzlabošanas nepieciešamību tieši vispārizglītošajās skolās, kā to nosaka Konvencija. Tai pat laikā arī datus par speciālo izglītību ir plānots izdalīt kā Eiropas kontekstā salīdzināmu indikatoru segregācijas noteikšanai. Atsevišķi izglītības sadaļā tiek izdalīta mācību vides pielāgotība ar uzsvaru uz vispārizglītojošo skolu situāciju, kā arī mācību un atbalsta personāla kompetence izglītības pieejamības nodrošināšanai personām ar dažāda veida speciālajām vajadzībām. Iekļaujošās izglītības principu īstenošana augstākās izglītības iestādēs pieprasa atsevišķu rādītāju sadaļu, ņemot vērā cita veida programmu pielāgošanas un personāla kompetences aspektus. Tāpat plānošanas dokumentos atsevišķi tiek skatīti arī profesionālās izglītības un darbnīcu pakalpojumu iekļaušanas rādītāji, it īpaši griezumā ar nodarbinātību, kuras veicināšana ļauj īstenot personu tiesības uz patstāvību. Iekļaujošās izglītības nodrošināšanas specifika atšķirama arī neformālās, interešu un mūžizglītības sfērā.

---

²⁰ Iekļaujošās izglītības politikas ieviešanas plānošana. Pieejams: https://www.european-agency.org/sites/default/files/mipie_MIPIE-summary-of-proposalsLV.pdf [skatīts 20.10.2016]

Izglītības jomā tiek lietots speciālo vajadzību koncepts, jo tikai daļai no personām, kurām ir pedagoģiski medicīniskās komisijas, logopēda, izglītības vai klīniskā psihologa atzinums par speciālo izglītības vajadzību, ir arī atzinums par invaliditāti. Šī atšķirība ir jāņem vērā, aplūkojot rādītājus griezumā ar citām sociālās iekļaušanas sfērām, kur galvenokārt tiek lietots invaliditātes statuss. Valsts izglītības informācijas sistēmā pēc izglītojamā personas koda atbilstoši sistēmas uzturēšanas kārtībai ir iespējams noteikt personas invaliditātes statusu no VDEĀVK. Izglītības plānošanas dokumentos tomēr rādītāji par invaliditāti tikpat kā lietoti netiek.

EU–SILC dati ļauj vērtēt piekļuvi izglītībai korelācijā ar šādu mainīgo: PE040: Augstākais sasniegtais ISDEC (starptautiskais izglītības klasifikācijas standarts) līmenis.

2.1.1. Mācību vides pielāgotība

Pēc Tiesībsarga biroja pasūtītās “ANO konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām monitorings 2010–2014” pašvaldību aptaujas datiem, vispārējās izglītības iestādes personām ar invaliditāti joprojām ir starp visgrūtāk pieejamajām publiskajām ēkām. Lai gan ēku pieejamība personām ar dažāda veida traucējumiem dažādu pakalpojumu saņemšanai izdalāma kā atsevišķa sadaļa šajā ziņojumā, iekļaujošās izglītības pamatā ir mācību pieejamība pēc iespējas tuvāk personas dzīvesvietai apstākļos, kas ir pēc iespējas mazāk segregēti, tāpēc izglītības pieejamības uzlabošanai ir nepieciešams apsekot vispārīglītojošo skolu pielāgotību. Izglītības iestāžu pieejamības rādītāji tiek dalīti pa traucējumu grupām, jo to pielāgošana katrā no gadījumiem ir atšķirīga. Galvenie iekļaujošās izglītības rādītāji vides pielāgotības griezumā ir vispārējo izglītības iestāžu skaits un īpatsvars, kuras ir pielāgotas izglītojamajiem attiecīgi ar kustību traucējumiem, ar redzes traucējumiem un ar dzirdes traucējumiem. Atsevišķi ir izdalāma augstākās izglītības iestāžu ēku pielāgotība personām ar kustību traucējumiem. Mācību ietvaros bērniem var būt nepieciešamība pēc tehniskajiem palīgīdzekļiem, kuru izmantošana var norādīt uz iekļaujošās izglītības tehnisko pieejamību.

2.1.2. Mācību personāla kompetence un atbalsta personāla pieejamība

Izglītības attīstības pamatnostādnēs 2014.–2020. gadam starp prioritārajām pedagogu kompetencēm tiek izvirzīts prasmīgs darbs ar iekļaujošajām grupām, kā arī nodrošinātība ar atbalsta personālu tā īstenošanai. Lai gan šie ir grūtāk kvantitatīvi nosakāmi rādītāji un šajā sadaļā varētu rasties prasība pēc datiem iekļaujošās izglītības efektivitātes rādītāju formā, ir iespējams apsekot datus par izglītojošo materiālu pieejamību pedagogiem un asistentu pakalpojumu izmantošanu. Viens no rādītājiem tādējādi ir apmeklējums tālāizglītības kursiem par izglītojamo ar funkcionāliem traucējumiem iekļaušanu vispārējās izglītības plūsmā. Atbalsta centru skaits norāda uz iespējām dažādos reģionos saņemt speciālistu konsultācijas un

materiālus iekļaujošās izglītības īstenošanai, kamēr pedagogiski medicīnisko komisiju skaits var norādīt uz paplašinātām iespējām nodrošināt speciālo vajadzību atbalsta pasākumus.

2.1.3. Izglītības pakalpojuma pieejamība personām ar speciālajām vajadzībām

Dati, kas apkopo personu ar invaliditāti skaitu un īpatsvaru, kuri obligātās izglītības vecumā neapmeklē skolu, norāda uz to, ka, neskatoties uz speciālo izglītības vajadzību atbalsta pasākumiem un individuālo programmu pieejamību, joprojām ir daļa personu, kuri dažādu iemeslu dēļ nespēj apmeklēt vai izvēlas neapmeklēt skolu. Pamatnostādnēs kā rādītājs minēts personu ar intelektuālās attīstības traucējumiem īpatsvars, kuri nekad nav apmeklējuši skolu.

Izglītības attīstības pamatnostādnēs tiek norādīts arī uz izglītojamo ar speciālo vajadzību skaitu kā rādītāju sistēmas gatavībai īstenot iekļaujošo izglītību, jo speciālo vajadzību atzinums jau norāda uz pretimnākšanas pasākumu īstenošanu. Tāpat situāciju ļauj apsekot izglītojamo skaits ar speciālajām vajadzībām pret izglītojamo skaitu kopā un izglītojamo ar invaliditāti skaits pret izglītojamo ar speciālajām vajadzībām kopā.

NESSE ziņojumā “Izglītība un invaliditāte/īpašās vajadzībās”²¹ tiek aplūkoti arī dati par dažādu speciālo vajadzību īpatsvaru pret speciālo vajadzību saņemošo izglītojamo skaitu kopā, kā arī, pievēršoties griezumam ar citiem mainīgajiem – speciālo vajadzību izplatību pēc dzimuma un speciālo vajadzību saņemošo skolēnu īpatsvaru pēc etniskās piederības pret kopējo skolēnu skaitu.

2.1.4. Iekļaujošā pirmsskolas izglītība

Kā norādīts Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūras ziņojumā “Agrīnā iejaukšanās – progress un attīstības tendences 2005.–2010. gads”²², pāreja no “medicīniskā” uz “sociālo” modeli īstenojama, aptverot bērna kopējo apkārtējo vidi un ģimeni, kur izglītības pakalpojumu sasniedzamās iezīmes raksturo pieejamība, tuvums, finansiālās iespējas un dažādība. Viens no rādītājiem, kas minēts Pamatnostādnēs, ir speciālo pirmsskolas iestāžu skaits, kuras, lai gan segregētā vidē, tomēr piedāvā izglītības iespējas bērniem ar speciālajām vajadzībām. Kā nozīmīgs

---

²¹ Education and disability/special needs. Policies and practices in education, training and employment for students with disabilities and special educational needs in the EU. Pieejams:

<http://www.nesse.fr/nesse/activities/reports/activities/reports/disability-special-needs-1> [skatīts 23.10.2016]

²² Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra (2010) Agrīnā iejaukšanās. Progress un attīstības tendences 2005. - 2010. gads. Pieejams: https://www.european-agency.org/sites/default/files/early-childhood-intervention-progress-and-developments_ECI-report-LV.pdf [skatīts 20.10.2016]

aspekts norādīts arī to atrašanās vieta ārpus Rīgas, jo lielākā daļa speciālo pirmsskolu darbojas Rīgā un Rīgas reģionā. Iekļaujošais rādītājs aplūko speciālo grupu skaitu un apmeklējumu vispārējās pirmsskolas izglītības iestādēs, kā arī vispārējo pirmsskolas grupu apmeklējumu starp bērniem ar speciālajām vajadzībām un vispārējās pirmsskolas izglītības grupās integrēto bērnu skaitu ar speciālajām vajadzībām. Situācijas apsekošanai un programmu nodrošināšanai aplūkojami dati par bērnu sadalījumu pa speciālās izglītības programmām.

2.1.5. Izglītības pieejamība speciālajās skolās un klasēs

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra par galveno indikatoru, ko iespējams salīdzināt starp Eiropas valstīm, atzīst to, cik procentuāli izglītojamo ar speciālām vajadzībām mācās segregētā vidē²³. Pamatnostādnes kā mērķi izvirza segregētību pēc iespējas samazināt, kur speciālo skolu un klašu statistika līdz ar to tiek izmantota kā iekļaujošās izglītības rādītāji, parādot tendences vispārējās izglītības pieejamībai bērniem ar speciālajām vajadzībām. Kā indikators var tikt izmantots izglītojamo īpatsvars speciālajās skolās un klasēs no kopējā skolēnu skaita valstī, kur salīdzinošie rādītāji starp valstīm var norādīt uz dažādām pieejām izglītības pieejamības nodrošināšanai. Uz segregētību norāda arī bērnu ar funkcionāliem traucējumiem skaits un īpatsvars internātskolās un mājniecībā. Aplūkojot griezumā ar citām sociālās iekļaušanas jomām, kā nozīmīgs rādītājs Latvijā vērā ņemams arī speciālo izglītības iestāžu sadalījums pa valodas plūsmām.

2.1.6. Iekļaujošā izglītība vispārizglītojošajās skolās

Izglītības segregācijas mazināšanai par prioritāru Izglītības attīstības pamatnostādnēs 2014.–2020. gadam noteikta vispārizglītojošo izglītības iestāžu pieejamības nodrošināšana personām ar speciālajām vajadzībām. Vadoties pēc Konvencijas un Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūras nostājas, dati par vispārizglītojošo skolu un programmu pieejamību bērniem ar speciālām vajadzībām ir nozīmīgākie iekļaujošās izglītības īstenošanas rādītāji. Kā galvenais rādītājs izmantots vispārizglītošajās skolās integrēto izglītojamo ar speciālajām vajadzībām īpatsvars no kopējā izglītojamo ar speciālajām vajadzībām skaita. Izšķirami ir dati par izglītojamo mācīšanos pēc vispārizglītojošās programmas vai pēc speciālās programmas vispārējo izglītības iestāžu ietvaros, kā arī precizētais griezumā pa programmām.

Aplūkojams arī bērnu ar invaliditāti skaits vispārējās izglītības iestādēs, kā arī izglītojamo ar invaliditāti īpatsvars, kuri kārtoti centralizētos eksāmenus pamatskolas

---

²³ Iekļaujošās izglītības politikas ieviešanas plānošana. Pieejams: https://www.european-agency.org/sites/default/files/mipie_MIPIE-summary-of-proposalsLV.pdf [skatīts 20.10.2016]

beigšanai, kas ļauj viņiem nodrošināt vispārizglītojošās programmas standarta izpildi, lai turpinātu izglītību.

2.1.7. Augstākā izglītība

Kā tiek norādīts Pamatnostādnēs, cilvēki ar invaliditāti lielākoties neturpina mācības augstākās izglītības programmās, jo to elastība nav pietiekoša, kā arī mācību materiāli nav pielāgoti personām ar speciālajām vajadzībām. Iekļaujošās izglītības īstenošana augstākās izglītības iestādēs ievērojami atšķiras no vispārizglītojošās sistēmas, jo dažādo materiālu nodrošinājums ir specifisks katrai programmai un ir lielā mērā atkarīgs arī no mācību personāla gatavības piedāvāt atbalstu, kamēr universitāšu personālam ir sarežģītāka pieeja pedagoģiskajai tālākpmācībai, lai sagatavotos darbam ar personām ar speciālām vajadzībām, jo tā nenotiek kopīgas sistēmas ietvaros.

2.1.8. Sagatavošana nodarbinātībai un profesionālās izglītības pieejamība

Pamatnostādnes un tiesībās balstītie pamatprincipi attiecībā uz personām ar invaliditāti izglītību cieši sasaista ar nodarbinātību. Pamatnostādnēs izcelti bezdarbnieku ar invaliditāti izglītības līmeņa rādītāji, kur atklāts, ka personas ar profesionālo izglītību sastāda ievērojamu daļu no bezdarbniekiem. Iekļaujošās nodarbinātības pamatnostādnes 2015.–2020. gadam par izglītības sistēmas modeļiem izvirza Austrijas un Somijas piemērus, kuros uzsvars tiek likts tieši uz profesionālo izglītību, kas darbojas sadarbībā ar uzņēmumiem. Trūkst datu par duālās profesionālās izglītības sistēmas attīstību, kas varētu ļaut personām ar invaliditāti mācību ietvaros iegūt praksi uzņēmumos.

2.1.9. Neformālā, interešu un mūžizglītība

Jaunatnes politikas pamatnostādnes 2009.–2018. gadam kā rādītājus izmanto bērnu ar speciālajām vajadzībām dalību vasaras nometnēs un jauniešu ar speciālajām vajadzībām iesaisti interešu izglītībā. Elektronisko prasmju attīstības plānā 2011.–2013. gadam minēts elektronisko pieejamības centru skaits un apmeklējums, kur personām ar funkcionāliem traucējumiem iespējams apgūt un izmantot elektroniskās prasmes, kas var atsaukties arī uz spējām iekļauties darba tirgū.

2.1.10. Fiziskā izglītība un pielāgotais sports

Tā kā sporta nozare atrodas Izglītības ministrijas pārziņā un nodarbojas ar sporta izglītības īstenošanu un profesionālo sportistu sagatavošanas atbalstu, pielāgotā sporta rādītāji pievienoti izglītības sadaļai. Izglītības attīstības pamatnostādnēs tiek izvirzīts uzdevums izstrādāt tālākizglītības programmas speciālistiem par pielāgotā sporta treniņu metodiku, kas ļautu īstenot izglītojamo ar speciālām vajadzībām iesaisti sporta nodarbībās. Rādītājs par personu ar speciālām vajadzībām iesaisti sporta nodarbībās

vai atbrīvojumu skaitu no sporta šobrīd nav aktuāls pieejamās metodikas trūkuma dēļ. Skatoties nākotnē, to būtu jāskatās funkcionālo traucējumu grupu griezumā.

Sporta politikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam kā rezultatīvo rādītāju izmanto bērnu un jauniešu ar invaliditāti skaitu, kas iesaistās sporta pasākumos. Šis rādītājs nav sasaistīts ar formālo izglītību, kas liek ciešāk pievērsties ārpusskolas sporta iespējām. Tādējādi kā rādītāji, kas izmantoti arī sporta politikas pamatnostādnēs, ir personām ar invaliditāti pielāgotu sporta bāzu skaits un sporta klubu skaits, kas piedāvā sporta nodarbības personām ar invaliditāti. Neiztrūkstošs ir arī rādītājs par atbalstīto Latvijas paralimpiskās komitejas sportistu skaitu, kam paredzēta ievērojama daļa pielāgotajam sportam atvēlētā finansējuma.

2.2. Nodarbinātība

Kā norādīts Pamatnostādnēs, piekļuve darba tirgum tiek skatīta kā pamats jebkuras personas spējām dzīvot neatkarīgu dzīvi. Tas pieprasa tādu apstākļu radīšanu, kur indivīdam ir pieeja gan atbilstoši izglītībai, gan nodrošināta darba devēju atvērtība darbinieku īpašām vajadzībām, gan piekļuve infrastruktūrai un palīgīdzekļiem, kuri ļauj tam īstenot katrai personai piemītošās prasmes un spējas. Kā norādīts 9.1.4. specifiskā atbalsta mērķa “Palielināt diskriminācijas riskiem pakļauto personu integrāciju sabiedrībā un darba tirgū” 9.1.4.4. pasākuma “Dažādību veicināšana (diskriminācijas novēršana)” sākotnējā novērtējumā²⁴, gan bezdarba, gan slēpta bezdarba līmenis starp personām ar invaliditāti ir ļoti augsts, tādējādi ilustrējot, ka lai arī šo personu vēlme atrast darbu ir augsta, iespējas to panākt ir salīdzinoši zemas. Šī sadaļa veidota, sadalot rādītājus grupās, kas raksturo gan faktisko situāciju, kur tādi rādītāji kā bezdarba līmenis starp personām ar invaliditāti, salīdzinot ar rādītājiem starp visām darbaspējīgām personām, ļauj novērtēt, cik iekļaujošs ir darba tirgus, gan pārvaldes institūciju īstenotos pasākumus: to skaitu, dalībnieku skaitu un pasākumu efektivitāti. Papildus, EU–SILC aptaujas mainīgie ļauj mērīt invaliditātes korelāciju ar šādiem primārajiem mainīgajiem: PL015: persona ir kādreiz strādājusi, PL020: aktīvi meklē darbu, PL025: ir pieejama darbam. Visbeidzot kā noslēdzošie tiek apskatīti rādītāji, kuri ļauj novērtēt tieši darba vides fizisko pieejamību, kura politikas plānošanas dokumentos ir tikusi īpaši problematizēta.

2.2.1. Nodarbinātības mērījumi

Šī sadaļa veidota, balstoties Pamatnostādnēs noteikto darbības virzienu izvērtēšanā, apskatot rādītājus, kuri ļauj novērtēt gan personu ar invaliditāti tiešo reģistrētās

---

²⁴ 9.1.4.specifiskā atbalsta mērķa “Palielināt diskriminācijas riskiem pakļauto personu integrāciju sabiedrībā un darba tirgū” 9.1.4.4.pasākuma “Dažādību veicināšana (diskriminācijas novēršana)” Sākotnējais novērtējums. (LM_SN_9144_precizets_18012016) Pieejams: <https://komitejas.esfondi.lv/Lists/dkartiba/DispForm.aspx?ID=194> [skatīts 23.10.2016]

nodarbinātības līmeni, gan izvērtēt darba tirgus situāciju personām ar invaliditāti kopumā. Šo aspektu raksturo nodarbinātības līmenis pēc invaliditātes grupas, bezdarba līmenis starp personām ar invaliditāti, kura mazināšana ir bijusi mērķis gan jau spēku zaudējušiem plānošanas dokumentiem: “ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas plāns 2010.–2012. gadam”, “Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādnes 2005.–2015. gadam” un to Rīcības plānam, gan spēkā esošiem dokumentiem: “Pamatnostādnes sociālo pakalpojumu attīstībai 2014.– 2020. gadam”, “Jaunatnes politikas pamatnostādnes 2009.–2018. gadam” un jau minētajām Pamatnostādnēm, uzturot vienotu skatījumu uz risināmo problēmu.

Iekļaujošās nodarbinātības pamatnostādnes 2015.–2020. gadam izmanto tieši ilgstošā bezdarba datus kā būtiskāko rādītāju iekļaujošās nodarbinātības rīcībpolitikas novērtēšanai. Tādējādi, lai būtu iespējams novērtēt situāciju, būtiski ņemt vērā abus šos rādītājus, kas ļautu gan izvērtēt vispārējo situāciju, gan to, kā politikas aktivitātes atbalsta personas ar invaliditāti, kuras darbu ar NVA palīdzību meklē jau ilgstoši. Korelējot šos datus ar informāciju par personu ar invaliditāti nodarbinātību un īpatsvaru attiecībā pret kopējo personu ar invaliditāti skaitu un īpatsvaru nodarbināto personu kopskaitā, iespējams iegūt daudzdimensionālu esošās situācijas atspoguļojumu. Šāda skatījuma izveide ir būtiska, jo, kā norādīts Iekļaujošās nodarbinātības pamatnostādnēs 2015.–2020. gadam, personu ar invaliditāti spēju iekļauties darba tirgū ietekmē dažādi aspekti, kuru iespējami precīza apzināšana ļautu efektīvāk veidot atbalsta sistēmu, kura tiks aprakstīta nākamā apakšsadaļā. Nodarbinātības mērījumus raksturo arī personu skaits, kurām pienākas iedzīvotāju ienākuma nodokļa papildu atvieglojumi invalīdiem un to VDEĀVK apsekoto personu skaits, kuras ir nodarbinātas.

Kā viens no būtiskākajiem rādītājiem, kuru nepieciešams apsekot, bet kurš līdz šim ir iztrūcis no politiskās plānošanas dokumentiem, minams personu ar invaliditāti vidējā atalgojuma lielums, kas ļautu novērtēt ne tikai to, cik efektīvi ir valsts veiktie atbalsta pasākumi, vadoties no to skaita un iesaistīto personu skaita, bet arī pietuvoties izpratnei par ienākumu līmeni un ar to saistīto dzīves kvalitāti, ko valsts atbalsta pasākumi ļautu sasniegt personām ar invaliditāti. EU–SILC mikrodati invaliditātes pazīmi krustojot ar mainīgo PY010G/PY010N: Darbinieka gūtie ienākumi vai aptuvenie ienākumi ļautu iegūt izpratni par ienākumu līmeni.

2.2.2. Nodarbinātības veicināšana

Pamatnostādnes paredz, ka valsts institūciju pienākums ir gan mazināt personu ar invaliditāti diskrimināciju darba tirgū, gan veicināt iekļaušanos, īstenojot nodarbinātību veicinošus pasākumus un programmas. Tāpēc būtiski novērtēt, kādi pasākumi šobrīd pieejami nodarbinātības veicināšanai (personu skaits, kuri tiek nodarbināti specializētajās darbnīcās, subsidētajās darba vietās nodarbināto personu skaits) un cik efektīvi tie ir (personu skaits, kas piedalās aktīvajos nodarbinātības

pasākumos, personu skaits, kuras atrod darbu pēc aktīvajiem nodarbinātības pasākumiem). Visbeidzot, saskaņā ar Pamatnostādnēs izvirzītajiem darbības virzieniem, kā atsevišķi nozīmīgi rādītāji tiek minēti nodarbināto personu īpatsvars sociālās uzņēmējdarbības uzsākšanā un īstenošanā un jauniešu ar invaliditāti skaits, kas ir iesaistīti aktīvajos nodarbinātības pasākumos.

2.2.3.Darba vides pielāgotība (darba forma, darbavietas infrastruktūra)

Viens no būtiskākajiem rādītājiem attiecībā uz iekļaušanos darba tirgū ir tieši darba vietu fiziskā pieejamība. To iezīmē Pamatnostādnēs, norādot uz elastīga darba laika un informācijas par nodarbinātības iespējam pieejamības nozīmi. Elastīga darba laika plānošanu personu ar invaliditāti nodarbinātības veicināšanā uzsver gan Pamatnostādnēs, gan arī Iekļaujošās nodarbinātības pamatnostādnēs 2015.–2020. gadam. Taču, kā norādīts Iekļaujošās nodarbinātības pamatnostādnēs 2015.–2020. gadam, elastīgā nodarbinātība un tās efektivitāte ir joprojām neskaidra, kas savukārt pieprasa izvērst jau veikto pasākumu un izveidotu sistēmu izvērtējumu. Ir pieejami dati par personu ar invaliditāti skaitu, kuras strādā nepilnu darba laiku, taču šie dati neļauj vērtēt darba vietas un darba formas pielāgotību. Daļēja darba laiks ir saistīts ar zemāku atalgojumu un līdz ar to ļautu vērtēt dzīves kvalitāti un nodrošinātību personām ar invaliditāti. Tomēr, lai analizētu situāciju, būtu nepieciešams pašu personu ar invaliditāti darba iespēju vērtējums, izmantojot nepilna laika darbu un elastīgu darba laiku. Izvēlētie rādītāji ļauj novērtēt situācijas izmaiņas attiecībā uz darba vides infrastruktūras pielāgošanu, atspoguļojot gan darba vietas, kuras pielāgotas personām ar invaliditāti, gan vienreizējo dotāciju iekārtu un aprīkojuma iegādei, kā arī tehnisko palīgīdzekļu izgatavošanai un iegādei, lai pielāgotu darba vietu darbā pieņemtajiem bezdarbniekiem, kuriem noteikta invaliditāte.

Šīs sadaļas rādītāji ir būtiski arī tādēļ, ka līdz šim to nozīme ir tikusi maz apskatīta. Piemēram, Iekļaujošās nodarbinātības pamatnostādnēs 2015.–2020. gadam, pievēršoties darba vietu pieejamības problēmai, tiek apskatītas vien problēmas, ar kurām saskaras lauku reģionu iedzīvotāji, uzsverot reģionālās mobilitātes nozīmi, kamēr personu ar invaliditāti situācija šajā sadaļā netiek vispār netiek apskatīta. Tāpat, apskatot jautājumu par nepieciešamo atbalstu personu ar invaliditāti nodarbinātībai, tiek atzīmēts, ka personas ar invaliditāti uztveramas kā daļa no “iedzīvotājiem, kam ir zems izglītības līmenis un prasmes”, un tāpēc tām nepieciešams atbalsts vien uzsākot darba gaitas.

Pie šīs sadaļas rādītāju grupas, ir maz mērķgrupas viedokļa noskaidrošanas aptauju vai pētījumu, kas ļautu gūt pašu personu ar invaliditāti viedokli par savu situāciju un darba iespējām. Politikas dokumentos izmantotajā situācijas aprakstā un rādītājos iztrūkst mērījumu par darba formu dažādību – elastīgu darba laiku un daļēja laika nodarbinātību, kas atbilstu mērķgrupas vajadzībām. Tos ļautu mērīt EU–SILC mikrodatu analīze ar mainīgajiem PL031: Pašdefinēts pašreizējais ekonomiskais statuss, kas ļauj konstatēt nodarbinātības formas, taču mērķa grupa, iespējams, ir par

mazu, lai iegūtu drošicamus datus šādos griezumos, PL040: Nodarbinātības statuss (pašnodarbinātais, darbinieks), PL060: Parasti nostrādāto stundu skaits nedēļā galvenajā darba vietā, PL140: Darba līguma veids (terminēts, neterminēts līgums), kas ļautu raksturot stabilitāti darbā. Mainīgais PL120: Iemesli darbam mazāk par 30 stundām nedēļā ietver griezumus “personas slimība vai invaliditāte”.

2.3. Veselība

Veselības sektora darbību raksturojošie rādītāji grupēti divās apakšsadaļās, attiecīgi raksturojot invaliditātes profilaksi un veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību personām ar jau iestājušos invaliditāti.

2.3.1. Piekļuve veselības aprūpei un invaliditātes profilaksei

Pamatnostādnēs balstās pieejā, ka savlaicīga piekļuve veselības aprūpei ļauj mazināt invaliditātes biežumu un smaguma pakāpi – pieeju raksturojoši rādītāji netieši ir sektora finansējums kopumā, kā arī pirmreizējās invaliditātes gadījumu noteikšanas dinamika pa gadiem un invaliditātes struktūra pēc tās smaguma un funkcionālo traucējumu veida. Smagas invaliditātes pakāpes īpatsvara pieaugums indicētu vāju veselības sektora darbību, tomēr šāda saikne Pamatnostādnēs netiek pierādīta.

Otra būtiska rādītāju grupa saistīta ar aktīvu invaliditātes profilaksi. Kopš 2011. gada tiek piešķirta prognozējama invaliditāte, kuras noteikšanas gadījumā personai tiek izstrādāts individuāls rehabilitācijas plāns²⁵.

Profilaksi raksturotu arī intensīvās rehabilitācijas pakalpojuma pieejamība pēcinsulta pacientiem²⁶, “zaļā koridora” izmantošana personām ar aizdomām par onkoloģisko saslimšanu²⁷, valsts kompensējamo medikamentu finanšu apjoms, taču šie atbalsta pasākumi ir saistīti ar noteiktām saslimšanām.

2.3.2. Piekļuve veselības aprūpes pakalpojumiem personām ar invaliditāti

Šo aspektu raksturo mazāk rādītāju. Invaliditātes ekspertīzes procesa ilgums un apstrīdēto administratīvo aktu skaits invaliditātes ekspertīzes procesā ļautu raksturot personu ar īpašām vajadzībām piekļuvi VDEĀVK, tomēr neraksturo būtisku rādītāju

---

²⁵ MK 2010. gada 28. Decembra noteikumi nr. 1207 „Noteikumi par personai ar prognozējamu invaliditāti prioritāri sniedzamo invaliditātes riska mazināšanai paredzēto pakalpojumu veidiem, apjomu, saņemšanas nosacījumiem un saņemšanas kārtību.”

²⁶ Ministra kabineta 2006.gada 19.decembra noteikumi Nr. 1046 “Veselības aprūpes organizēšanas un finansēšanas kārtība”, punkts 11.19.3.

²⁷ Ministru kabineta noteikumi Nr.1529 „Veselības aprūpes organizēšanas un finansēšanas kārtība”. Skat. arī http://www.v.m.gov.lv/lv/aktualitates/preses_relizes/5238_uzlabos_veselibas_aprupes_pakalpojumu_pieejamibu_onkologijas/

– piekļuvi veselības aprūpei personām ar invaliditāti. Šie dati ir bijuši būtiski nepieciešami NVO sektoram – 2011. gadā veikta aptauja Bērnu un jauniešu ar intelektuālās attīstības traucējumiem situācija Latvijā. Otrs mērījums veikts 2012. gadā, vērtējot apmierinātību par visu veselības sektoru un personas ar invaliditāti ir viens no griezumiem. Aptauja nav regulāra un veikta ar ESF līdzfinansējumu. Vēl dokumentos izmantots Pētījums par prediskriminācijas politikas uzraudzības sistēmas izstrādi (2014) un tajā analizētie EU–SILC apsekojuma mikrodati, no kuriem izmantots griezumam “Personu ar invaliditāti īpatsvars, kuri pēdējā gada laikā vismaz reizi nevērsās ārstniecības iestādē veselības aprūpes (izņemot zobārsta) pakalpojuma saņemšanai pakalpojumu nepietiekamas pieejamības dēļ”.

Veselības stāvokļa pašvērtējumu un pieejamību ļauj vērtēt šādi EU–SILC primārie mainīgie: PH040: nav bijusi pieejama veselības izmeklēšana un ārstēšana, galvenais iemesls, kāpēc nav bijusi pieejama veselības izmeklēšana un ārstēšana, PH060: nav bijusi pieejama zobu veselības izmeklēšana un ārstēšana, PH070: galvenais iemesls, kāpēc nav bijusi pieejama zobu veselības izmeklēšana un ārstēšana. Tomēr jāņem vērā, ka rādītājs iegūstams no EU-SILC aptaujas mikrodatiem, kuru mērķgrupas aptvere attiecīgajā grupā ir salīdzinoši neliela, tāpēc tas ir daļēji drošticams.

Dziļākus dati par veselības aprūpes kvalitāti ir paredzēts iegūt *The European Health Interview Survey* (EHIS) ietvaros, izmantojot mainīgos UN1A: “Nav bijusi pieejami veselības aprūpes pakalpojumi pēdējo 12 mēnešu laikā garo rindu dēļ pēc pakalpojuma”; UN1B: “Nav bijusi pieejami veselības aprūpes pakalpojumi pēdējo 12 mēnešu laikā transporta problēmu dēļ”; UN2: “Nevarēju atļauties [aprūpes veids] pēdējo 12 mēnešu laikā”.

2.4. Sociālā iekļaušana. Sociālā atbalsta pakalpojumi personām ar invaliditāti

Sociālo iekļaušanu iespējams detalizēti izvērtēt, pievēršoties konkrētu pakalpojumu pieejamībai. Transporta, kopšanas, asistenta pakalpojumi vērsti uz sociālu iekļaušanu, dzīves kvalitātes celšanu un vērtējami kā indikatori sociālai iekļaušanai un personas līdzdalības iespēju nodrošināšanai. Sociālā iekļaušana mērāma arī ar izglītības un nodarbinātības sadaļā aprakstītajiem rādītājiem. Analīzei izveidotais iekļaušanas pasākumu sadalījums trīs atsevišķās sadaļās balstās uz aktivitāšu mērķi. Ja pirmajās divās sadaļās mērķis ir personas iekļaušanās ar izglītības un nodarbinātības palīdzību, tad šeit grupēti radītāji, kas atspoguļo personas iekļaušanos ikdienas sociālajā un kultūras dzīvē. Būtiski atzīmēt, ka tikai viens no rādītājiem raksturo iekļaušanos politiskajā dzīvē un šī joma Latvijas politikas dokumentos netiek izdalīta kā prioritāra. Sociālā iekļaušana ir cieši saistīta ar vispārēju informācijas, būvju un transporta infrastruktūras pieejamību; kā arī personu ar invaliditāti deinstitucionalizācija ir netieši atkarīga no pakalpojumu pieejamības un publiskās telpas pielāgošanas.

2.4.1. Pakalpojumi bērniem kā prioritārai mērķa grupai

Šo apakšsadaļu raksturo mērķa grupas apjoma un struktūras rādītāji. Politikas dokumentos atsevišķi izdalīta grupa ir bērni, kuriem nepieciešama īpaša kopšana. Pamatnostādnēs atzīmēts, ka šai grupai īpašas kopšanas vajadzība turpinās arī pēc 18 gadu sliekšņa, jo pilngadības sasniegšana neietekmē personas funkcionālo stāvokli un atkārtots izvērtējums nav nepieciešams. Veidojot rādītāju sistēmu, šī grupa un tās vajadzības ir būtiskas, īpaši ņemot vērā vēsturisko pieredzi, kas tieši šo grupu pakļāva vislielākajam segregācijas riskam rīcībspējas ierobežojumu dēļ. Pamatnostādņu Rīcības plānā 2015–2017 īpašas kopšanas nepieciešamība turpināšana saistīta ar vienlīdzības principa īstenošanu.

Dokumentos izdalāms divu veidu atbalsts – speciālās aprūpes iestādes, kas līdz nesenam laikam ir bijis viens no galvenajiem atbalsta veidiem, un atbalsta pakalpojumi personām ar invaliditāti kopienā. Kopienā balstīti pakalpojumi, saskaņā ar virzību uz deinstitucionalizāciju, tiek attīstīti, lai mazinātu personu ar invaliditāti segregāciju, un bērni ir īpaša mērķa grupa, agrīnam atbalstam spēlējot būtisku lomu integrācijas efektivitātē. Tāpēc ģimeniskā vidē augošu bērnu ar invaliditāti attiecība pret institūcijās ievietoto bērnu skaitu ir nozīmīgs radītājs deinstitucionalizācijas politikai. Būtiski šo radītāju dalīt saskaņā ar funkcionālo traucējumu veidu un smagumu, identificējot tās mērķa grupas, kurām veidot atbilstošus pakalpojumus.

Pakalpojumi veidoti un līdz ar to dati par tiem iegūstami divos pamata virzienos – pakalpojumi indivīdam (kopšanas pakalpojumi personai) un pakalpojumi ģimenēm. Pieeja asistenta vai kopšanas pabalstam ne visos gadījumos raksturos ģimenes augstāku sociālās iekļaušanās pakāpi. Tā var kalpot kā papildus sociālās nodrošinātības instruments ģimenē, ja kopšanu vai asistēšanu veic ģimenes locekļi. Līdz ar to efektivitātes noteikšanai nepieciešami papildus mērījumi. Uz ģimeni vērsti pakalpojumi – dienas centru un to klientu skaits – precīzāk raksturos iekļaušanos. Vienlaikus, lai izvērtētu atbalsta pakalpojumu atbilstību mērķgrupas vajadzībām un to ietekmi uz bērnu ar invaliditāti un viņu ģimeņu augstāku sociālo iekļaušanos, nepieciešams aptauju instruments. Šajā jomā 2012. gadā ir veikta viena aptauja “Bērnu un jauniešu ar intelektuālās attīstības traucējumiem situācija Latvijā” par apmierinātību ar pakalpojumiem bērniem ar intelektuālās attīstības traucējumiem, ko veikusi NVO.

2.4.2. Pakalpojumi pieaugušām personām ar invaliditāti

Arī šajā sadaļā būtiskas ir institucionālā aprūpē, alternatīvā aprūpē un patstāvīgi dzīvojošu personu attiecības. Atbalsta pakalpojumi un dati par tiem ir daudzskaitlīgi, arī atbalsta sniedzēju institūciju atbildības dalījums ir gana sarežģīts, ņemot vērā funkcionālo traucējumu veidu un smagumu.

Atsevišķi nepieciešams komentēt pakalpojumus personām ar invaliditāti dzimumu griezumā. Konvencijas sestais pants paredz sieviešu un meiteņu ar invaliditāti diskriminācijas aizliegumu, sievietes apzinoties kā vienu no sabiedrības grupām, kuru sociālās iekļaušanas veicināšanai nepieciešams īstenot specifiskus pasākumus. Lai gan liela daļa no citās sadaļās apkopotajiem rādītājiem pieejama dzimumu griezumā, nozaru politikas plānošanas dokumentos sievietes ar invaliditāti nav apzinātas kā atsevišķa cilvēku ar invaliditāti mērķgrupa. Likumsakarīgi, politikas dokumentos nav minēti rādītāji, kas ļautu mērīt līdztiesības veicināšanas progresu. Kā solis šī jautājuma risināšanas virzienā skatāma Tiesībsarga biroja 2015. gadā veiktā aptauja “ANO konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām monitorings 2010–2014”, kas lūgusi pašvaldībām apkopot un norādīt informāciju par pasākumu, kas mazinātu sieviešu un meiteņu ar invaliditāti atstumtību, taču uzreiz jānorāda uz aptaujas datu zemu drošticamību. Lai gan šāds rādītājs būtu noderīgs un ļautu spriest par progresu sieviešu ar invaliditāti sociālajā iekļaušanā, tomēr respondentu nepilnīga izpratnes par šo mērķa grupu ļauj iesniegt ar dzimuma griezumu nesaistītus datus - sporta svētkus, psihologa konsultāciju pieejamību, iekļaujošas izglītības veicināšanu skolās, utt. – kā sieviešu iekļaušanas pasākumus pašvaldībās. Lai gan šie pasākumi veicina sieviešu ar invaliditāti sociālo iekļaušanos, tas notiek netieši, faktiski neizšķirot sievietes ar invaliditāti kā atsevišķu mērķa grupu. Šādā formā rādītāji nav uzticams rīks konvencijas monitoringam un šo pieredzi ir nepieciešams ņemt vērā, apsverot drošticamāku datu ieguves iespējas.

2.4.3. Vides (infrastruktūras) pielāgošana

Vides pielāgošana kā rādītāju kopa pievēršas sociālās iekļaušanas jautājumiem caur plašākas sabiedriskās infrastruktūras pieejamības rādītājiem, kas vienlaikus netieši raksturo personu ar invaliditāti iespējas lietot publisko telpu līdzvērtīgā apjomā ar pārējo sabiedrību.

2.4.3.1. Pielāgotas informācijas pieejamību plašsaziņas līdzekļos un bibliotēkās

Šeit grupētie rādītāji ļauj aplūkot informācijas pieejamību personām ar invaliditāti. Ar informācijas pieejamību saistītos rādītājus sistemātiski apkopo NEPLP, LTV un Latvijas Neredzīgo bibliotēka. Paralēli informācijas pieejamības rādītāji ir vākti arī atsevišķās aptaujās. Zīmīgi, ka daļa šo aptaujas veidā iegūto rādītāju nav minēti politikas plānošanas dokumentos, taču atrodami Invaliditātes lietu nacionālās padomes (iepriekš Invalīdu lietu nacionālās padomes) sanāksmju protokolos. Tas norāda, ka šajās aptaujās gūtā informācija ir noderīga situācijas apzināšanā. Līdzīga situācija vērojama arī tālāk analizētajās sabiedriskā transporta un infrastruktūrās, kā arī valsts un pašvaldību ēku pieejamības sadaļās. It īpaši ņemot vērā, ka daļa no protokolos atrodamajiem potenciālajiem indikatoriem tiek vākti ministriju vai valsts pakļautībā esošu institūciju ietvaros, kā arī daļa no tiem tiek vākti regulāri, jāsecina,

ka, lai gan šādu rādītāju ir maz, to centralizēšana ļautu izvairīties no papildu izdevumiem deleģējot kādu institūciju dublēt šo funkciju.

2.4.3.2. Vēlēšanu iecirkņu pieejamība

Vēlēšanu iecirkņu pieejamība ir vienīgais rādītājs, kas raksturo iespēju izmantot politiskās tiesības ar to saprotot ēku fizisko pieejamību.

2.4.3.3. Valsts un pašvaldību ēku pieejamība

Ēku pieejamība personām ar invaliditāti šobrīd netiek sistemātiski mērīta, taču ir apkopoti vienreizēji apsekojumi pašvaldību griezumā. Arī LM ir veikusi vienreizēju apsekojumu. Lai gan šobrīd informācija netiek vākta sistemātiski, apsekojumos lietotie indikatori mēra ēku pieejamību grupējot tās, piemēram, administratīvajās, sociālajās un veselības aprūpes vai izglītības, kultūras, atpūtas un sporta iestādēs. Papildus, atrodams personu ar invaliditāti vērtējums par vides pielāgotību, to sīkāk aplūkojot pēc invaliditātes veidiem. Tieši šāda pieeja rekomendēta arī Pamatnostādnēs.

2.4.3.4. Transporta un tā infrastruktūras pieejamība

Līdzīga situācija vērojama sabiedriskā transporta un infrastruktūras pieejamības jomā – valstiskā līmenī pieejami maz sistemātiski apkopotu rādītāju. Transporta attīstības pamatnostādnēs 2014.–2020. gadam atrodama ilgtspējīgas transporta sistēmas vīzija, kas iekļauj mērķi “pieejams sabiedriskais transports”, taču tas attiecināts uz transporta sasniedzamību Latvijas teritorijas kontekstā, maz pievēršoties invaliditātes jautājumiem. Šajās pamatnostādnēs pausts, ka ir plānots palielināt to staciju skaitu, kurās izmantoti paaugstinātie peroni. Lai gan paaugstināto peronu skaitu varētu izmantot kā rādītāju, tas šobrīd nav iekļauts rādītāju sarakstā, jo jau sākotnēji apzinātas tā nepilnības, ko jāņem vērā, domājot par pārējo rādītāju piemērotību monitoringam. Paaugstināto peronu skaits neatspoguļo attiecīgo staciju pārējās infrastruktūras pieejamību personām ar invaliditāti. Risinājums būtu iekļaut pārējo infrastruktūru raksturojošus rādītājus.

Vairākās Invaliditātes lietu nacionālās padomes sēdēs minētā portatīvo pacelāju iegāde (kuru skaits teorētiski varētu kalpot kā šāds papildinošs rādītājs), kas piedāvāts kā alternatīvs un lētāks risinājums liftu būvniecībai, var kļūt par formālu līdztiesības ievērošanu, gadījumā, ja to instalācija (līdzīgi, kā vairākiem citiem infrastruktūras risinājumiem) tiek veikta, neapsverot to lietošanas aspektus. Apzinoties staciju infrastruktūru atšķirības (kas apgrūtinā vienota rādītāju standarta izstrādi), šo

problēmu būtu efektīvāk novērst papildinot, piemēram, iepriekš minēto paaugstināto peronu rādītāju ar kādu no aptaujas veida rādītājos minētajiem apsekojumiem, ja vien tie tiktu veikti regulāri.

Vienlaikus, Pamatnostādnes paredz pakāpenisku un konkrēti izmērāmu pielāgotības pieaugumu, to aplūkojot reģionālas un pilsētu nozīmes maršrutos (sīkāk izdalot autobusus un elektrisko transportu), kā arī pasažieru pārvadājumos pa dzelzceļu (sīkāk izdalot elektrovilcienus un dīzeļvilcienus). Šādos griezumos būtu iespējams iegūt statistiku no pasažieru pārvadātājiem, taču šobrīd šie trīs rādītāji radīti Tiesībsarga biroja pasūtītās aptaujas ietvaros²⁸. Divi no tiem pašvaldību griezumā mēra sabiedriskā transporta un infrastruktūras iepirkumu tehnisko specifikāciju nosacījumus (vai tie ietver nosacījumus, ka sabiedriskajam transportam ir jābūt pielāgotam personu ar invaliditāti vajadzībām), kamēr viens identiskā griezumā aplūko sabiedriskā transporta pieejamību pa invaliditātes veidiem.

2.5. Sociālā aizsardzība

Šī sadaļa grupē un rādītājus, kas mēra nabadzības risku un tiešo valsts atbalstu personām ar invaliditāti. Zināmā mērā datu trūkums šajā sadaļā norāda uz valsts politikas virzību no nediferencētiem pabalstiem uz diferencētu atbalstu.

2.5.1. Sociālā aizsardzība un nabadzības risks bērniem ar invaliditāti

Šādi dati politikas rādītājos netiek fiksēti. Ir pieejams personu skaits, kas saņem bērna invalīda kopšanas pabalstu un tā dinamika, bet nav vērtēta pabalsta efektivitāte.

2.5.2. Sociālā aizsardzība un nabadzības risks pieaugušām personām ar invaliditāti

To personu ar invaliditāti īpatsvars no iedzīvotāju kopskaita, kuru ienākumi nepārsniedz nabadzības riska sliekšni (291 eiro) (CSP dati), kā arī personu ar invaliditāti, kurām piešķirts trūcīgā statuss (128 eiro) īpatsvars trūcīgo personu vidū (SPOLIS dati) labi raksturo mērķgrupas salīdzināmo stāvokli un politikas efektivitāti. Valsts sociālo pabalstu saņēmējas personas iespējams grupēt pa veidiem: valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts, invaliditātes pensija, pabalsts invalīdam, kuram nepieciešama kopšana, bērna invalīda kopšanas pabalsts, piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu ar invaliditāti.

---

²⁸ ANO konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām monitorings 2010-2014. Pašvaldību aptaujas rezultāti.

(2015) Pieejams:

http://www.tiesibsargs.lv/files/content/Petijumi/ANO_invaliditates_konvencija_Latvijas_pasvaldibu_aptauja_2015.pdf [skatīts 20.10.2016]

2.6. Izpratnes un informētības veicināšana

Sabiedrības izpratnes un informētības veicināšana ir viens no četriem Pamatnostādnēs izvirzītajiem rīcības virzieniem. Pamatnostādnēs kā galvenie darbības virzieni sabiedrības izpratnes un informētības veicināšanai identificēta personu ar invaliditāti deinstitutionalizācija un vienlīdzīga tiesībspēja. Lai gan šo mērķu sasniegšana ir cieši saistīta ar iepriekšminētajām jomām, īpaši izceļot sociālo iekļaušanu, ar tiem saistītos rādītājus jāģēpina grupēt atsevišķi, jo šeit tie skatīti tieši sabiedrības zināšanu un pieņemumu apzināšanai, sniedzot atgriezenisku saiti par valsts un pašvaldības piedāvāto pakalpojumu noderību, popularitāti un efektivitāti.

2.6.1. Sabiedrības izpratnes mērījumi

Sabiedrības izpratne par invaliditātes jautājumiem kā rādītāju kopa raksturo panākumus invaliditātes deinstitutionalizācijā un iekļaujošas politikas īstenošanā. Zīmīgi, ka vairākos nozaru vidēja termiņa politikas plānošanas dokumentos (Informācijas sabiedrības attīstības pamatnostādnes 2014.–2020. gadam, Profesionāla sociālā darba attīstības pamatnostādnes 2014.–2020. gadam, utt.) invaliditāte ir minēta vien atsaucoties uz nacionālas nozīmes plānošanas dokumentiem, kuros nav atrodami nozarēm specifiski ar invaliditāti saistītas politikas ieteikumi un apraksti. Vairākos nozaru politikas pamatnostādņu dokumentos invaliditāte ir minēta, atsevišķos pat aplūkota izvērsti, taču kopsavelkot, tajos runāts par invaliditāti līdzīgi kā Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādnes 2005.–2015. gadam dokumentā – datu ziņā redzot to primāri kā veselības nozares kompetenci. Minētā dokumenta prioritātes ir invaliditātes profilakse, invaliditātes noteikšana un invalīdu nodarbinātība (2. lpp.). Šis konteksts skaidro ne tikai Latvijā pastāvošās invaliditātes izpratnes paradigmas atšķirību no Pamatnostādnēs izmantotās: “Tomēr vissvarīgākais, lai persona ar invaliditāti varētu īstenot savas tiesības (t.sk. tiesības uz izglītību un darbu), ir līdzcilvēku attieksme un izpratne par personu ar invaliditāti vajadzībām” (5. lpp.), bet arī ļauj izprast, kāpēc vēlāku gadu politikas plānošanas dokumentos minētie rādītāji, kas atspoguļo sabiedrības attieksmi un izpratni, nav vākti nevienā ministrijā vai pašvaldībā.

Latvijas iedzīvotāju izpratne ar invaliditāti saistītos jautājumos mērīta Eirobarometra aptaujās, kurās invaliditāte identificēta kā viens no iespējamajiem diskriminācijas iemesliem. Tiesībsarga biroja pasūtīts pētījums “Latvijas iedzīvotāju aptauja par personu ar invaliditāti tiesībām” (2014) sniedz datus par sabiedrības izpratni, pievēršoties personu ar invaliditāti vērtējumam. Paralēli šāda veida aptaujām, sabiedrības informētību būtu iespējams mērīt, piemēram, aplūkojot mācību materiālu skaitu, kuros iekļauta informācija par invaliditāti. Jāpiebilst, ka šāda veida indikators nesniegtu ieskatu informatīvo materiālu lietošanas efektivitātē, taču ļautu mērīt ar invaliditāti saistītu jautājumu iekļaušanu konkrētu sabiedrības izpratnes veicināšanas rīku veidošanā.

2.6.2. Vienlīdzīga tiesībspēja

Otrs konvencijas pamatnostādnēs minētais virziens ir vienlīdzīga personu ar invaliditāti tiesībspēja. Progress šī virziena sasniegšanā var tikt mērīts divos līmeņos. Pirmkārt, iespējams novērtēt praktiskos vienlīdzīgas tiesībspējas īstenošanas aspektus, aplūkojot, piemēram, sūdzību par diskrimināciju skaitu.

Otrkārt, personu ar invaliditāti tiesībspēju ļauj mērīt indikatori par personu ar invaliditāti informētību par savām tiesībām un to izmantošanas iespējām. Šādus datus iespējams iegūt, piemēram, aplūkojot personām ar invaliditāti sniegto atbalsta pakalpojumu popularitāti. Jāmin, ka dziļākai datu ieguvei līdzās šim rādītājam būtu nepieciešams sniegt izvērtējumu piedāvāto pakalpojumu aktualitātei. Piemēram, saskaņā ar Invaliditātes likumu asistenta pienākums ir palīdzēt personai “tādu darbību veikšanai ārpus mājokļa, kuras tā invaliditātes dēļ nevar veikt patstāvīgi”. Kā norādīts eksperta ziņojumā, izpratne par asistenta pakalpojuma jēgu rīcībpolitikas dokumentos atšķiras no personu ar invaliditāti vajadzībām, kā rezultātā pakalpojums līdz šim lielākoties tiek izmantots neregulāri, palīdzībai atsevišķās situācijās, nevis sistemātiska algota darba veikšanai vai izglītības apguves atbalstam. Šī iemesla dēļ tādus rādītājus kā atbalsta pakalpojumu izmantojušo personu skaitu, aplūkotus atsevišķi, ne vienmēr ir iespējams izmantot iekļaujošo pasākumu izvērtēšanai.

Paralēli sniegto pakalpojumu izmantošanas mērījumiem (līdz šim aptauju veidā) apzināti rādītāji, kas sniedz informāciju par personu ar invaliditāti informētību par institūcijām, kur vērsties diskriminācijas gadījumā, kā arī personu ar invaliditāti izvērtējumu par sev nepieciešamas informācijas pieejamību pašvaldībās. Atšķirībā no rādītājiem, kas apkopoti šī apraksta sadaļā “informācijas pieejamība”, šie rādītāji ļauj aprakstīt pakalpojuma un informācijas saņēmēju, nevis pakalpojuma vai informācijas izveidi vai izvietošanu. Lai gan sākotnēji šāds fokuss var šķist kontrintuitīvs, tomēr, ja mērķis ir izvērtēt valsts veikto pasākumu kopumu Konvencijas īstenošanā, vienlīdzīga tiesībspēja, atšķirībā no, piemēram, informācijas pieejamības jautājumiem nav izmērāma, aplūkojot informācijas un/vai pasākumu izvietošanu un ieviešanu. Taču jāatzīmē, ka atšķirībā no 3.6.1. sadaļas, šobrīd daļa no apkopojamiem vienlīdzīgas tiesībspējas rādītājiem tiek vākti institucionāli kādā no ministrijām, valsts aģentūrām vai tiešā pakļautībā esošām iestādēm.

2.7. Izvērtējuma sistēmas

Invaliditātes jomas politika ir izvērtēta jau 2014. gadā “Pētījumā par pretdiskriminācijas politikas uzraudzības sistēmas izstrādi”. Diskriminācijas novēršanas jautājumi tiek analizēti divos līmeņos: valsts institūciju un nevalstisko organizāciju līmenī jeb institucionālā dimensijā; faktiskās nevienlīdzības līmenī jeb faktiskās nevienlīdzības dimensijā. Augstāk minētā pētījuma autori secina, ka “primāri šobrīd būtu nevis veikt papildinājumus un uzlabojumus dažādos tiesību aktos, bet gan sekmēt darbības, kas ir vērstas uz jau definēto tiesību normu

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

ievērošanu, t.sk. iedzīvotāju izglītošanu par savām tiesībām un izpratni par to, kas ir atšķirīga attieksme, prasmi to atpazīt un atbilstoši rīkoties, izmantojot jau esošās iespējas” (15. lpp.). Šī paša augstāk minētā pētījuma interviju rezultāti liecina, ka normatīvajos aktos paredzētās tiesības ne vienmēr tiek ievērotas, tāpēc monitoringu būtu mērķtiecīgi vērst nevis uz regulējuma vērtējumu, bet tā īstenošanu.

Zemāk apkopoti augstāk minētā pētījuma ieteikumi indikatoru izstrādei invaliditātes pretdiskriminācijas jomā. Analizējot diskriminācijas novēršanas institucionālo dimensiju, tās vērtēšanai 2014. gada “Pētījumā par pretdiskriminācijas politikas uzraudzības sistēmas izstrādi” tiek izvirzīti sekojoši indikatori:

1. No diskriminācijas cietušo personu sūdzību datu apkopošana.

Indikatori:

- valsts institūciju un nevalstisko organizāciju prakse saistībā ar datiem par saņemtajām sūdzībām (sūdzību pieņemšana, izvērtēšana u.tml.);
- sūdzību klasificēšana pēc diskriminācijas pazīmēm un upura sociāli demogrāfiskā profila;
- atbildīgo un kompetento institūciju darbība sūdzību tālākās virzīšanas jomā (t.sk. tiesvedības ierosināšana, sankciju piemērošana).

Vērtējot šos indikatorus, minētā pētījuma autori secina, ka trūkst sūdzību vienotas apkopošanas instrumenta, t.sk. vienota NVO saņemto sūdzību reģistra un apkopošanas.

2. Institūciju un organizāciju darbība.

Indikatori:

- institūciju/organizāciju atbildības, kompetences un ietekmes novērtējums;
- institūciju/organizāciju spēja un kapacitāte integrēt diskriminācijas un atšķirīgas attieksmes aizliegumu tiesību aktos;
- institūciju/organizāciju darbība diskriminācijas aizliegumu normu ievērošanas uzraudzības/kontroles jomā.

3. Pretdiskriminācijas politikas novērtējuma instrumenti un mērījumi.

Indikatori:

- situāciju testēšanas un statistikas datu atzīšana un izmantošana tiesvedībā;
- institūciju un organizāciju kapacitāte un darbība datu par diskriminācijas un atšķirīgas attieksmes aizlieguma pārkāpumiem vākšanā, apkopošanā un analīzē;

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

- trūkstošie dati diskriminācijas uzraudzības vajadzībām.

Minētā pētījuma autori secina, “ka valsts institūciju un nevalstisko organizāciju kapacitāte diskriminācijas situāciju raksturojošo datu vākšanā, apkopošanā un analīzē kopumā ir vāja – trūkst resursu gan datu vākšanai, gan to analīzei” (28.lpp.).

4. Vienlīdzības principa ievērošana jeb pretdiskriminācijas integrēšana.

Indikators:

- institūciju un organizāciju vērtējums par normatīvo regulējumu diskriminācijas novēršanas un ierobežošanas jomā.

Izvērtējot diskriminācijas novēršanas faktisko dimensiju, minētie pētnieki piedāvā vairākus indikatorus. Šeit tie atainoti sagrupēti, balstoties datu avotā:

I. Balstoties ES Darbaspēka apsekojuma mikrodatu analīzē, izdalīti sekojoši indikatori:

1. (A1) Vispārīgie rādītāji:

(A1.1) Nodarbinātības līmenis (pa vecuma grupām);

(A1.2) Bezdarba līmenis (darba meklētāju īpatsvars, % no darbaspēka – pa vecuma grupām);

(A1.4*) Mājsaimniecības darba intensitāte (tiek noteikta pēc gada laikā nostrādāto mēnešu proporcijas, kuru darbaspējīgā vecuma mājsaimniecības personas ir nostrādājuši).

2. (A7) Horizontālā segregācija: Nodarbināto sadalījums 10 galvenajās ekonomiskās aktivitātes sektoros (NACE 2. red.: A; B–E; F; G, I; H, J; K–N; O; P; Q; R–U):

- Saimnieciskās darbības veidu segregācijas nelīdzības indekss;
- Saimnieciskās darbības sektoru segregācijas nelīdzības indekss;
- Invalīdu un pārējo nodarbināto profesiju segregācijas nelīdzības indekss (Nelīdzības indekss ir skaitlis starp 0 un 100 %, kur 0 nozīmē personu ar invaliditāti grupu vienādu sadalījumu pa darbības veidiem un 100 % nozīmē pilnīgu segregāciju. Šajā kontekstā, piemēram, personu ar invaliditāti–pārējo nelīdzības indekss parāda minimālo personu ar invaliditāti proporciju, kuriem būtu jāmaina pamatdarba darbības veidu, lai padarītu savas grupas sadalījumu pa darbības veidiem identisku pārējo sadalījuma).

3. (A8) Darba samaksa:

(A8.1*) Nodarbināto vidējā bruto mēneša darba samaksa (kopā visās darba vietas, izņemot neregistrēto nodarbinātību).

4. (A23) Uztverta personas diskriminācija darba vietā (invaliditātes pazīme krustota ar dzimuma un vecuma pazīmi).

II. Balstoties 2013.g. EU–SILC apsekojuma mikrodatos:

- Personu bez un ar ierobežojumiem aktivitātēs veselības problēmu dēļ darba samaksas starpība, % no personu bez ierobežojumiem darba samaksas;
- Vīrieši un sievietes; nestipri ierobežojumi;
- Vīrieši un sievietes; stipri ierobežojumi.

Pētījuma autori kritizē Eiropas Sociālā apsekojuma (ESS) datu nepieejamību, jo Latvija šajā apsekojumā vairs nepiedalās, uzsverot, ka tie ir starptautiski salīdzināmi dati un satur informāciju par tādiem aspektiem, kuri nav atspoguļoti Darbaspēka un EU–SILC apsekojumos: uztverta diskriminācija, pilsoniskā līdzdalība, uzticība (57. lpp.). Arī ANED šo avotu izmanto politikas mērīšanai.

3. RĀDĪTĀJU IZVĒRTĒJUMS SASKAŅĀ AR KONVENCIJAS PANTIEM

Šī ziņojuma sadaļa veidota, balstoties nozaru rīcībpolitikas dokumentos pieejamo un pašreizējo datu vākšanas un monitoringa sistēmas izvērtējumā, kas izklāstīts ziņojuma 1. daļā. Rīcībpolitikas virzienu ietvaros aprakstītie dati un rādītāji analizēti, balstoties pētījumos un ziņojumos par datu kvalitāti un politikas izvērtējuma dokumentos (skat. sarakstu un dokumentu nosaukumu saīsinājumus 1. metodoloģijas 1.3. sadaļā). Papildus izmantotas intervijas un konsultācijas ar ekspertiem – datu bāzu speciālistiem un analītiķiem, lai izvērtētu datu pieejamību, drošicamību un atbilstību Konvencijas monitoringa vajadzībām, aptverot visus politikas izvērtējumu no trīs aspektiem - rīcības, procesa un ietekmes. Katra panta noslēgumā sniegti ieteikumi attiecīgā panta monitoringam.

5. pants. Vienlīdzība un diskriminācijas aizliegums

Sākotnējais ziņojums par Konvencijas ieviešanu izšķir piecus diskriminācijas aizlieguma veidus, proti, diskriminācijas aizliegums tiesībās uz darbu, sociālo pakalpojumu saņemšanā, veselības aprūpē, piekļuvē precēm un pakalpojumiem un reklāmā. Savukārt pētījumā par personu ar invaliditāti diskrimināciju²⁹ izšķirtas nodarbinātības, veselības, izglītības un labklājības jomas. Izšķirot veselības, nodarbinātības un izglītības jomas, iespējams aptvert Pamatnostādnēs minētās pamatnozares (6.lpp). Papildus izdalot pakalpojumu un labklājības sadaļu, iespējams monitorēt iepriekšminētajos dokumentos esošās labklājības un piekļuves precēm un pakalpojumiem jomas.

Sākotnējā ziņojumā kā atbilstības rādītājs minēts vien normatīvais regulējums, kas aizliedz diskrimināciju, nepievēršoties tā īstenošanas mērījumiem. Arī Problēmu aprakstā runāts par tiesisko regulējumu, nevis diskriminācijas situāciju.

Šobrīd pieejamie rādītāji var daļēji nodrošināt panta īstenošanas monitoringu. Progresu daļā no minētajām jomām iespējams mērīt, izmantojot katrai izdalītajai jomai specifiskus rādītājus. Papildus, pilnīgam panta īstenošanas monitoringam nepieciešams aizgūt (vai izveidot) rādītājus, kas iegūstami aptaujās un ļautu mērīt diskrimināciju, ar ko personas ar invaliditāti saskārušās kādā periodā no mērķa grupas perspektīvas. Diskriminācijas būtisks aspekts ir sabiedrības viedoklis par personām ar invaliditāti. Izvērtējot pieejamos mērījumus, identificējami divi avoti: Eurobarometra

---

²⁹ Pētījums par pretdiskriminācijas politikas uzraudzības sistēmas izstrādi (2014) Pieejams: http://www.sif.gov.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=9172:Diskriminācijas-noversanas-uzraudzibas-sistema&catid=2:fonds&Itemid=30&lang=en [skatīts 23.10.2016]

dati un Latvijā Tiesībsarga pasūtīta sabiedrības viedokļa aptauja (2014), kur mērīta sociālā distance.

Diskrimināciju nodarbinātības jomā visprecīzāk ļautu mērīt iespēja atrast darbu personām ar invaliditāti – t.i. mērot laika posmu, kas nepieciešams bezdarbniekam, lai iegūtu nodarbinātības statusu (vismaz 2 mēneši). Citi rādītāji apskatīti 27. panta kontekstā. Diskrimināciju darba tirgū var raksturot sabiedrības uztveres rādītāji, piemēram, sociālās distancē rādītājs darba tirgū vai izglītības iestādē. Savukārt, personu ar invaliditāti pašu perspektīvu aptver mērķa grupas aptauja par šo jautājumu, kuru 2014. gadā pasūtīja tiesībsargs.

Uz diskrimināciju pakalpojumu saņemšanā un labklājības jomā norāda indikatori, kas mēra gan personu ar invaliditāti dzīves līmeni, gan vērtējumu par dažādās iestādēs strādājošu darbinieku diskrimināciju pret personām ar invaliditāti. Kamēr labklājību mērošie indikatori tiek apkopoti sistemātiski un regulāri, personu ar invaliditāti vērtējums par diskrimināciju pakalpojumu jomā līdz šim ticis apkopots tikai vienreizējas aptaujas ietvaros.

Pastāv vairāki rādītāji par pakalpojumiem, kas saistīti ar personu ar invaliditāti veselības aprūpi. Neviens no tiem nav pietiekošs, lai visaptveroši mērītu diskrimināciju veselības aprūpes jomā, taču šajā sadaļā esošo var papildināt indikatori, kas norādīti pie 25. panta. Tie indikatori ieskicē veselības aprūpes kontekstu un saistībā ar šo pantu var tikt izmantoti kā aprakstoši indikatori. Šobrīd diskrimināciju visefektīvāk iespējams mērīt, izmantojot EU-SILC apsekojuma mikrodatu, mērot personu ar invaliditāti piekļuvi veselības aprūpes pakalpojumiem. Alternatīvi diskrimināciju veselības aprūpes jomā iespējams mērīt ar speciālu mērķa grupas aptauju.

Arī izglītības jomā pieejams apjomīgs rādītāju saraksts, no kura divi rādītāji izvēlēti diskriminācijas mērīšanai. Pirmkārt, iekļaujošas izglītības ieviešanas progresu raksturo segregācijas indekss, kas salīdzina speciālās un vispārējās izglītības iestādēs esošo izglītojamo ar speciālām vajadzībām skaitu. Otrkārt, kā papildinājums diskriminācijas mērīšanai minams rādītājs par vidējo izglītību neieguvušo personu ar invaliditāti skaitu.

Indikatori

1. Vispārējā diskriminācija	
1.1. Sociālā distance kopienā ³⁰ :	To iedzīvotāju īpatsvars, kas izjūstu

³⁰ Pētījums „Latvijas iedzīvotāju aptauja par personu ar invaliditāti tiesībām”. Anketa, 5. jautājums. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/content/Petijumi/ANO_invaliditates_konvencija_Latvijas_iedzivotaju_aptauja_2014_pielikums_2.pdf [skatīts 20.10.2016]

	<p>diskomfortu, ja viņu apkaimē dzīvotu persona ar invaliditāti (<i>Vai Jūs izjustu vai neizjustu traucējumu vai diskomfortu, ja Jūsu apkaimē vai kaimiņos dzīvotu šādi cilvēki..?</i>):1) Ar psihiskām saslimšanām (piemēram, šizofrēnija, depresija), 2) Ar intelektuālās attīstības traucējumiem (atpalicība), 3) Ar kustību traucējumiem, 4) Ar redzes traucējumiem, 5) Ar dzirdes traucējumiem, 6) Ar cita veida ilgstošiem veselības traucējumiem (piem., diabēts, dialīze, HIV)</p>
1.2. Uztvertā diskriminācija attiecībā pret personām ar invaliditāti sabiedrībā	<p>Mērījums pieejams regulāri Eurobarometra ietvaros ik trīs gadu periodā (pēdējie mērījumi 2015). Šis ir starptautiski salīdzināms mērījums, taču neļauj sīkāk mērīt attieksmi pret dažāda veida invaliditāti.</p>
1.3. Uztvertā diskriminācija sabiedrībā pret invaliditāti personu ar invaliditāti skatījumā	<p>Šāds mērījums Latvijā veikts vienreiz³¹ (2014), taču ir būtisks, iekļaujot mērķa grupas perspektīvu, kas patlaban iztrūkst, un ļaujot diskrimināciju skatīt kompleksi kā sabiedrības attieksmes no vienas puses, un personu ar invaliditāti pašuztveri, no otras puses.</p> <p>Aptaujas izlase ir salīdzinoši neliela (266 respondenti), kas neļauj datus tālāk analizēt pēc invaliditātes funkcionāliem aspektiem, kas Latvijā ir būtiski (piemēram, vadoties no sociālās distances mērījumiem).</p>
2. Diskriminācija nodarbinātībā	
2.1. Iespēja atrast darbu personām ar invaliditāti	<p>Indikatoru aprēķina, uzskaitot nedēļas, kuru laikā persona iegūst darbu kopš bezdarbnieka statusa iegūšanas brīža, respektīvi, cik ilgi persona saglabā bezdarbnieka statusu gada laikā. Iespēja ir "0", ja persona nespēj atrast darbu gada laikā, kas ir sliksnis ilgstošā</p>

³¹ Pētījums par ANO konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām ieviešanu. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/content/Petijumi/ANO_invaliditates_konvencija_Personu_ar_invaliditati_aptauja_2014.pdf [skatīts 20.10.2016]

	bezdarba statusa noteikšanai. Rādītājs iegūstams, izmantojot NVA datus un jau ir izveidots NVA pasūtīta profilēšanas uzdevuma ietvaros. Datus iespējams sīkāk analizēt pēc dzimuma, vecuma, tautības, iepriekšējās nodarbinātības kritērijiem.
2.2. Sociālā distance mācību vai darba vidē ³²	Vienreizēja aptauja. To iedzīvotāju īpatsvars, kas izjustu diskomfortu mācību vai darba vidē, ja mācītos vai strādātu kopā ar personu ar invaliditāti (<i>Vai Jūs izjustu vai neizjustu traucējumu vai diskomfortu, ja Jūsu mācību biedru vai darba kolēģu vidū būtu šādi cilvēki... ?</i>): 1) <i>Ar psihiskām saslimšanām (piemēram, šizofrēnija, depresija), 2) Ar intelektuālās attīstības traucējumiem (atpalcība), 3) Ar kustību traucējumiem, 4) Ar redzes traucējumiem, 5) Ar dzirdes traucējumiem, 6) Ar cita veida ilgstošiem veselības traucējumiem (piem., diabēts, dialīze, HIV).</i>
2.3. Attieksme pret cilvēkiem ar invaliditāti darba vietā	Šāds mērījums Latvijā veikts vienreiz tiesībsarga pasūtītajā aptaujā (2014). Rādītāja raksturojumu skatīt pie šī paša panta indikatora 1.3.
3. Diskriminācija pakalpojumu saņemšanā un labklājības jomā	
3.1. Attieksme pret cilvēkiem ar invaliditāti pašvaldībās	Tiesībsarga (2014) gadā pasūtītās personu ar invaliditāti aptaujas jautājums: <i>Kā Jūs kopumā vērtējat Latvijas sabiedrības, dažādu institūciju un iestāžu pārstāvju attieksmi pret cilvēkiem ar invaliditāti?</i> Viena no jautājumā aplūkotajām jomām ir “Pašvaldību iestādes”, kuru attieksmi personas ar invaliditāti novērtējušas kā “atbalstošu”, “neitrālu”, “diskriminējošu” vai

³² Pētījums „Latvijas iedzīvotāju aptauja par personu ar invaliditāti tiesībām”. Anketa, 6. jautājums. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/content/Petijumi/ANO_invaliditates_konvencija_Latvijas_iedzivotaju_aptauja_2014_pielikums_2.pdf [skatīts 20.10.2016]

	“grūti pateikt”. Uz šo rādītāju attiecināmi iepriekš minētie komentāri par konkrētās aptaujas pielietojamību.
3.2. Attieksme pret cilvēkiem ar invaliditāti valsts iestādēs	Personu ar invaliditāti vērtējums par institūciju diskrimināciju pret personām ar invaliditāti mērīts vienreiz tiesībsarga 2014. gada aptaujā. Līdzīgi kā 1.3. un 2.3. indikatoriem, līdzšinējās aptaujas trūkums ir izlases apjoms, kas neļauj sīkāk analizēt mērķa grupu un identificēt pieejamības šķēršļus dažādām personu ar invaliditāti grupām.
3.3. Personu ar invaliditāti īpatsvars starp personām ar trūcīgā statusu	Dati pieejami SPOLIS sistēmā
3.4. Personu ar invaliditāti īpatsvars starp personām, kuru ienākumi nepārsniedz nabadzības sliekšņa līmeni	Šos datus apkopo SPOLIS
4. Diskriminācija veselības aprūpē	
4.1. Attieksme pret cilvēkiem ar invaliditāti veselības aprūpes iestādēs	Mērījums veikts vienreiz tiesībsarga pasūtītajā aptaujā (2014). Kā minēts, izlases apjoms neļauj sīkāk sadalīt mērķa grupu. Aptaujas izlases kopu palielinot, kļūtu iespējams mērīt situāciju vecuma grupu griezumā
4.2. Ierobežota pieeja veselības aprūpes pakalpojumiem	Personu ar invaliditāti īpatsvars, kuri pēdējā gada laikā vismaz reizi nevērsās ārstniecības iestādē veselības aprūpes (izņemot zobārsta) pakalpojuma saņemšanai pakalpojumu nepietiekamas pieejamības dēļ. (EU-SILC apsekojuma mikrodati, kas pieejami ar ikgadēju regularitāti. Tomēr jāņem vērā, ka rādītājs iegūstams no EU-SILC aptaujas mikrodatiem, kuru mērķgrupas aptvere attiecīgajā grupā ir salīdzinoši neliela, tāpēc tas ir daļēji drošticams.) EU-SILC aptauja ļauj mērīt personu ar invaliditāti pašvērtējumu piekļuvei veselības aprūpes pakalpojumiem. Dati pieejami gan par veselības aprūpes pakalpojumiem bez

	<p>zobārstniecības, gan zobārstniecības pakalpojumiem atsevišķi. EHIS mikrodati šī rādītāja iegūšanai līdz šim nav izmantoti, taču pieejami rādītāja iegūšanai. EHIS aptaujā izmantota diferencēta pieeja invaliditātes definēšanai.</p> <p>Kā alternatīva apsverama reprezentatīva Latvijas aptauja, ietverot jautājumu par veselības aprūpes pieejamību. Priekšrocība vietējai aptaujai ir iespēja veidot reprezentatīvu izlasi detalizētam mērījumam pēc kritērijiem invaliditātes kategorijā (funkcionālo traucējumu tips, reģions utt.), kas būtu nozīmīgs Latvijas situācijas mērījumam.</p>
<p>5. Diskriminācija izglītībā</p>	
<p>5.1. Segregācija izglītībā</p>	<p>Izglītojamo ar speciālām vajadzībām īpatsvars (%), kas mācās speciālās izglītības iestādēs. Dati pieejami Izglītības un zinātnes ministrijas gada pārskatā par mācību gadu.</p>
<p>5.2. Izglītības pieejamība</p>	<p>Skolu nepabeigušo (vidējo izglītību neieguvušo) un izglītībā neiesaistīto personu ar invaliditāti vecumā no 18 līdz 24 gadiem īpatsvars (%) (Rādītājs iegūstams no EU-SILC aptaujas mikrodatiem, kuru mērķgrupas aptvere attiecīgajā grupā ir salīdzinoši neliela, tāpēc rādītājs ir daļēji drošticams)</p>

6. pants Sievietes ar invaliditāti

Kopumā sievietes ar invaliditāti netiek izdalītas kā atsevišķa politikas mērķa grupa un dokumentos tiek uzsvērts, ka šāda nediskriminējoša pieeja balstās vienlīdzīgā atbalstā pret visām personām ar invaliditāti. Sniegtajos datos dominē aprakstoši dati par invaliditāti dzimumu griezumā bez tālākas interpretācijas panta prasību kontekstā. Vienlaicīgi šāda formāla izpratne par dzimumu līdztiesību traucē identificēt specifiskas ar dzimumu saistītas vajadzības. Politikas dokumentos ir vāja izpratne par multiplu (daudzējādu) diskrimināciju, tāpēc personas, kas pakļautas vairāku diskriminācijas riska faktoru ietekmei, parasti nesaņem pietiekamu, vajadzībām atbilstošu atbalstu. Piemēram, sievietes ar invaliditāti salīdzinoši zemāku darba samaksu var saņemt ne tikai invaliditātes, bet arī dzimuma diskriminācijas dēļ. Vai arī sieviešu ar invaliditāti nodarbinātības iespējas var ietekmēt ne tikai invaliditāti, bet arī

dzimums, vecums un iepriekšējā nodarbinātības pieredze. Latvijā, ekonomikai stabilizējoties, sieviešu īpatsvars bezdarbnieku vidū ir augstāks kā vīriešiem un pirmspensijas vecums ir būtisks bezdarba riska faktors.

Diskusijās ar NVO pārstāvjiem (Problēmu apraksts) tiek vairākkārt pieminētas sekojošas daudzējādas diskriminācijas riski:

- risks kļūt par cilvēktirdzniecības upuri ir augstāks sievietēm ar garīgās attīstības traucējumiem;
- atbalsta un izpratnes trūkums, pieņemot lēmumus par grūtniecības plānošanu un bērnu audzināšanu sievietēm ar invaliditāti un īpaši ar garīgās attīstības traucējumiem;
- risks kļūt par vardarbības upuri ģimenē, izglītības iestādē, darbavietā u.c..

Izpratnes trūkuma dēļ par daudzējādu diskrimināciju nav arī datu, kas to invaliditātes un dzimuma griezumā mērītu. Lielākā daļa rādītāju ir pieejami dzimuma griezumā, taču tas nenorāda uz rīcībpolitikas darbību šīs daudzējādās diskriminācijas griezumā.

Indikatori

1. Diskriminācijas līmenis	
Šeit izmantojami 5. panta izdalītie indikatori dzimuma griezumā	
2. Specifiskas identificētās diskriminācijas jomas	
2.1. Risks kļūt par vardarbības upuri	Šādi dati patlaban nav pieejami, bet ir apsveramas divas iespējas šādu datu iegūšanai: 1) ievietojot invaliditātes griezumu ³³ Noziedzīgo nodarījumu reģistra datus būtu iespējams iegūt datus par noziedzīgo nodarījumu, kas veikti pret sievietēm ar invaliditāti, skaitu, attiecībā pret sekojošiem nodarījumiem: KL 116.-124. pants (Slepkavība), KL 159. pants (Izvarošana), KL 160.-162. pants (Seksuāla vardarbība (bez izvarošanas)), KL 125.-128., 130.-131. pants (Miesas bojājumi un vardarbība), KL132. pants (Apdraudoša uzvedība), KL 154’.

³³ Noziedzīgo nodarījumu reģistrs. Pieejams: <http://www.ic.iem.gov.lv/lv/node/427> [skatīts 20.10.2016]

	<p>pants (Cilvēktirdzniecība).</p> <p>2) atbalsts cietušiem no vardarbības, sievietes.. Sākot ar nākamo gadu sistēmas SPOLIS ietvaros plānots apkopot datus par vardarbībā cietušām pieaugušām personām, kas tiks vākti pašvaldībās. Tālākā nākotnē plānots SPOLIS ietvaros apkopot informāciju arī par vardarbību veikušajām personām, kā arī pārņemt funkciju, ko šobrīd pilda Latvijas Bērnu fonds - apkopot informāciju par vardarbībā cietušiem bērniem.</p>
--	---

7. pants. Bērni ar invaliditāti

Pants pievēršas noteiktai vecuma grupai un ir aplūkojams starpnozaru dimensijā. Pasākumi bērnu cilvēktiesību un pamatbrīvību vienlīdzīgai nodrošināšanai tiek īstenoti veselības, sociālās iekļaušanas un sociālās aizsardzības pakalpojumu formā, kā arī izglītībā, caur šīm jomām parādoties politikas plānošanas dokumentos ar atbilstošiem rādītājiem, kas tādējādi nosedz šo pantu. Šī panta saturs ir saistīts arī ar 23. pantu, kur bērnu situācija tiek skatīta deinstucionalizācijas un ģimenes kontekstā, īstenojot bērnu tiesības netikt nošķirti no ģimenes un pievēršoties pakalpojumiem ģimenei. Tā kā ģimenēm un bērnu izglītībai paredzētie pakalpojumi aplūkoti pie citiem pantiem, šeit tie dublēti netiks.

Par panta trešās sadaļas, kas uzsver bērnu ar invaliditāti tiesības brīvi paust savu viedokli par visiem ar viņiem saistītajiem jautājumiem, datu trūkums izskaidrojams ne tikai ar to regulāras iegūšanas sarežģītību, bet arī ar nostāju, kādā par bērniem tiek runāts, neskatoties uz bērnu izvirzīšanu starp prioritārajām mērķgrupām. Kā Problēmu aprakstā norāda biedrība “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi”, aptaujās, kurās tiek apsekots bērnu stāvoklis, lielākoties tiek jautāts tikai vecāku viedoklis, kurš tad arī pārstāv bērnu intereses. Arī plānošanas dokumentos par bērniem mēdz tikt runāts kā par grupu, kuru lemtspēja ir ierobežota, nevis pievērsta uzmanība tam, kā personas līdz 18 gadiem atbilstoši mērķa grupas vajadzībām uzklaušīt un atbalstīt. Ar šādas perspektīvas pielietošanu rodas risks neievērot tiesību pieeju bērnu ar invaliditāti sociālās iekļaušanas atbalsta pasākumos. Izglītības institūcijās bērniem viedokļa un vajadzību izteikšanas iespējas kļūst plašākas, tomēr tās bieži vien nav iespējams īstenot finansējuma trūkuma dēļ (Problēmu apraksts).

Šim pantam izdalīts tikai viens atsevišķs indikators. Uz šo pantu attiecas 23. panta analīzes (apraksta) noslēgumā uzskaitītie indikatori.

Indikatori

1.Valsts un pašvaldību atbalsta bērniem ar invaliditāti vērtējums	
<p>1.1. Uzlabojuma nepieciešamība</p> <p>1.1.1. pabalstu sistēmā</p> <p>1.1.2. veselības aprūpes pakalpojumos</p> <p>1.1.3. medicīnas rehabilitācijas pakalpojumos</p> <p>1.1.4. iekļaujošā izglītībā</p>	<p>Tiesībsarga pasūtītajā aptaujā personām ar invaliditāti (2014) kā vissvarīgākās jomas, kuras valsts un pašvaldību iestādēm būtu steidzami jāuzlabo, domājot par bērniem ar invaliditāti, izdalītas: (1) pabalstu sistēma, (2) medicīnas pakalpojumi, (3) medicīnas rehabilitācijas pakalpojumi un (4) iekļaujoša izglītība. Šajās tematiskajās sadaļās 7. panta indikatoru varētu izvērst, veidojot aptaujā balstītu aprakstošu indikatoru valsts un pašvaldību atbalsta raksturojumam.</p> <p>Vienlaikus, jāņem vērā, ka aptaujas mērķa grupa ir pieaugušas personas ar invaliditāti, kurām ne vienmēr būs tieša pieredze ar bērniem ar invaliditāti, līdz ar to dati nav viennozīmīgi interpretējami.</p>
	Skat. arī 23. panta 1. sadaļas indikatorus

8. pants. Izpratnes veidošana

Pants nosaka, ka dalībvalsts apņemas veikt pasākumus, kas veicinātu personu ar invaliditāti iekļaušanu sabiedrībā, uzlabojot sabiedrības sociālo izpratni par invaliditāti. Iepriekš politikas dokumentos aplūkoti rādītāji, kas pieejami Eurobarometra aptaujās par diskrimināciju, līdz ar to izmantojami kā rezultāta indikatori un daļēji aptver šī panta saturu. Tomēr Eurobarometra rādītāji ar invaliditāti saistītajos jautājumos situāciju atspoguļo virspusēji, jo atklāj tikai sabiedrības vērtējumu. Panta mērīšanai izmantojami 5. panta 1.2. un 2.2. indikatori.

Sākotnējā ziņojumā (14.-16.lpp.) aprakstīti dažādi pasākumi, kas veikti sabiedrības izpratnes uzlabošanai, kur katram ir sava specifika, piemēram, pasākumu organizēšana Starptautiskajā cilvēku ar invaliditāti dienā. Šāda veida pasākumu uzskaitē, izmantojama procesa, bet ne efektivitātes aprakstam. Līdzīga situācija ir dažādu neregulāru pasākumu un projektu uzskaitē, piemēram, atbalstu mācību videomateriāla izveidei vai televīzijas sižetu skaitam, ko var izmantot par vismaz daļēju procesa indikatoru.

Budžeta līdzekļu atvēršana informatīvajiem pasākumiem nav uzticams indikators, jo nesniedz ieskatu katras aktivitātes vai projekta kontekstā, lai gan tā aplūkošana palīdz aprakstoši apzināt situāciju rīcībpolitikā. Tā kā izpratnes veicināšana ir īpaši nozīmīga starp noteiktu nozaru profesionāļiem, piemēram, pedagogiskā un sociālā atbalsta personāla darbiniekiem, uz pantu attiecināmi arī rādītāji par pedagogu apmācībām, tomēr tie pārklājas ar Konvencijas 24. panta indikatoru un šeit nav izdalīti atsevišķi.

Indikatori

1. Sabiedrības attieksmes veidošana	
1.1. Pasākumu (projektu, kampaņu u.c.) skaits un aptvere.	Šis ir kvalitatīvs indikators un iegūstams, apkopojot informāciju par pasākumiem NVO sektorā, pašvaldībās un valsts iestādēs
2. Izpratnes līmeņa novērtēšana sabiedrībā	
2.1. Diskriminācijas atzīšana	Ir dzirdējuši vai zina par diskrimināciju uz invaliditātes pamata. Apstiprinošās atbildes, (%) (Eiobarometrs, 2015; ik pa trim gadiem)
2.2. Apgrūtināta pieejam precēm un pakalpojumiem	Apgrūtinātu pieejamību precēm un pakalpojumiem uzskata kā diskriminējošu faktoru. Apstiprinošās atbildes, (%) (Eiobarometrs, 2015; ik pa trim gadiem)
2.3. Pietiekama izpratne par diskrimināciju	Savu izpratni par diskrimināciju vērtē kā pietiekamu. Apstiprinošās atbildes, (%) (Eiobarometrs, 2015; ik pa trim gadiem)
2.4. Diskriminācijas izplatība	Uzskata, ka diskriminācija uz invaliditātes pamata ir izplatīta. Apstiprinošās atbildes, (%) (Eiobarometrs, 2015; ik pa trim gadiem)
2.5. Tiesību aizstāvība	Izpratnes līmenis par savu tiesību aizstāvību diskriminācijas gadījumā. Apstiprinošās atbildes, (%) (Eiobarometrs, 2015; ik pa trim gadiem)
3. Sabiedrības izpratnes līmeņa novērtēšana starp personām ar invaliditāti	
	Šo mērījumu ļaus izveidot 5. panta 1.3. un 2.3. indikatori.

9. pants. Pieejamība

Pants ietver plašu jomu klāstu, kas pieprasa apjomīga indikatoru saraksta izveidi. Pārskatāmības labad pieejamības rādītāji tiks aplūkoti pa jomām, kas definētas, balstoties ar Konvenciju saistītos Latvijas politikas plānošanas dokumentos. Tiesu sistēmas, individuālās pārvietošanās un politisko tiesību realizēšanas pieejamības rādītāji aprakstīti attiecīgi Konvencijas 13., 20. un 29. panta sadaļās un šeit netiks dublēti. Lai gan informācijas pieejamība minēta arī 21. pantā, tie rādītāji, kas saistīti ar informāciju par ēku, infrastruktūru, transporta, pakalpojumu, masu mediju un informācijas un sakaru tehnoloģiju pieejamību tiks apkopoti šeit. Kamēr 21. pants pievēršas vārda un uzskatu brīvībai, šeit informācijas pieejamība drīzāk skatīta kā priekšnoteikums, piemēram, transporta vai pakalpojumu pieejamībai, virzoties uz personu ar invaliditāti deinstitucionalizāciju. Tālākais apraksts un indikatori tiks

strukturēti valsts un pašvaldību ēku un mājokļa, sabiedriskā transporta un infrastruktūras un informācijas pieejamības sadaļās.

Politikas dokumentos izmantotie rādītāji daļēji pārklāj pantu. Pastāv vairāki sistemātiski apkopoti rādītāji informācijas pieejamības mērīšanai un daži rādītāji par sabiedriskā transporta un infrastruktūras pieejamību. Valsts un pašvaldību ēku pieejamība līdz šim fiksēta ar vienreizēju apsekojumu, kā arī tiesībsarga vai NVO veiktu aptauju palīdzību.

Lai gan Sākotnējā ziņojumā (16.-19. lpp.) minēts, ka ar jaunbūvēm un rekonstrukcijas darbiem saistītie normatīvie akti aptver vides pieejamības jautājumus, dažus punktus vēlāk minēts, ka NVO pārstāvji norāda, ka “praksē joprojām arī jaunuzceltās ēkas ne vienmēr ir pieejamas cilvēkiem ar invaliditāti”. Normatīvie akti un informācija, kas radīta, pieņemot, ka tie tiek ievēroti, nav pietiekama un uzticama panta monitoringam. Domājot par panta īstenošanas monitoringu, uzmanība jāpievērš arī politikas plānošanas dokumentos izmantotajiem aptauju un vienreizēju apsekojumu rezultātā iegūstamiem rādītājiem, taču jāņem vērā rādītāju nepilnības. Piemēram, biedrības Apeirons veiktā aptauja “Zelta krukis” tiek veikta ik gadu, taču nav ekstensīva; LM veiktais apsekojums netiek veikts regulāri, turklāt apseko vien ERAF projektu ietvaros pielāgotās ēkas; tiesībsarga pasūtītais Konvencijas monitorings netiek veikts regulāri, taču ļauj gūt datus par valsts un pašvaldību ēkām pēc to funkcionalitātes veida. Savukārt, Nacionālās invaliditātes padomes sanāksmju protokolos minēts, ka Latvijas Paralimpiskā komiteja (LPK) apkopo datus par sporta būvju pieejamību cilvēkiem ar kustību traucējumiem, taču šis rādītājs ir salīdzinoši šaurs un trūkst informācijas par tā apkopšanas metodoloģiju un datu uzticamību.

Ēku pieejamības jautājums nav viennozīmīgs, piemēram, domofoni var tikt skatīti kā vides pielāgojums personām ar kustību traucējumiem, taču apgrūtināt ēku pieejamību personām ar dzirdes invaliditāti. Salīdzinot ar ēku pieejamību saistībā ar kustību ierobežojumiem, tās pielāgošana personām ar dzirdes traucējumiem var šķist mazsvarīga, taču NVO uz to norāda kā risināmu problēmu (turpat, 19.lpp.). Vēl nepieciešams pieminēt, ka pantā minēta pieejamība avārijas dienestiem, ko iespējams sasaistīt ar vispārēju evakuācijas no ēkām pieejamību, kuras mērīšanas rādītāji šobrīd nav pieejami.

Pirms pievērsties sabiedriskā transporta un infrastruktūras pieejamībai, jāmin, ka tās, līdzīgi kā valsts un pašvaldību ēku pieejamības monitorings, nenodrošinās aptverošu panta īstenošanas monitoringu, jo, piemēram, personām ar invaliditāti var būt problemātiski atstāt savu dzīvesvietu. NVO pārstāvji Problēmu aprakstā norāda, ka mājokļa pielāgošana joprojām ir aktuāla problēma; tā īpaši uzsvērta arī šī Konvencijas panta formulējumā. Jautājums ir ticis aktualizēts Ģimenes valsts pamatnostādņēs 2011. – 2017. gadam, kur minēts, ka izveidots mājokļa pielāgošanas atbalsta pasākums, taču ņemot vērā tā izmantošanas zemo popularitāti, rādītājs nav pietiekami aptverošs panta monitoringam. Vienlaikus, viens no Konvencijas panta apakšpunktiem pievēršas arī pavadoņu un atbalsta personāla jautājumam. Kā norādīts

eksperta ziņojumā³⁴, asistenta pakalpojuma nodrošinājums saskaņā ar normatīvo regulējumu, ir salīdzinoši šaurs - asistentu primāri definējot kā pavadoni, kas neļauj ar asistenta pakalpojumu saistītos rādītājus izmantot mājokļa pieejamības monitoringam. Mājokļa pieejamība aplūkota arī vienreizējā tiesībsarga pasūtītā personu ar invaliditāti aptaujā (2014)³⁵, kurā lūgts novērtēt dažādus savas dzīves kvalitātes aspektus, taču tajā minēto jautājumu neuzskatām par pietiekamu panta monitoringam.

Sabiedriskā transporta un infrastruktūras pieejamības jomā pieejams rādītājs par personām ar invaliditāti paredzēto auto stāvvietu pieejamību, kas minēts tikai Invaliditātes lietu nacionālās padomes sēdes protokolos, bet ne politikas dokumentos. Konvencijas pantā šī apakšjoma nav plaši aprakstīta, taču daudzos ar Konvenciju saistītos nacionālas nozīmes politikas plānošanas dokumentos tā identificēta kā problemātiska, kas pamato tās skatīšanu atsevišķi un pastiprinātas uzmanības pievēršanu tās monitoringam. Šī ziņojuma pirmajā daļā sabiedriskā transporta un infrastruktūras pieejamības rādītāji un to pielietojamība aprakstīta izvērstāk, taču arī šeit nepieciešams norādīt, ka tiesībsarga veiktajā pašvaldību aptaujā (2015) izmantotajiem rādītājiem piemīt panta monitoringa potenciāls, ja iespējams datus apkopot sistemātiski. Jāpiemin, ka aptaujā minētais rādītājs par pieejamības kritēriju iekļaušanu, līdzīgi kā ēku pieejamības sadaļā, nesniedz drošticamu informāciju par infrastruktūras objektu faktisko pielāgotību personu ar invaliditāti ikdienas vajadzībām, taču ir derīgs vismaz kā procesa indikators, kamēr rādītāju par sabiedriskā transporta iepirkuma specifikāciju būtu iespējams lietot kā rezultāta indikatoru.

Visbeidzot, informācijas pieejamība (vides objektos, par objektu pieejamību, plašsaziņas līdzekļos utt.) minēta vairākos panta apakšpunktos. Sākotnējā ziņojumā minēts, ka tieši informācijas pieejamība ir galvenā problēma personām ar dzirdes un intelektuālo invaliditāti dažādu iemeslu dēļ. Ir pieejami rādītāji, kurus iespējams izmantot kā indikatorus par informācijas pieejamību plašsaziņas līdzekļos un elektroniskās pieejamības centros. Taču nav datu par personu ar invaliditāti iespējām vienlīdzīgā mērā lietot datortehniku, kā arī rādītāju, kas ļautu mērīt vieglās valodas lietojuma daudzumu mājaslapās. Tāpat pantā norādīts, bet politikas dokumentos nav aplūkots veids, kā mērīt vieglās valodas, lielu fontu, braila raksta, kā arī informācijas audio formātā pieejamību valsts un pašvaldību ēkās, kultūras pieminekļu apkārtnē un

---

³⁴ Personām ar invaliditāti nepieciešamo asistenta pakalpojumu nodrošināšanas efektivitāte. Eksperta ziņojums. SUSTENTO (2015) Pieejams: http://www.lrvk.gov.lv/uploads//reviziju-zinojumi/2015/2.4.1-10_2015/eksperta-zinojums.pdf [skatīts 23.10.2016]

³⁵ Pētījums par ANO konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām ieviešanu, personu ar invaliditāti aptauja. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/content/Petijumi/ANO_invaliditates_konvencija_Personu_ar_invaliditati_aptauja_2014.pdf [skatīts 21.10.2016]

sabiedriskajā transportā. Ņemot vērā, ka informācijas pieejamība Konvencijas pantā uzsvērtā vairākkārt, būtu noderīgi iekļaut tādu apakšindikatoru, kas mērītu personu ar invaliditāti vērtējumu par informācijas pieejamību. Šāds rādītājs ir ticis apkopots tiesībsarga aptaujā (2014), taču netiek mērīts sistemātiski. Tiesībsarga pasūtītajā pašvaldību aptaujā (2015) pieejams rādītājs par pašvaldībās saņemtajām sūdzībām par informācijas pieejamību, taču to vērtējam kā mazāk efektīvu informācijas pieejamības monitoringam.

Tehnisko palīglīdzekļu pieejamība var kalpot kā vispārīgs rādītājs publiskās telpas un informācijas pieejamības mērīšanai. Šādus datus apkopo Latvijas Neredzīgo biedrības (LNB), Latvijas Nedzirdīgo savienības (LNS) un Vaivaru Tehnisko palīglīdzekļu centra (VTPC) datubāzes, kuru dati pieejami sistēmā LabIS.

Indikatori:

1. Valsts un pašvaldību ēku pieejamība	
1.1. Objektu pieejamība	Objektu pieejamības īpatsvars. Vienreizējs LM apsekojums, sadarbībā ar KF un ERAF, 2011
1.2. Sporta ēku pieejamība	Sporta būvju īpatsvars, kas pieejamas cilvēkiem ar kustību traucējumiem (LPK dati)
1.3. Personām ar kustību traucējumiem pieejamas ēkas	Cilvēkiem ar kustību traucējumiem pieejamas ēkas (Ikgadēja aptauja “Zelta Kruķis”, Apeirons)
1.4. Publisko ēku pieejamība personām ar invaliditāti: pašvaldības	Tiesībsarga pasūtītās pašvaldību aptaujas par Konvencijas monitoringu (2015) ³⁶ jautājums “Publisko ēku īpatsvars (procentos), kuras pilnībā, daļēji vai nav pieejamas personām ar invaliditāti”. Aptaujā izdalītas trīs invaliditātes apakšgrupas (kustību traucējumi, redzes traucējumi, dzirdes traucējumi) un vienpadsmit ēku pieejamības apakšgrupas, kas rezultātos gan apkopotas trijās grupās. tiesībsargs norāda, ka pašvaldību sniegtā informācija ne vienmēr ir precīza, kas apgrūtina datu salīdzināmību. Lai gan aptaujā piedāvātie atbilžu varianti “ēka ir pilnībā pieejama”, “ēka ir daļēji pieejama” un “ēka nav pieejama” anketā definēti precīzi, tiesībsargs pieļauj, ka pašvaldības gradāciju

³⁶ ANO konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām monitorings 2010 – 2014, Pašvaldību aptaujas rezultāti. (2015)

Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/content/Petijumi/ANO_invaliditates_konvencija_Latvijas_pasvaldibu_aptauja_2015.pdf [skatīts 17.10.2016]

	interpretējušas dažādi.
1.5. Publisko ēku (izglītības, kultūras, atpūtas un sporta iestāžu) pieejamība	<p>Publisko ēku pieejamība personām ar invaliditāti: izglītības, kultūras, atpūtas un sporta iestādes (tiesībsargs, 2015³⁷)</p> <p>Nepieciešams veikt apsekojumu, lai konstatētu fizisko pieejamību pēc funkcionālo traucējumu veida sekojošu ēku grupām:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tiesu ēkas • Veselības aprūpes iestādes • Rehabilitācijas iestādes • Izglītības iestādes: pirmskolas, vispārējās izglītības, profesionālās izglītības iestādēs, augstākās izglītības mācību iestādes. <p>Šāds izvērtējums nav veikts. Tiesībsargs iesaka veikt šādu izvērtējumu arī 13., 24., 25., 26. panta monitoringam.</p>
2. Sabiedriskā transporta un infrastruktūras pieejamība	
2.1. Bezmaksas transports personām ar III grupas invaliditāti	<p>Mērāms ar to pašvaldību īpatsvaru (5) no visām pašvaldībām. Pašvaldības, kas nodrošina bezmaksas sabiedrisko transportu personām ar III grupas invaliditāti Rādītājs iepriekš nav ticis centralizēti apkopots, tas būtu iegūstams reizi gadā pašvaldībām uzdodot jautājumus 1) "Vai kādā no Jūsu pašvaldības pilsētām pastāv pilsētas nozīmes sabiedriskais transports?" un 2) "Vai Jūsu pašvaldībā personām ar III grupas invaliditāti tiek nodrošināts bezmaksas sabiedriskais transports, pilsētas nozīmes maršrutos?". Šādu informāciju pētījums iesaka apkopot LM.</p>
2.2. Ceļu infrastruktūras pielāgotība	<p>Pašvaldību, kuru iepirkumu par ceļu infrastruktūras specifikācijās minētas personām ar invaliditāti saistošas prasības, īpatsvars. Tiesībsarga pasūtītās pašvaldību aptaujas par Konvencijas monitoringu (2015) anketā ietverts jautājums „Vai, izstrādājot</p>

³⁷ Turpat.

	<p><i>tehnisko specifikāciju publiskajam iepirkumam par ceļu infrastruktūras attīstīšanu, tiek noteiktas prasības vides pieejamības nodrošināšanai?”</i> Aptauja ir atkārojama, jautājums ļauj mērīt infrastruktūras pieejamību.</p>
2.3. Sabiedriskā transporta pielāgotība	<p>Pašvaldību, kas iepērkot/slēdzot nomas līgumus par sabiedrisko transportu, tehniskajās specifikācijās ietver nosacījumus, ka sabiedriskajam transportam ir jābūt pielāgotam personu ar invaliditāti vajadzībām, īpatsvars (tiesībsargs, 2015³⁸)</p> <p>Pašvaldību aptaujas rezultātos nav citēts jautājums, kas ļāvis iegūt rādītāju. Pieņemot, ka tas formulēts līdzīgi, kā iepriekšējā indikatora aprakstā minētais, aptauja ir atkārojama, jo ļauj mērīt sabiedriskā transporta pieejamību.</p>
3. Informācijas pieejamība	
3.1. Informācijas pieejamība personām ar redzes traucējumiem	<p>Pieejami divi veidu dati:</p> <p>a) Latvijas Neredzīgo bibliotēkas apmeklējumu skaits gadā (pa filiālēm) (LNerB)</p> <p>b) Izsniegto bibliotēkas materiālu skaits (pa filiālēm) gadā (LNerB)</p>
3.2. Informācijas pieejamība personām ar dzirdes traucējumiem	<p>Pieejami divi veidu dati:</p> <p>a) Subtitrēto un surdotulkoto raidījumu īpatsvars gadā (NEPLP)</p> <p>b) Raidlaika stundas gadā, kas pieejamas ar surdotulku, ar titriem gadā (NEPLP)</p>
3.3. Informācijas pieejamība personām ar invaliditāti	<p>Personu ar invaliditāti (pa invaliditātes veidiem) vērtējums par informācijas pieejamību. Indikatora pamatā ir tiesībsarga pasūtītās personu ar invaliditāti aptaujas (2014) jautājums <i>“Kopumā, kā Jūs vērtējat informācijas pieejamību par dažādiem pakalpojumiem un iespējām?”</i> Aptaujā piedāvātie atbilžu varianti: “Labi”, “Apmierinoši”, “Slikti”, “Grūti pateikt”.</p>

³⁸ Turpat.

	<p>Aptauja ir atkārtojama un vērtējama kā ļoti nozīmīga informācijas pieejamības monitoringam.</p> <p>Aptaujā iekļauts personu ar invaliditāti vērtējums par dažādās, personām ar invaliditāti saistošas, informācijas pieejamību dažādās jomās (tiesībsargs, 2014³⁹). Indikatoram noderīga būtu vidējā vērtējuma rādītājs, iekļaujot visas jomas.</p>
3.4. Izglītības, veselības aprūpes, tiesu institūciju mājas lapu pieejamība	<p>Šāds izvērtējums nav veikts.</p> <p>Tiesībsargs iesaka veikt šādu izvērtējumu arī 13., 24., 25., 26. panta monitoringam.</p>
4. Tehnisko palīglīdzekļu nodrošinājums	
4.1. Tehnisko palīglīdzekļu pieejamība	Cilvēku, rindā pēc tehniskajiem palīglīdzekļiem skaits (VTPC, LNB, LNS)
4.2. Steidzami nepieciešamu tehnisko līdzekļu pieejamība	<p>Cilvēku, kuriem tehniskie palīglīdzekļi piešķirami steidzamības kārtā rindā pēc tehniskajiem palīglīdzekļiem skaits (VTPC, LNB, LNS). Rādītāju iespējams iegūt apkopojot un operējot ar datiem mēneša griezumos. Papildus, rādītāju iespējams apkopot pa tehnisko palīglīdzekļu veidiem, kas sniegtu detalizētāku priekšstatu par situāciju. Lai gan rindā esošo cilvēku skaitu ietekmē dažādi faktori, tas sniedz precīzāku situācijas atainojumu, kā procentuāls rādītājs, ko būtu iespējams iegūt šo skaitli pretnostatot citiem mainīgajiem. Dati no VTPC, LNB un LNS palīglīdzekļu pakalpojumu uzskaites datubāzēm tiek iekļauti arī LabIS.</p>
4.3. Tehnisko līdzekļu kvalitāte un apkalpošanas kvalitāte	Vaivaru tehnisko palīglīdzekļu centra dati par sūdzībām par tehnisko palīglīdzekļu kvalitāti, kā arī par apkalpošanas (attieksmes) kvalitāti.

³⁹ Pētījums par ANO konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām ieviešanu, personu ar invaliditāti aptauja. (2014) Pieejams:

http://www.tiesibsargs.lv/files/content/Petijumi/ANO_invaliditates_konvencija_Personu_ar_invaliditati_aptauja_2014.pdf [skatīts 20.10.2016]

10. pants. Tiesības uz dzīvību

Neviens no patlaban izmantotajiem rādītājiem nepārklāj šī panta saturu. Analizējot Sākotnējo ziņojumu, redzams, ka pants traktēts šauri, proti, Latvijas normatīvajos aktos nav paredzēti tiesiski šķēršļi tiesības uz dzīvību īstenošanā. Analizējot papildus materiālus, kā būtiskākā problēma attiecībā uz pantu Problēmu aprakstā minēta grūtniecības pārtraukšana medicīnisku iemeslu dēļ (Seksuālās un reproduktīvās veselības likums⁴⁰, 26. pants.), kur gaidāmā bērna invaliditāte var kalpot par labu grūtniecības pārtraukšanas izvēlei. Lai arī likumā šāda izpratne nav fiksēta, sociālie partneri to identificē kā sastopamu praksi. Kā problēma minēts atbalsta trūkums topošajiem vecākiem, lai izvēle par grūtniecības saglabāšanu vai pārtraukšanu situācijās, kad gaidāms bērns ar invaliditāti, balstītos zināšanās un informācijā. Tādējādi apmācību, kurās tiktu iekļautas tēmas par informētu izvēli attiecībā uz grūtniecības pārtraukšanu vai turpināšanu, skaits var kalpot par indikatoru tam, kāds progress vērojams šo problēmu risināšanā. Patlaban nav vienotu pasākuma kompleksu, kas atbalstītu vecākus, kuri gaida bērnu ar paredzamu invaliditāti. Ja tādi tiktu paredzēti, tos varētu pievienot atbalsta izvērtējumam kā apakšindikatorus. Kā vēl viens svarīgs indikators minams sabiedrības attieksme pret personu ar invaliditāti lēmumu radīt bērnus, kura novērtēšana ļautu gūt ieskatu tajā, kāda ir kopējā sabiedrības attieksme pret personu ar invaliditāti tiesībām uz dzīvību.

Indikatori:

1. Atbalsta izvērtējums topošajiem vecākiem, ja gaidāms bērns ar invaliditāti	
1.1. Pieejama informācija	Informācijas vienību skaits topošajiem vecākiem un aptvere, kur iekļauta informācija par valsts atbalsta pasākumiem ģimenēm, kurās aug bērns ar invaliditāti;
1.2. Apmācīts personāls	Personāla apmācību skaits, kurās iekļautas zināšanas/prasmes atbalstīt informētu izvēli par grūtniecības pārtraukšanu vai turpināšanu. Abi apakšindikatoru ir kvalitatīvi un raksturo rīcību - pasākumus panta īstenošanai.
2. Sabiedrības attieksmes indikators: sabiedrības attieksme pret personu ar invaliditāti tiesībām uz dzīvību	
2.1. Atbalsts tiesībām radīt bērnus	Vidējais rādītājs un pa funkcionālo traucējumu veidiem (atbildes "Jā" īpatsvars). Alternatīvi apakšindikatoru var

⁴⁰ Seksuālās un reproduktīvās veselības likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=58982> [skatīts 20.10.2016]

<p>personām ar invaliditāti</p>	<p>sīkāk dalīt: ar psihiskām saslimšanām, ar intelektuālās attīstības traucējumiem, ar kustību traucējumiem, ar redzes traucējumiem, ar dzirdes traucējumiem.</p> <p>Ar cita veida ilgstošiem veselības traucējumiem tiesībsarga pasūtītās Latvijas iedzīvotāju aptauja par personu ar invaliditāti tiesībām (2014) jautājums <i>“Vai, Jūsaprāt, cilvēkiem ar dažāda veida invaliditāti vajadzētu radīt bērnus, ja šie cilvēki to vēlas? Lūdzu, pasakiet par katru invaliditātes veidu, ko es Jums nosaukšu.”: 1) Ar psihiskām saslimšanām (piemēram, šizofrēnija, depresija), 2) Ar intelektuālās attīstības traucējumiem (atpalicība), 3) Ar kustību traucējumiem, 4) Ar redzes traucējumiem, 5) Ar dzirdes traucējumiem, 6) Ar cita veida ilgstošiem veselības traucējumiem (piem., diabēts, dialīze, HIV)</i></p> <p>Aptauja ir atkārojama. Jautājuma formulējums ļauj mērīt sabiedrības attieksmi attiecībā pret invaliditātes veidiem un raksturo arī diskriminācijas pakāpi (5. panta joma).</p>
<p>3. Grūtniecības pārtraukšana medicīnisku indikāciju dēļ</p>	
<p>3.1. Medicīnisku abortu īpatsvars</p>	<p>Medicīnisku abortu skaits uz 1000 dzīvi dzimušiem, SPKC dati</p> <p>Rādītājs daļēji raksturo mērķgrupu, jo kā medicīniskais aborts tiek uzskaitīts plašāks iemeslu loks: grūtniecības pārtraukšana medicīnas iestādē (kam piekrīt grūtniece, viņas vecāki vai aizbildnis) mātes anatomisku un funkcionālu pārmaiņu, diagnosticētu vai prognozējamu augļa iedzimtu vai ģenētisku pārmaiņu dēļ, pirms pilnām 24 grūtniecības nedēļām⁴¹, kā arī sociālu apstākļu dēļ.</p>

11. pants. Riska situācijas un ārkārtas humānās situācijas

Šobrīd izmantotie rādītāji nenosedz Konvencijas panta prasības. Kā norādīts “Nacionālo un reģionālo politikas plānošanas dokumentu sociālās iekļaušanas un sociālo pakalpojumu cilvēkiem ar invaliditāti jomā sasaistes ar ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām analīze” (2011) dokumentā, šī panta prasības arī nav iekļauts ne reģionālās, ne arī nacionālās plānošanas dokumentos. Arī Sākotnējā

⁴¹ Līdz 01.05.2007. – grūtniecības pārtraukšana pirms pilnām 22 grūtniecības nedēļām.

ziņojumā šis pants apskatīts vien formāli kā tāds tiesiskais regulējums, kas neizdala personas ar invaliditāti un ārkārtas situācijās paredz tādas pašas tiesības kā visiem iedzīvotājiem.

Taču šai ziņojumā ir norādīts, ka Ministru kabineta 2004.gada 17. februāra noteikumi Nr.82 „Ugunsdrošības noteikumi”, paredz nepieciešamību juridiskām personām, izstrādājot ugunsdrošības instrukciju, ņemt vērā iespēju, ka nāksies evakuēt arī personas ar funkcionālajiem traucējumiem un paredzēt tam nepieciešamos pasākumus, šo normu izpildes kontroli uzliekot par pienākumu Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestam. Faktiskās rīcības mērījumi var kalpot par indikatoru šī panta izpildē. Šo normu biežs pārkāpums ir minēts arī kā viena no problēmām Problēmu aprakstā. Dokuments iezīmē arī nepieciešamību informēt sabiedrību kopumā par veicamajiem pasākumiem, lai nodrošinātu personu ar invaliditāti drošību civilās aizsardzības plānu ietvaros un veikt tajos nepieciešamās izmaiņas evakuācijas plānos, ja personu ar invaliditāti vajadzības nav ņemtas vērā. Minēta īpašas metodikas izstrādāšana bērniem un jauniešiem ar īpašajām vajadzībām pirmsskolas izglītības iestādēs un skolās, kā arī personām ar invaliditāti kopumā, ņemot vērā viņu īpašās vajadzības un papildu personāla apmācības šādiem gadījumiem; arī tehnisko risinājumu ieviešana, lai nodrošinātu iespēju personām ar invaliditāti vai īpašām vajadzībām sazināties ar avārijas un operatīvajiem dienestiem. Sākotnējā ziņojumā minēts, ka patlaban trauksmes signāli izmanto skaņas brīdinājumus, kas neļauj personām ar dzirdes traucējumiem uztvert signālus.

Indikatori

1. Ugunsdrošības pasākumu un plānu pielāgošana personām ar invaliditāti	
1.1. Drošības instrukciju izstrāde	Juridisko personu skaits, kuras izstrādājušas ugunsdrošības instrukciju, kura ietver kārtību, kādā nepieciešamības gadījumā tiks evakuētas personas ar funkcionālajiem traucējumiem un attiecīgi pasākumi šīs evakuācijas nodrošināšanai (Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests - VUGD)
1.2. Ugunsdrošības noteikumu pārkāpumi	Ugunsdrošības pārkāpumu izplatība attiecībā pret personām ar īpašām vajadzībām. VUGD konstatēto pārkāpumi MK 82. noteikumu 10. panta “Ugunsdrošības instrukcijā ietver šādu informāciju” 10.9.6. apakšpunktu “kārtība, kādā tiek evakuētas personas ar īpašām vajadzībām, un attiecīgi pasākumi tās nodrošināšanai, ja attiecīgajā ēkā var atrasties personas ar īpašām vajadzībām”. Pārkāpumu skaits neaptver izplatību, tāpēc pilnīgāku indikatoru veidotu atklāto

	pārkāpumu skaita attiecībā pret kopumā veikto pārbaūžu skaitu.
--	--

12. pants. Vienlīdzīga tiesībspējas atzīšana

Pamatnostādnēs norādīts, ka “neraugoties uz jau esošajiem normatīvajiem aktiem un to daudzajām izmaiņām (..) vēl aizvien ir daudz cilvēku, kuriem nav bijusi iespēja realizēt savas tiesības kādā no ANO Konvencijā minētajām jomām” (31. lpp.). Dokumentā norādīts, ka vienlīdzīga tiesībspēja ir viens no diviem apakšvirzieniem personu ar invaliditāti un sabiedrības kopumā informētības un izpratnes par ar invaliditāti saistītu jautājumu sasniegšanai. Ņemot vērā iepriekšminēto, panta indikatorā ir jāaptver rezultatīvos rādītājus, neaprobežojoties ar rīcības rādītājiem - tiesībspējas/rīcībspējas fiksēšanu normatīvajos aktos.

Kopš 2013. gada 1. janvāra, ar grozījumiem Civillikumā (CL), Civilprocesa likumā (CPL), Bāriņtiesu likumā u.c. stājās spēkā jauns rīcībspējas regulējums⁴². Ja personai ir garīga rakstura vai citi veselības traucējumi, tās rīcībspēju var vienīgi ierobežot, ja tas nepieciešams šīs personas interesēs un tas ir vienīgais veids, kā tās aizsargāt. Likumā arī noteikts, ka rīcībspēja personai ar garīga rakstura vai citiem veselības traucējumiem var tikt ierobežota tādā apjomā, kādā tā nespēj saprast savas darbības nozīmi vai nespēj savu darbību vadīt. Tiesa izvērtē personas spējas un nosaka, vai un kādā apjomā aizgādānis ar aizgādībā esošo rīkojas kopīgi, un tikai pēc tam – vai un kādā apjomā aizgādānis rīkosies patstāvīgi.

Ir pieejami dati no bāriņtiesu gada pārskatiem⁴³ par aizgādībā esošo personu skaitu kopumā un gada laikā reģistrēto personu skaitu, kā arī informācija par aizbildņiem. Situāciju ļauj mērīt arī kategorija: “6.2.4.4. no tā personu skaits, par kuru pārkāpumiem, pildot aizgādņa pienākumus, bāriņtiesa informējusi tiesībaizsardzības iestādes (piemēram, policiju, prokuratūru)”.

Personu ar invaliditāti tiesībspēju ļauj mērīt indikatori par personu ar invaliditāti informētību par savām tiesībām un to izmantošanas iespējām. Pirmkārt, iespējams

---

⁴² Rīcībspējas ierobežojums - tikai kā galējā nepieciešamība. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/visi/skaidrojumi/253973-ricibspejas-ierobezojums-tikai-ka-galeja-nepiecieksamiba/> [skatīts 20.10.2016]

⁴³ MK noteikumi Nr.763 Noteikumi par bāriņtiesas ikgadējā pārskata veidlapas paraugu un pārskata iesniegšanas un aizpildīšanas kārtību. Pieejams: <http://m.likumi.lv/doc.php?id=237543> [skatīts 20.10.2016]

pievērsties pēc ZELDA pasūtījuma tulkotajā pētījumā⁴⁴ par atbalstīto lemtspēju minētajam nākotnes pilnvarojumu skaitam (atsevišķi izdalot spēkā nestājušos pilnvarojumus, ja tādu informāciju iespējams iegūt), kas norāda ne tikai uz cilvēku skaitu, kam šāds pakalpojums ir aktuāls, bet arī, netieši, uz informētību par pakalpojuma eksistenci, tātad iespējām aktīvi lemt par savu rīcībspēju nākotnē.

Lai gan tas nav minēts panta tekstā, saskaņā ar veikto politikas dokumentu analīzi, atsevišķi būtu noderīgi pievērsties bērnu ar invaliditāti (un bērnu, kuru vecākiem ir invaliditāte) kā atsevišķas mērķa grupas, tiesībspējai. Viens no galvenajiem ZELDA pētījuma par bērnu ar garīga rakstura traucējumiem⁴⁵ secinājums ir, ka trūkst datu situācijas novērtēšanai. Eksistē vairāki ar bērniem ar invaliditāti saistīti rādītāji, taču to izmantošana panta monitoringam ir problemātiska. Piemēram pašvaldību, kas piedāvā ģimenes asistenta pakalpojumu, skaits būtu potenciāls rādītājs, taču to nav iespējams pielietot, jo pakalpojums ne tikai tiek sniegts dažādām personu grupām, bet arī atšķiras pašvaldību starpā. Informācija par personām ar invaliditāti no 5 - 18 gadu vecumam, kas saņem asistenta pakalpojumu ir pieejama SPOLIS sistēmā, un, iespējams, nākotnē var tikt izmantota specifiskam bērnu tiesībspējas ievērošanas indikatoram.

Personu ar invaliditāti tiesībspēja problematizēta arī tiesu pieejamības sakarā, šis jautājums aplūkots nākošā panta indikatoru izvērtējuma aprakstā.

Indikatori

1. Personu ar ierobežotu rīcībspēju tiesību ievērošana	
1.1. Aizgādnībā esošas personas	Aizgādnībā esošo personu skaits kopumā un gada laikā reģistrēto personu skaits (NPAIS, Bāriņtiesu gada pārskati)
1.2. Aizgādnībā esošās sievietes un vīrieši	Aizgādnībā esošo personu skaits kopumā un gada laikā reģistrēto personu skaits dzimumu griezumā. Šādi dati kļūtu pieejami, papildinot bāriņtiesu gada pārskata veidlapu MK noteikumu Nr.763 "Noteikumi par bāriņtiesas ikgadējā pārskata veidlapas paraugu un pārskata iesniegšanas un aizpildīšanas kārtību" 6.1.

⁴⁴ Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām 12. pants. Pētījums par atbalstītās lēmumu pieņemšanas modeļiem. Pieejams: http://zelda.org.lv/wp-content/uploads/Zelda_petijums_12_UNCRPD.pdf [skatīts 20.10.2016]

⁴⁵ Tiesību aizsardzības līdzekļu pieejamība bērniem ar garīga rakstura traucējumiem Latvijā (2015). Pieejams: <http://zelda.org.lv/publikacijas/tiesibu-aizsardzibas-lidzeklu-pieejamiba-berniem-ar-gariga-rakstura-traucejumiem-latvija-2188> [skatīts 20.10.2016]

	<p>punktu ar “tajā skaitā sievietes, tajā skaitā vīrieši”.</p> <p>Dzimumu griezum ir nepieciešams izejas datiem, piemēram, pasākumu plānošanai reproduktīvas veselības jomā.</p>
1.3. Atbalsts lemtspējai – nākotnes pilnvarojumi	(Spēkā nestājušos) nākotnes pilnvarojuma noformējumu skaits (Latvijas Zvērinātu notāru padome). Šāds rādītājs ļautu mērīt atbalstītās lemtspējas rezultātu un ir vienīgais rezultatīvais rādītājs, kuru iespējams izdalīt šī panta kontekstā.
1.4. Personu ar ierobežotu rīcībspēju segregācija	Personu ar ierobežotu rīcībspēju valsts aprūpes centros īpatsvars pret visām personām ar ierobežotu rīcībspēju (SPOLIS)
1.5. Tiesu spriedumi par ierobežotas rīcībspējas noteikšanu	Tiesībsarga ieskatā tiesu spriedumi par ierobežotas rīcībspējas noteikšanu būtu svarīgs rādītājs līdz ar kvalitatīvu minēto tiesu spriedumu analīzi lai vērtētu tiesnešu izpratni par ierobežotas rīcībspējas jautājumiem. Šis ir kvalitatīvs apakšindikators un patlaban netiek apkopots. Šādu apakšindikatoru ieteicams apkopot ik gadu, iespējamā atbildīgā institūcija – Tieslietu ministrija.

13. pants. Tiesas pieejamība

Nozaru politikas dokumentos nav minēti rādītāji, kas ļautu mērīt panta īstenošanu, proti, vienlīdzīgu un efektīvu tiesas pieejamību personām ar invaliditāti, kā arī atbilstošu apmācību tiesu darbiniekiem.

Sākotnējais ziņojums (12. lpp.) norāda uz videokonferenču iekārtu iegādi, elektroniska tiesu portāla izveidi un likumā minētu apņemšanos nodrošināt surdotulka pakalpojumus, ja nepieciešams. Problēmu aprakstā SUSTENTO norāda, ka “ir problēmas ar zīmju tulku nodrošināšanu nepieciešamā apjomā”, savukārt, tiesībsargs norāda, ka “praksē veidojas situācija, ka personas tikai izņēmuma gadījumos tiek aicinātas uz tiesu” (28.lpp.), jo tiesu psihiatriskā ekspertīze parasti norāda, ka “personu ar invaliditāti uz tiesas sēdi aicināt nav lietderīgi vai mērķtiecīgi” (turpat). Šādus secinājumus var dažādi interpretēt, taču viens no iespējamajiem iemesliem ir ne tikai tiesu ēku pielāgotības un atbilstoša transporta pieejamības problēmas, bet arī iztrūkstoša tiesu darbinieku apmācība. Uz to norāda LKND un tiesībsargs, to atzīst arī Tieslietu Ministrija (TM). Ja personāls nav attiecīgi kvalificēts, nav iespējams nodrošināt personu ar invaliditāti vienlīdzīgu piedalīšanos tiesā un piedalīšanās gadījumā - efektīvu tiesas procesu.

Tā kā, gadījumi, kuros personām ar invaliditāti tiesa ir pieejama (klātienē) ir reti, piemēram, videokonferenču iekārtu iegāde kā tiesu pieejamības rādītājs personām ar invaliditāti nav pilnīgs, turklāt šīs iekārtas tiek lietotas tāpēc, ka personas ar invaliditāti netiek aicinātas uz tiesu. Lai arī videokonferenču iekārtu iegāde ir nozīmīgs solis tiesu pieejamības personām ar invaliditāti veicināšanā, tas ir rīcības indikators, kas nesniedz priekšstatu par tā ietekmi uz tiesu pieejamības efektivitātes rezultātu. Šobrīd nav rādītāju, kas spētu mērīt tiesu administrācijas darbinieku informētību un prasmes darbā ar personām ar invaliditāti, kā arī skaidra veida, kā mērīt personu ar invaliditāti pieeju tiesām. Pilnvērtīgākam panta monitoringam būtu noderīgi, piemēram, uzsākt mērīt to tiesu darbinieku skaitu, kas kādā periodā izgājuši apmācību darbam ar personām ar invaliditāti.

Sākotnējā ziņojumā NVO norāda, ka personām ar invaliditāti trūkst informācijas (tai skaitā vieglajā valodā) par tiesību aizsardzības līdzekļiem, kā arī par valsts nodrošinātas juridiskas palīdzības pieejamību, izceļot, ka tas izteikti nepieciešams personām ar garīga rakstura traucējumiem. Lai gan šī panta apakšpunktos informācijas pieejamība nav atsevišķi minēta, un šobrīd nepastāv rādītāju, kas to varētu mērīt, rādītājs par personu ar invaliditāti informētību varētu tikt apkopots aptaujas veidā, aptaujājot personas ar invaliditāti. Taču jāpiemin, ka šī panta gadījumā (ņemot vērā ievērojamas problēmas tiesu pieejamībā) šobrīd jēgpilnāk koncentrēties uz institucionalizēti apkopotiem rādītājiem tiesu sistēmas ietvaros.

Tiesu ēku pieejamība pēc funkcionālo traucējumu veida iekļauta kā ieteicamais apakšindikators 9. panta 1.5., bet informatīvā pieejamība - 9. panta 3.4. apakšindikatori. Neviens no šiem apakšindikatoriem patlaban nav apkopots.

Indikatori

1. Tiesu pieejamība	
1.1. Atbalstoša tiesībsargājošo iestāžu attieksme pret personām ar invaliditāti	<p>Te izmantojama tiesībsarga pasūtīta personu ar invaliditāti aptauja (2014), izmantojot jautājumu “<i>Lūdzu, novērtējiet, kā ir mainījusies Jūsu situācija šajās jomās, salīdzinot ar to, kāda tā bija pirms pieciem gadiem (2010.gadā)? Vai tā ir uzlabojusies, pasliktinājusies vai nav mainījusies? %</i>”. Viena no minētajām jomām ir “Tiesu pieejamība”.</p> <p>Iespējams izmantot arī jautājumu “<i>Kā Jūs kopumā vērtējat Latvijas sabiedrības, dažādu institūciju un iestāžu pārstāvju attieksmi pret cilvēkiem ar invaliditāti?</i>”, Tiesas nav izdalītas atsevišķi, bet minētas kategorijā “tiesībsargājošās iestādes”.</p>
1.2. Uz tiesas sēdi	Tiesu psihiatriskās ekspertīzes slēdzienu, kas rekomendē personu ar invaliditāti uz tiesas sēdi neaicināt, skaits (TIS

neaicinātas personas	– Tieslietu Informācijas Sistēma). Rādītājs daļēji raksturo panta izpildi un nesniedz priekšstatu par situāciju tiesās kopumā
1.3. Tiesu darbinieku apmācība	Tiesu administrācijas sektorā strādājošo darbinieku, kas pēdējo piecu gadu laikā saņēmuši apmācību darbam ar personām ar invaliditāti skaits (TIS, aprakstošs rādītājs)

14. pants. Personas brīvība un neaizskaramība

Tematiskajā ziņojumā norādīts, ka šis pants ir izveidots, lai novērstu gadījumus, kur personas ar invaliditāti tiek institucionalizētas pret savu gribu. Latvijas kontekstā šis pants galvenokārt aplūkojams saistībā ar vēsturisku tradīciju personas ar invaliditāti izvietot sociālās aprūpes centros un psihoneiroloģiskās slimnīcās. Ģimenē un kopienā balstīti pasākumi tiek attīstīti salīdzinoši nesen. Kā norādījis Tiesībsarga birojs⁴⁶, personu ievietošana psihoneiroloģiskajā slimnīcā reizēm tiek veikta, neinformējot attiecīgās personas par to tiesībām un šo personu aizstāvība tiesā ir drīzāk formāla. Šie jautājumi netiek apskatīti rīcībpolitikas dokumentos. Sākotnējā ziņojumā tie minēti vien virspusēji, izvērtējot normatīvo regulējumu un izdarot secinājumus, ka personu ar invaliditāti tiesības neatšķiras no pārējo iedzīvotāju tiesībām. Tikmēr NVO pārstāvji šajā dokumentā norāda uz vairākiem trūkumiem, apgalvojot, ka tiesību aktos paredzētais praksē netiek īstenots. Piemēram, kaut arī saskaņā ar normatīvo regulējumu persona vairs nav ierobežojama personiskajās nemantiskajās tiesībās, praksē tas netiek īstenots, radot situācijas, kurās “personas ar rīcībspējas ierobežojumiem var atstāt ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūciju tikai ar aizgādņa atļauju un kādas citas personas pavadībā” (Sākotnējais ziņojums, 24. lpp. 2013). Kā otra problēma minētas situācijas, kurās iespējams rīkoties pretēji personas ar invaliditāti interesēm, piemēram, NVO pārstāvji min apstākli, ka šī brīža regulējums paredz iespēju pašvaldības pārstāvjiem ievietot personu institūcijā, pamatojoties atbilstošu pakalpojumu trūkumā pašvaldībā uz vietas. Šī likuma norma tiek ļaunprātīgi izmantota gadījumos, kad pašvaldības izvairās arī no šo pakalpojumu izveides, atbrīvojoties gan no rūpēm par personām ar invaliditāti, gan no nepieciešamības radīt šīm personām nepieciešamos pakalpojumus. Tādējādi personu ar invaliditāti skaits sociālās aprūpes iestādēs, var kalpot par indikatoru šī panta izvērtēšanai, ja tas tiek skatīts kopējā mērķgrupas kontekstā.

Visbeidzot, pievēršoties panta otrajai daļai, kā norādīts Problēmu aprakstā, Latvijas slēgtā tipa iestādes/ ieslodzījuma vietas nav piemērotas personām ar invaliditāti,

⁴⁶ Latvijas Republikas tiesībsarga 2015.gada ziņojums. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/content/zinojumi/Tiesibsarga_2015_gada_zinojums.pdf [skatīts 21.10.2016]

tādējādi būtiski ierobežojot šo personu iespēju pārvietoties, apmeklēt labierīcības un kopumā iekļauties iestādes ikdienā, būtiski ietekmējot gan ieslodzīto personu ikdienu, gan rehabilitāciju.

Atsevišķi indikatori šim pantam netiek izdalīti, jo šim nolūkam var izmantot 23. panta 2.,3.,4. sadaļas indikatorus.

15. pants. Tiesības netikt pakļautam spīdzināšanai vai nežēlīgiem, necilvēcīgiem vai cieņu pazemojošiem apiešanās un sodīšanas veidiem.

Rīcībpolitikas dokumentos izmantotie rādītāji nepārklāj pantu. Šī panta problemātika lielā mērā pārklājas ar jau iepriekšējā pantā apskatītajiem problēmām, taču, kā norādīts resursu centra „ZELDA” pētījumā par tiesību aizsardzības līdzekļu pieejamību bērniem ar garīga rakstura traucējumiem Latvijā⁴⁷, tieši datu trūkums par esošo situāciju tika iezīmēts kā viena no būtiskākajām problēmām. Informācijas trūkums par aspektiem, kas raksturotu šī panta uzdevumu izpildi, atzīmēts arī Problēmu aprakstā, kur atsevišķi iezīmēts apstāklis, ka ne tikai šī brīža normatīvais regulējums neregulē pacientu fiksāciju un izolāciju veselības aprūpes iestādēs, bet kopēja regulējuma trūkums arī neļauj gūt ieskatu par to, cik bieži šīs metodes tiek pielietotas. Taču, kamēr pacienta fiksācija un izolācija kā manipulācijas atrodamas Latvijā apstiprināto medicīnas tehnoloģiju datu bāzē, medikamentozā fiksācija netiek uzskaitīta un definēta nevienā no normatīvajiem aktiem un tādējādi vispār paliek ārpus kontrolējošo mehānismu redzesloka.

Kā Problēmu aprakstā uzsver gan NVO pārstāvji, gan tiesībsargs, nepastāv sociālās aprūpes centru neatkarīgas apsekošanas iespēja, kas neļauj gūt drošticamus datus par situāciju šajās iestādēs. Tiesībsargs savā 2015. gada ziņojumā⁴⁸ arī iezīmē situācijas, kurās šis pants netiek ievērots psihoneiroloģiskajās slimnīcās darbinieku trūkuma dēļ.

Indikatori

1. Nežēlīga, necilvēcīga vai cieņu pazemojoša apiešanās un sodīšana	
1.1. Gadījumu skaits	Sūdzību skaits Tiesībsarga birojā par nežēlīgiem, necilvēcīgiem vai cieņu pazemojošiem apiešanās un

⁴⁷ Tiesību aizsardzības līdzekļu pieejamība bērniem ar garīga rakstura traucējumiem Latvijā.

Pieejams: http://zelda.org.lv/wp-content/uploads/ZELDA-book_labots2_1.pdf [skatīts 20.10.2016]

⁴⁸ Latvijas Republikas tiesībsarga 2015. gada ziņojums. (2016) Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/content/zinojumi/Tiesibsarga_2015_gada_zinojums.pdf [skatīts 20.10.2016]

	sodīšanas gadījumiem, kas vērsti pret personām ar invaliditāti Šis ir daļēji kvantitatīvs, daļēji kvalitatīvs aprakstošs rādītājs. Sūdzību skaits un tematika neļauj mērīt problēmu visā mērķgrupā.
--	---

16. pants. Tiesības netikt pakļautam ekspluatācijai, vardarbībai un ļaunprātīgai izmantošanai

Politikas plānošanas dokumentos atrodamie rādītāji nenosedz šī panta izvirzītās problēmas. Kā Problēmu aprakstā norāda NVO pārstāvji; cēlonis ar šo pantu saistītām problēmām ir nepietiekamā speciālistu informētība. Piemēram, runājot par ļaunprātīgu izmantošanu, NVO pārstāvji norāda, ka bieži vien pašvaldību darbiniekiem (sociālie darbinieki un bāriņtiesu pārstāvji), kuru uzdevums ir šos gadījumus atpazīt, nepietiek zināšanu, lai atpazītu ļaunprātīgu izmantošanu. Tāpat uzmanība tiek vērsta uz pašvaldības speciālistu augsto noslogotību. Šajā situācijā reģistrēto gadījumu skaits, kuros personas ar invaliditāti ir tikušas pakļautas vardarbībai var kalpot par noderīgu indikatoru šī panta ietvaros.

Kā problemātisks iezīmēts atbalsta sistēmas trūkums personām ar invaliditāti, kuras cietušas no vardarbības. Kaut arī, saskaņā ar Sākotnējo ziņojumu, šobrīd ir pieejami pakalpojumi noziedzīgā nodarījumā cietušajiem, kas pakļauti ekspluatācijai, seksuāli izmantoti vai tikuši pakļauti vardarbībai vai jebkādam citām nelikumīgām, cietsirdīgām vai cieņu aizskarošām darbībām, svarīgi atzīmēt, ka šeit, līdzīgi, kā visā Sākotnējā ziņojuma dokumentā, tiek runāts drīzāk par situāciju kopumā, nevis par pakalpojumiem, kuri izveidoti vai pielāgoti tieši personām ar invaliditāti. Atbalsta pakalpojumi cietušajiem šobrīd pieejami gan pieaugušajiem, gan bērniem, tādējādi šī panta ietvaros ir būtiski izvērtēt, cik bieži personas ar invaliditāti izmanto šos pakalpojumus.

Visbeidzot, NVO pārstāvji uzsver nepieciešamību izvērtēt psihiatru darbību Latvijā, norādot uz brīvo spēcīgu medikamentu cirkulāciju starp nozares speciālistiem. Kā īpaši bīstama izcelta situācija aprūpes centros, kur iespējas mainīt pielietotos terapeitiskos līdzekļus ir ierobežotas iepirkuma procedūras dēļ, kas neļauj plašāk izmantot alternatīvus pakalpojumus.

Indikatori

1. Personas ar invaliditāti, kas kļuvušas par upuri noziedzīgam nodarījumam		
1.1. Sociālā rehabilitācija personām, kas cietušas no	Personu ar invaliditāti skaits, kuras izmantojušas sociālās rehabilitācijas personām, kuras cietušas no vardarbības, pakalpojumus (paredzēts iegūt LabIS)	

vardarbības	
1.2. Personas, kas kļuvušas par kriminālnodarījuma upuri	<p>Personas ar invaliditāti, kas kļuvušas par noziedzīgas darbības, vardarbības upuri.</p> <p>Dati nav pieejami, taču ievietojot invaliditātes griezumu Noziedzīgo nodarījumu reģistra datos⁴⁹ būtu iespējams iegūt datus par noziedzīgo nodarījumu, kas veikti pret personām ar invaliditāti attiecībā pret sekojošiem nodarījumiem: KL 116.-124. pants (Slepkavība), KL 159. pants (Izvarošana), KL 160.-162. pants (Seksuāla vardarbība (bez izvarošanas)), KL 125.-128., 130.-131. pants (Miesas bojājumi un vardarbība), KL132. pants (Apdraudoša uzvedība), KL 154'. pants (Cilvēktirdzniecība). Dati būtu izmantojami arī 6. panta monitoringam.</p>

17. pants. Personas integritātes aizsardzība

Pants saistīts ar jau iepriekšējos pantos aplūkoto problemātiku, tādēļ atsevišķi detalizēti netiks apskatīts. Problēmu apskata dokumentā šim pantam veltīts tikai viens teikums, kur NVO pārstāvji norāda, ka personas integritātes ievērošana ir būtiska problēma sociālās aprūpes centros. Tikmēr Sākotnējā ziņojumā uzmanība vērsta uz grūtniecības mākslīgas pārtraukšanas regulējuma izklāstu un atkārtotiem secinājumiem, ka personām ar invaliditāti pienākas tādas pašas tiesības, kā pārējiem valsts iedzīvotājiem. Šeit ar grūtniecības pārtraukšanu saistītais regulējums apskatīts citā perspektīvā kā 10. pantā, koncentrējoties uz personu ar invaliditāti reproduktīvajām tiesībām. Tādējādi 17. pants vistiešāk parāda ar Konvencijas 10., 14., 15., 16. un 23. pantiem saistīto problēmu cēloni Latvijas kontekstā – izpratne par personas integritāti un tās nozīmi ir zema, tāpat kā to raksturojošu rādītāju pieejamība ir zema.

Uz 17. panta vispārīgo raksturu norāda arī Eiropas invaliditātes ekspertu akadēmiskā tīkla izstrādātie indikatori (“Indicators of Disability Equality in Europe (IDEE)”); norādot, ka 17. panta fokusa trūkums nozīmē, ka izstrādāt atsevišķus indikatorus šim pantam nav iespējams.

⁴⁹ Noziedzīgo nodarījumu reģistrs. Pieejams: <http://www.ic.iem.gov.lv/lv/node/427> [skatīts 18.10.2016]

18. pants. Pārvietošanās un pilsonības brīvība

Rīcībpolitikas dokumentos nav rādītāju, kas pārklātu panta saturu. Sākotnējā ziņojumā panta monitorings saistīts ar aizlieguma iztrūkumu normatīvajos aktos – Latvijas normatīvie akti neparedz pārvietošanās un pilsonības brīvības ierobežojumus. Transporta un infrastruktūras pieejamības rādītāji jau analizēti šī ziņojuma 1. daļā. Kā minēts Sākotnējā ziņojumā (16.lpp), ar šo pantu saistīti rādītāji par starptautisko transportu, kur pieejamība tiek nodrošināta.

Tomēr jānorāda, ka, traktējot pantu plašāk un pievēršoties ne tikai tiesībām, bet arī to īstenošanas rādītājiem, pilsonības brīvība jāskata arī pilsonības iegūšanas pakalpojuma pieejamības kontekstā. Valsts paredz atvieglojumus personām ar invaliditāti naturalizācijas procesā, saņemot VDEĀVK atzinumu. Lai gan pieprasījums pēc pilsonības iegūšanas saistāms ar dažādiem plašākiem procesiem, piešķirto atzinumu skaits norāda uz iekļaujošas politikas īstenošanu.

Indikatori

1. Pārvietošanās un pilsonības brīvība	
1.1. Naturalizācijas atvieglojumi	Personu, kas saņēmušas atzinumu atvieglojumiem naturalizācijas procedūras veikšanai skaits (VDEĀVK gada pārskati, LabIS) Rādītājs aprakstošs, jo neatspoguļo kopējo pieprasījumu pēc šādiem atvieglojumiem.

19. pants. Patstāvīgs dzīvesveids un iekļaušana sabiedrībā

Pants daļēji pārklājas ar sociālās iekļaušanas rādītājiem, kas aplūkoti nozaru politikas dokumentos. Aspekti, kurus iespējams monitorēt jau pieejamo rezultāta indikatoru formā, šim pantam atrodami dzīvošanas apstākļu un to pielāgošanas, kā arī atbalsta pakalpojumu izmantošanas rādītājos. Pievēršoties dzīvošanas apstākļiem, nozīmīgs indikators, kas līdz šim nav aprakstīts, ir proporcija personām ar invaliditāti, kuri dzīvo mājas apstākļos salīdzinājumā ar personām, kas dzīvo speciālos apstākļos. Šim pantam tas kalpo kā starptautiski dominējošais un tādējādi ir valstu kontekstā salīdzināms indikators.

Vissarežģītākās monitoringa iespējas ir pantā uzsvērtajai pakalpojumu vienlīdzīgai pieejamībai, kur Problēmu aprakstā NVO pārstāvji norāda, ka liela daļa pakalpojumu nav pieejami personām ar invaliditāti. Šobrīd izmantojami ir rādītāji par speciālo pakalpojumu pieejamību personām ar invaliditāti, kas ļauj īstenot cilvēku pamata tiesības, kā arī fundamentālu valsts pakalpojumu pieejamību citu pantu kontekstā, bet trūkst rādītāju par to, cik pieejami ir dažāda veida pakalpojumi vispār. Ņemot vērā šāda rādītāja iegūšanas sarežģītību, tas ir mērāms ar apsekojumu vai aptauju rezultātā iegūstamiem rādītājiem, kā tas darīts tiesībsarga pasūtītajā pētījumā par pašvaldībām (2015). No vienas puses, šo pantu ir iespējams skatīt caur strukturālajiem

indikatoriem, kur valsts personām piedāvā likumā iestrādātas izvēles iespējas pakalpojumu sniegšanā. No otras puses, patstāvība ir subjektīvs indikators, ko ir iespējams apsekot tikai aptaujājot personas ar invaliditāti par to, kā viņi vērtē savas iespējas lemt par savu dzīvi.

Indikatori

1. Patstāvīga dzīvesveida pieejamība	
1.1. Patstāvīgi dzīvojošu personu īpatsvars	Personu ar invaliditāti īpatsvars (%), kuri dzīvo privātās māsaiemniecībās salīdzinājumā ar iedzīvotājiem kopumā (pēc traucējuma veida, pēc invaliditātes grupas, vecuma, dzimuma) (CSP)
1.2. Aprūpes iestādēs dzīvojošu personu īpatsvars	Personu ar invaliditāti īpatsvars (%), kuri dzīvo aprūpes institūcijās salīdzinājumā ar iedzīvotājiem kopumā (pēc traucējuma veida, pēc invaliditātes grupas, vecuma, dzimuma) (CSP) Papildus izmantojami 23. panta 2.1. un 2.2. indikatori
1.3. Aprūpes iestāžu personāla attieksme pret klientiem.	Patlaban šāds jautājums nav iekļauts nevienā aptaujā, taču veicot regulāru aptauju starp personām ar invaliditāti, tādu vajadzētu iekļaut.
1.4. Aprūpes iestāžu sniegto pakalpojumu izvērtējums.	Patlaban šāds jautājums nav iekļauts nevienā aptaujā, taču veicot regulāru aptauju starp personām ar invaliditāti, tādu vajadzētu iekļaut.

20. pants. Individuālā pārvietošanās

Kā norāda 2011. gadā publicēts ziņojums⁵⁰, lielākā daļa nacionāla un reģionāla līmeņa plānošanas dokumentu šo pantu saista ar tehnisko palīgīdzekļu pieejamības nodrošināšanu. Pieminēta arī sabiedriskā transporta un tā infrastruktūras pieejamība personām ar invaliditāti. Sabiedriskā transporta un infrastruktūras pieejamības jautājumi, tai skaitā transporta cena un personāla zināšanas par personu ar invaliditāti vajadzībām, ir tikuši minēti šī dokumenta 9. panta analīzē un indikatoru sarakstā. Identificējot problēmas, kas ir saistītas ar panta ievērošanu, Problēmu aprakstā LKND un SUSTENTO pārstāvji priekšplānā izvirza tehnisko palīgīdzekļu jautājumu,

⁵⁰ Nacionālo un reģionālo politikas plānošanas dokumentu sociālās iekļaušanas un sociālo pakalpojumu cilvēkiem ar invaliditāti jomā saistītais ar ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām analīze. (2011) 14. lpp
Pieejams: <http://www.lkndz.lv/lv/box/files/filelists/1334735308-planosanasdokumentuanalize2.pdf> [skatīts 20.10.2016]

kritizējot to piešķiršanas sistēmu, kvalitāti un dažādu apstākļu dēļ radušos nepiemērotību cilvēkiem, kuri lūguši tos piešķirt (36.-37. lpp.). Specifiski, ar tehniskiem palīgīdzekļiem saistīti indikatori minēti arī 21. panta sadaļās, savukārt, ņemot vērā ar Konvenciju saistītajos dokumentos pausto, vispārīgi rādītāji par tehniskajiem palīgīdzekļiem ir galvenais šī panta īstenošanas indikators.

Šī panta uzraudzībai izmantojami pie 9. panta jau izdalītie indikatori.

21. pants. Vārda un uzskatu brīvība un pieeja informācijai

Pantam piemērojamie rādītāji pārklājas ar 9. panta rādītājiem par pieejamību un politikas dokumentos izdalītā vides pieejamības aspekta informācijas pieejamības sadaļu. Uzskatu brīvība aptver arī 29. pantu par politisko līdzdalību, saistot to ar iespējām piedalīties vēlēšanās un vienlīdzīgi nodrošinātu informētības līmeni.

Aplūkojot personu ar invaliditāti komunikācijas iespēju nodrošināšanu, kā rādītāju var izmantot izsniegto alternatīvās komunikācijas tehnisko palīgīdzekļu skaitu, tiflotehniku un surdotehniku, ko pēc Ministru kabineta noteikumiem ir iespējams saņemt arī LNB un LNS. Problēmu aprakstā NVO informē, ka novērojams surdotulku trūkums, kas liek apsvērt kvalificētu surdotulku skaita izmantošanu kā rādītāju iespējām nodrošināt informācijas pieejamības tiesību izpildi. Cita veida komunikācijas sistēmām noteikt rādītājus ir problemātiskāk. NVO komentāros uzsvērts arī, ka alternatīvās komunikācijas līdzekļu apguve ir grūti pieejama ne vien tuviniekiem, bet tie netiek izmantoti arī sociālās aprūpes centros.

Bibliotēku likuma⁵¹ 23. pants nosaka, ka, ja personai ir atzīti redzes, dzirdes vai citiem traucējumi, viņai pienākas bibliotēkas pakalpojumu saņemšana savā dzīvesvietā. Bibliotēkās pēc attiecīga pieteikuma iesniegšanas šo pakalpojumu ir iespējas saņemt, tomēr par šī pakalpojuma sniegšanu nav pieejama kopējā statistika, kas apkopotu dažādu bibliotēku kopā sniegto pakalpojumu skaitu dzīvesvietā.

LNS iesaka indikatoru sarakstu papildināt ar zīmju valodas tulku/surdotulku skaitu vai arī personu ar dzirdes invaliditāti skaitu uz vienu zīmju valodas tulku/surdotulku. Pētnieki uzskata, ka šāds rādītājs daļēji atspoguļo surdotulku pieejamību, jo apmācīto personu skaits nenorāda uz šo personu nodarbinātību surdotulkošanas jomā un/vai tās apjomu.

Indikatori

1. Komunikācijas palīgīdzekļi

⁵¹ Bibliotēku likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=48567> [skatīts 20.10.2016]

1.1. Alternatīvās komunikācijas tehnisko palīglīdzekļu izsniegšana	Izsniegto alternatīvās komunikācijas tehnisko palīglīdzekļu skaits gadā (VTPC; LNB; LNS / LabIS). Ar tehnisko palīglīdzekļu izsniegšanu/saņemšanu saistīto rādītāju apraksts veikts 9. panta sadaļā.
2. Tulku/surdotulku pieejamība	
2.1. Surdotulku skaits	LNS nodarbināto surdotulku skaits, tai skaitā licensētu surdotulku skaits
2.2. Surdotulka pakalpojumi izglītības ieguvei	Personu skaits, kas saņēmušas valsts apmaksātu surdotulka pakalpojumu izglītības programmas apguvei (Invaliditātes likuma 12.panta pirmās daļas 5.punkts).
2.3. Surdotulka pakalpojumi saskarsmes nodrošināšanai	Personu skaits, kas saņēmušas surdotulka pakalpojumu saskarsmes nodrošināšanai (Invaliditātes likuma 12.panta pirmās daļas 6.punkts). Pakalpojumu piešķir LNS.

22. pants. Privātās dzīves neaizskaramība

Kā Problēmu aprakstā norāda LKND, izpratnes trūkums par privātās dzīves aizskārumu vērojams gan sociālās aprūpes centru darbinieku vidū, gan starp personu ar invaliditāti tuviniekiem. Privātums netiek novērtēts kā nozīmīgs aspekts ne aprūpes procesā, ne politikas plānošanas dokumentos.

Kā norādīts tiesībsarga ziņojumā par 2015. gadu⁵², viens no problemātiskiem aspektiem šī panta kontekstā, ir psihiatriskās slimnīcas pacienta tiesības uz satikšanos. Tiesībsarga birojs ziņo par gadījumiem, kur personām, kurām nozīmēta piespiedu uzturēšanās stacionārā, tiek liegta iespēja satikties ar saviem ģimenes locekļiem, radot bažas par šo personu tiesībām uz privātumu. Šo gadījumu uzskaitē var kalpot par pamatu indikatora izveidei, kur gadījumu skaita pieaugums, vai mazināšanās ļaus gūt vismaz zināmu izpratni par ar privātumu saistīto problēmu novēršanas progresu.

Personu ar invaliditāti tiesību komitejas 11. sesijas vispārējā komentārā Nr.1⁵³ norādīts, ka viena no būtiskām problēmām privātuma ievērošanas ziņā, ir aizvietotās

⁵² Latvijas Republikas tiesībsarga 2015. gada ziņojums. (2016) Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/content/zinojumi/Tiesibsarga_2015_gada_zinojums.pdf [skatīts 20.10.2016]

⁵³ Personu ar invaliditāti tiesību komitejas vienpadsmitās sesijas vispārējais komentārs Nr.1 (2014) Pieejams: http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/STA/Tulkojumi_no_anglju_val/Konvencijas/Convention_on_the_Rights_of_Persons_with_Disabilities_General_comment_No.1.doc [skatīts 20.10.2016]

lēmumu pieņemšanas sistēmas. Kā formulēts komentārā, “personas, kas ieceltas lēmumu pieņemšanai, parasti iegūst piekļuvi dažāda personiskai un citai informācijai par attiecīgo personu.” Taču, ZELDA izdevumā “Rokasgrāmata: Pirmie soļi atbalstītās lemtspējas ieviešanā Latvijā” minēts, ka “rīcībspējas ierobežošana ir nevis ka pēdējais, bet gan vienīgais piemērojama mehānisms”⁵⁴.

Kopumā, privātās dzīves neaizskaramības īstenošanai, ir veltīts maz aktīvu pasākumu un līdz ar to apgrūtināta ir rīcības mērīšana. Šajā situācijā tādējādi par aprakstošas formas indikatoru var kalpot ar šo tēmu saistīto vadlīniju un informatīvo materiālu izstrāde. Taču, ņemot vērā, ka šāda veida informāciju būtu sarežģīti mērīt, šo materiālu un vadlīniju izstrāde, kaut arī noderīga, lai vērtētu uz pantu attiecināmo progresu, ir pieņemama nevis par efektīvu un izmērāmu, bet gan drīzāk aprakstošu indikatoru.

Indikatori

1. Privātās dzīves neaizskaramība	
1.1. Liegums tikties stacionārā ievietotām personām	Tiesībsargam iesniegto sūdzību skaits, kas saistītas ar tikšanās iespējas liegšanu personām, kurām nozīmēta piespiedu uzturēšanās stacionārā. (tiesībsarga ziņojums ⁵⁵)
1.2. Informatīvais atbalsts par privātās dzīves neaizskaramību	Izdotās vadlīnijas, informatīvie materiāli, to skaits par personas privātās dzīves neaizskaramību.

Šis ir rīcības rādītājs un neļauj mērīt materiālu efektivitāti un kvalitāti.

23. pants. Cieņa pret dzīvesvietu un ģimeni

Politikas dokumentos izmantotie rādītāji daļēji pārklāj pantu. Datu trūkst par personu ar invaliditāti tiesībām uz ģimenes dzīvi, ģimenes plānošanu un bērnu audzināšanu. Latvijā jaunais rīcībspējas regulējums stājās spēkā ar 2013. gada 1. janvāri. Ja Problēmu aprakstā tika minētas ierobežotas personas tiesības stāties laulībā rīcībnespējas dēļ, tad ar likuma grozījumiem šī problēma ir novērsta, bet trūkst datu par faktisko šo tiesību ievērošanu.

2014. gadā veikts pētījums par “Personu ar garīga rakstura traucējumiem tiesības uz ģimenes dzīvi”⁵⁶ norāda uz datu trūkumu par to personu skaitu, kam ir garīga rakstura

⁵⁴ Rokasgrāmata: Pirmie soļi atbalstītās lemtspējas ieviešanā Latvijā. (2016) Pieejams: http://zelda.org.lv/wp-content/uploads/ZELDA_LV_.pdf [skatīts 20.10.2016]

⁵⁵ Latvijas Republikas tiesībsarga 2015. gada ziņojums. (2016) Pieejams:

http://www.tiesibsargs.lv/files/content/zinojumi/Tiesibsarga_2015_gada_zinojums.pdf [skatīts 20.10.2016]

traucējumi un kuri ir vecāki. Pētījums iesaka Slimību kontroles un profilakses centra statistikas datus par uzskaitē esošām pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem papildināt ar datiem par personas ģimenes stāvokli, bērniem un viņu vecumu. Šī ziņojuma autori uzskata, ka personu tiesības uz privātumu šādas informācijas uzkrāšanai nav vienādojama ar iegūstamo labumu, īpaši situācijās, kad valstī nav pakalpojuma, kuru piedāvāt, balstoties uz iegūto informāciju. Šāda informācija drīzāk būtu izmantojama riska konstatēšanai bērna attīstībai, labklājībai, veselībai un dzīvībai un atbilstīgai ziņošanai, ko normatīvais regulējums⁵⁷ paredz jau patlaban.

Attiecībā uz ģimenes plānošanas tiesībām tiek norādīts, ka trūkst vadlīniju un pakalpojumu darbam ar personām ar garīga rakstura traucējumiem seksuālās un reproduktīvās veselības un tiesību jautājumos. NVO norāda uz faktisku personu ar ierobežotu rīcībspēju līdzdalības trūkumu, pieņemot lēmumus par savu reproduktīvo veselību. Tas attiecas arī uz personu ar invaliditāti tiesībām audzināt bērnus. Kā problemātiskākā mērķa grupa tiek skatītas personas ar intelektuālās attīstības traucējumiem. Līdz ar to indikatoriem, kas mērītu faktisko situāciju ir būtiska nozīme panta monitoringā.

Panta daļa par atbalstu vecākiem audzināt bērnu ar invaliditāti ir labāk dokumentēta ar datiem. Dati raksturo personu ar invaliditāti līdz 18 gadu vecumam skaits dažādos griezumos – dzimums, funkcionālo traucējumu veids. Pieejami dati par pakalpojumiem - īpašas kopšanas nepieciešamība personai līdz 18 gadu vecumam (bērniem) ar invaliditāti: skaits, dinamika, īpatsvars no bērniem, kam piešķirta invaliditāte, personu skaits, kuras saņem psihologa pakalpojumus personai ar invaliditāti līdz 18 gadu vecumam, kura dzīvo ģimenē, kā arī tās likumiskajam pārstāvim. Kā iespējami pieejami dati minēti: dienas aprūpes centru/to apmeklētāju skaits pašvaldībās, mājas aprūpes pakalpojumu saņēmēju skaits pašvaldībās, kur tādi pieejami. No 2017. gada būs iespējams izveidot jaunu indikatoru grupu attiecībā uz pakalpojumiem ģimenēm, kurās aug bērns ar invaliditāti līdz 5 gadu vecumam: asistentu pakalpojums, rehabilitācijas nodaļas pašvaldībās un atbalsts mājokļa pielāgojumam.

Dati pieejami par personu ar invaliditāti skaitu līdz 18 gadu vecumam sociālās aprūpes iestādēs, pēc traucējumu veida un to īpatsvars visu personu ar invaliditāti skaitu līdz 18 gadu vecumam vidū, raksturojot deinstitucionalizācijas virzību. Precīzāk situāciju būtu iespējams mērīt, Bāriņtiesas ikgadējā pārskata veidlapā 2.1.

---

⁵⁶ Mazapša, A. Personu ar garīga rakstura traucējumiem tiesības uz ģimenes dzīvi, Resursu centrs cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem ZELDA. Pieejams: http://zelda.org.lv/wp-content/uploads/Petijums_gimenesar-berniem.pdf [skatīts 20.10.2016]

⁵⁷ Bērnu tiesību aizsardzības likums. Pieejams: <http://m.likumi.lv/doc.php?id=49096> [skatīts 20.10.2016]

sadaļā “Ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaits pārskata gada 31.decembrī (vecums gados)” pievienojot papildus rādītāju – “tajā skaitā bērni ar invaliditāti”.

Kā citi svarīgi indikatori šī panta ietvaros minami personu skaits, kam piešķirta transporta pabalsta izdevumu kompensācija, personu skaits, kas saņēmušas surdotulka pakalpojumus līdz 120 stundām gadā saskarsmes nodrošināšanai, un personu skaits, kas saņēmušas atzinumu par medicīnisko indikāciju noteikšanu speciāli pielāgota vieglā automobiļa iegādei un pabalsta saņemšanai.

Vienlaikus pieejamie dati neļauj mērīt situāciju no atbalsta pieprasījuma perspektīvas. Tā ZELDA norāda uz būtisku datu trūkumu vairākās jomās⁵⁸. Šeit minētas būtiskākās:

1) par bāriņtiesu veikto darbu ar bērniem ar garīga rakstura traucējumiem. Patlaban bāriņtiesām nav pienākuma šādus datus vākt. Kā risinājumu pētnieki atbalsta iespēju izvērtēt iespēju veikt grozījumus MK Noteikumos par bāriņtiesas ikgadējā pārskata veidlapas paraugu un pārskata iesniegšanas un aizpildīšanas kārtību, papildinot pārskata 2. sadaļu „Pārskats par bāreņu un bez vecāku gādības palikušo bērnu ārpusģimenes aprūpi” ar kritērijiem – „no tiem bērni ar īpašām vajadzībām,” „no tiem bērni ar garīga rakstura traucējumiem.”

2) datu trūkums par bērniem (arī pieaugušām personām [pētnieku iestarpinājums]) ar garīga rakstura traucējumiem, kuri ir kļuvuši par nozieguma upuriem (cietušajiem), lieciniekiem vai iespējamajiem noziedzīga nodarījuma izdarītājiem. Patlaban IeM Informācijas centra Noziedzīgo nodarījumu reģistrs uzkrāj informāciju par nodarījuma apstākļiem, piemēram, nozieguma izdarītāja un cietušā saistību. Datus par personām ar invaliditāti būtu iespējams iegūt, ieviešot papildus mainīgo “persona ar invaliditāti”. Tā kā iespējams datus skatīt griezumā pēc Krimināllikuma pantiem, iegūstama vērtīga informācija arī citu Konvencijas pantu monitoringam (6. un 16. pants). Vienlaicīgi jāapsver iespēja izveidot datu automātiskas apstrādes iespēju. Patlaban minētais reģistrs satur datus, kas ir nepieciešami arī Pekinas rīcības platformas un, iespējams, būs nepieciešams arī Stambulas konvencijas monitoringam.

3) nav pieejami dati par bērniem (arī pieaugušām personām [pētnieku iestarpinājums]) ar garīga rakstura traucējumiem, kas cietuši no vardarbības. Pētnieki atbalsta biedrības priekšlikumu šādu informāciju iegūt no “Ar noteiktām slimībām slimojošu pacientu reģistrs par pacientiem, kuriem bijušas traumas un ievainojumi (“Traumu reģistrs)””, papildinot personu raksturojošo informāciju “persona ar invaliditāti”. Patlaban tiek norādīti tādi dati kā tautība, nodarbošanās, utt., kas tiek iegūti no pacienta pašvērtējuma. Reģistrs ļaus iegūt informāciju par vardarbības veidu – ģimenē, darbavietā utt. Kopš 2011. gada reģistrs ievāc datus tikai par stacionārā nonākušiem pacientiem, kas cietuši no vardarbības. Tā kā valstī trūkst datu par vardarbību arī

---

⁵⁸ Par nepieciešamību pārskatīt statistikas datu vākšanu par bērniem ar garīga rakstura traucējumiem. Pieejams: http://zelda.org.lv/wp-content/uploads/ZELDA_priekslikumu_datu_vaksanai_30.04.2015.pdf [skatīts 20.10.2016]

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

dzimuma griezumā, ir ieteicams atjaunot datu vākšanu Traumu reģistrā arī no ambulatorām iestādēm. No šī reģistra ir iespējams iegūt apstrādātus datus nepieciešamā griezumā.

Indikatori

1. Bērnu tiesību nodrošinājums augt ģimeniskā vidē	
1.1. Bērnu ar invaliditāti segregācija	Personu ar invaliditāti līdz 18 gadu vecumam sociālās aprūpes iestādēs īpatsvars no visām personām ar invaliditāti līdz 18 gadu vecumam; sīkākus apakšindikatorus iespējams izdalīt pēc traucējumu veida (SPOLIS)
1.2. Bērnu ar invaliditāti alternatīvās aprūpes iespējas	Ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu ar invaliditāti (ievietoti audžuģimenē/ ievietoti aizbildņa ģimenē/ ievietoti ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā (papildinot Bāriņtiesu gada pārskatu)) īpatsvars no visām personām ar invaliditāti līdz 18 gadu vecumam. (SPOLIS; LabIS)
2. Pieaugušo tiesības uz ģimeni un dzīvesvietu	
2.1. Personu ar invaliditāti segregācija sabiedrībā	Personu skaits, kuras atrodas aprūpes institūcijās (uz 10 000 iedzīvotāju)
2.2. Personu ar invaliditāti segregācija	Personu ar invaliditāti pēc 18 gadu vecuma sociālās aprūpes iestādēs, pēc traucējumu veida, īpatsvars no visām pieaugušām personām ar invaliditāti (SPOLIS)
2. Pakalpojumi neatkarīgas dzīves, tiesību uz ģimeni un dzīvesvietu īstenošanai	
Šie dati, izmantoti atsevišķi nav izmantojami ne procesa, ne rezultātu uzraudzībai, bet izmantoti aprakstoši ļaus raksturot rīcību.	
3.1. Īpaša kopšana	Personu skaits pēc 18 gadu vecuma ar I grupas invaliditāti, kam nepieciešama īpaša kopšana
3.2. Asistents personām ar redzes traucējumiem (valsts finansējums)	Personas ar I grupas redzes invaliditāti, kas saņem pabalstu par asistenta izmantošanu līdz 10 stundām nedēļā (VSAA)
3.3. Asistents personām ar redzes traucējumiem (pašvaldību finansējums)	Personas ar I grupas redzes invaliditāti, kuras saņem pabalstu par asistenta izmantošanu, daļā, kas pārsniedz 10 stundas nedēļā, pašvaldību finansējums
3.4. Asistents personām	Personas ar I un II invaliditātes grupu, kas saņēmušas

ar I un II grupas invaliditāti	atzinumu par asistenta pakalpojuma nepieciešamību
3.5. Asistenta pakalpojuma izmantošana	Personas, kas saņem pašvaldību piešķirto asistenta pakalpojumu, skaits
3.6. Transporta pabalsta izmantošana	Personu skaits, kam piešķirta transporta pabalsta izdevumu kompensācija
3.7. Surdotulka pakalpojumi	Personas, kas saņēmušas surdotulka pakalpojumus līdz 120 stundām gadā saskarsmes nodrošināšanai, skaits
3.8. Viegļā automobiļa iegāde	Personas, kas saņēmušas atzinumu par medicīnisko indikāciju noteikšanu speciāli pielāgota vieglā automobiļa iegādei un pabalsta saņemšanai
4. Personu ar invaliditāti pašvērtējums	
4.1. Attieksme pret personām ar invaliditāti ģimenē	Personu ar invaliditāti ģimenes atbalstu vērtē kā atbalstošu. Attieksmes mērīšanai izmantojama tiesībsarga pasūtītā aptauja personām ar invaliditāti (2014). Aptaujā iekļauts jautājums: <i>“Kā Jūs kopumā vērtējat Latvijas sabiedrības, dažādu institūciju un iestāžu pārstāvju attieksmi pret cilvēkiem ar invaliditāti?”</i> , kur viena no jomām ir ģimene.

24. pants. Izglītība

Nozaru politikas dokumentos izmantotie rādītāji izglītības jomā pārklāj panta saturu. Rādītāji saistīti arī ar 27. pantu, izglītību skatot nodarbinātības veicināšanas griezumā. Panta pirmais punkts nosaka izglītības pieejamības nodrošināšanas nepieciešamību visos līmeņos un mūža garumā, kamēr piektais punkts specifiski norāda uz terciārās, profesionālās un mūžizglītības vienlīdzīgas pieejamības nodrošināšanu, kas pieprasa iekļaujošās izglītības rādītājus aplūkot katra līmeņa kontekstā. Ne visos izglītības līmeņos ir iespējams precīzi novērtēt situāciju personām ar invaliditāti, jo, piemēram, ievērojot cilvēktiesības, augstākās izglītības iestādēs netiek uzstādīta prasība norādīt personas invaliditātes statusu. Turklāt pantā tiek lietots personu ar invaliditāti jēdziens, kamēr izglītības konceptuālajā ietvarā dominē speciālo vajadzību jēdziens, kas, atšķirībā no invaliditātes grupas, kas tiek piešķirta, noteiktu vecumu sasniegušām personām novērtējot darbaspēju zuduma pakāpi, izriet no koncepcijas, ka izglītība ir obligāta un iekļaujoša formā ir jāpielāgo katram bērnam. Tā kā izglītības nozarē informācija tiek vākta, izmantojot speciālo vajadzību statusu, kas labāk atbilst jomas specifikai, to atspoguļo arī iekļaujošās izglītības rādītāji, kamēr dati invaliditātes griezumā ir mazāk pieejami. Lielākoties dati iekļaujošās izglītības monitorēšanai tiek

vākti Izglītības ministrijas ikgadējā apsekojuma formā. VIIS uzkrātajos datos par izglītojamajiem ir pieejams ne tikai funkcionālo traucējuma veida, bet arī invaliditātes griezumam, kas gada pārskatos netiek lietots, bet Konvencijas vajadzībām varētu tikt apkopots, saslēdzot VIIS ar VDEĀVK reģistru, piemēram, ikgadēja pārskata vajadzībām. VIIS un IZM pārskatu dati ir pieejami arī LabIS sistēmā.

IZM ir pieejami dati par vispārējo izglītības iestāžu ēku pielāgošanas projektu īstenošanu noteiktā laika periodā, tomēr sistemātiski netiek aplūkots pieejamo izglītības iestāžu īpatsvars personām ar dažādiem funkcionāliem traucējumiem. Tiesībsarga pasūtītā pašvaldību aptauja (2015) apkopo datus par vispārējo izglītības iestāžu pieejamības īpatsvaru personām ar kustību, redzes un dzirdes traucējumiem, kas sniedz labāku ieskatu kā pielāgoto ēku skaits laika periodā, tomēr šobrīd tā ir tikai vienreizēja aptauja.

Panta otrajā punktā uzsvērtas personu ar invaliditāti tiesības netikt izslēgtiem no vispārējās izglītības sistēmas, kur izmantojami visa veida izglītības sistēmas segregācijas rādītāji par izglītojamo ar speciālajām vajadzībām nodalīšanu speciālajās skolās un klasēs, kas tiek apkopoti IZM gada pārskatos. Problemātiskāka uzraudzība ir trešajā punktā noteiktajām tiesībām saņemt praktiskās un sociālās iemaņas, kas atvieglotu vienlīdzīgu līdzdalību izglītības sistēmā. Problēmu aprakstā NVO pārstāvji norāda, ka bērniem ar garīga rakstura traucējumiem to saņemšana ir visbūtiskākā. Tā kā šīs iemaņas varētu atšķirties katrā individuālajā gadījumā un pa speciālo vajadzību grupām, kamēr izglītības programmas tiek veidotas, ievērojot vispārējās izglītības standartus, šī panta apsekošana drīzāk būtu jāvērtē subjektīvi, pievēršot uzmanību tam, kā izglītojamie ar speciālām vajadzībām izglītības iestāžu ietvaros var apgūt pielāgotas praktiskās iemaņas. Tā kā nav skaidrs, kādā formā tas varētu tikt īstenots, šim panta punktam indikatoru izveide pašlaik nav iespējama.

Ceturtais punkts savukārt pievēršas izglītības personāla kompetences nodrošināšanai. VISC ir pieejami rādītāji par pedagogu tālākizglītības kursu par iekļaujošās izglītības īstenošanu apmeklējumu, kā arī dati par dažādu organizēto semināru apmeklējumu, kamēr mazāk apsekojama ir informācija par pedagogu skaitu ar alternatīvās komunikācijas prasmēm, kuru izplatību izglītības iestādēs pants uzdod veicināt. VISC apkopo arī pedagogiski medicīnisko komisiju sniegto izvērtējumu skaitu un Speciālās izglītības nodaļas sniegto konsultāciju skaitu.

Izglītības ēku pieejamība pēc funkcionālo traucējumu veida iekļauta kā ieteicamais apakšindikator 9. panta 1.5., bet informatīvā pieejamība 9. panta 3.4. apakšindikatorā. Neviens no šiem apakšindikatoriem patlaban nav apkopots.

Indikatori

Visi indikatori ir daļēji aprakstoši indikatori, jo absolūtos skaitļos nesniedz priekšstatu par situāciju.

1. Mācību vides un iekļaujošās izglītības pieejamība	
1.1. Vispārējo izglītības iestāžu pielāgotība	<p>Vispārējās izglītības iestādes pielāgotas izglītojamajiem ar kustību, redzes, un dzirdes traucējumiem, īpatsvars (pašvaldībā) (tiesībsargs 2015⁵⁹, vienreizēja aptauja)</p> <p>Detalizētu informāciju par indikatoru skatīt 9. panta 1.4. un 1.5 indikatoru aprakstā.</p>
1.2. Izglītības iestāde tuvu mājām	<p>Iespēja bērniem ar invaliditāti saņemt izglītību dzīvesvietai tuvākajā skolā pēc atbilstošas programmas (tiesībsargs 2015⁶⁰, vienreizēja aptauja)</p> <p>Aptaujas anketā 119 pašvaldības sniedz atbildi, vai to ietvaros ir vai nav iespēja nodrošināt mācības personai tuvākajā skolā. Aptaujas ietvaros apkopoti dati arī par iemesliem, kāpēc šādas iespējas nodrošinātas netiek.</p>
1.3. Izglītības pieejamība	5. panta 5.1. Izglītības pieejamības indikators. Skolu nepabeigušo (vidējo izglītību neieguvušo) un izglītībā neiesaistīto personu ar un bez invaliditātes īpatsvars (%) vecumā no 18 līdz 24 gadiem (EU-SILC mikrodati)
1.4. Bērni ar speciālām vajadzībām vispārējā pirmsskolas izglītībā	Vispārējās pirmsskolas izglītības grupu apmeklējums starp bērniem ar speciālām vajadzībām (VIIS)
2. Izglītības sistēmas segregācija	
2.1. Izglītojamo ar īpašām vajadzībām iekļaušana	<p>Izglītojamo ar speciālām vajadzībām īpatsvars (%), kas mācās speciālās izglītības iestādēs (Izglītības un zinātnes ministrijas gada pārskats, dati par mācību gadu)</p> <p>Pārklājas ar 5. panta 5.1. rādītāju</p>

⁵⁹ ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām monitorings 2010 – 2014. Pašvaldību aptaujas rezultāti. (2015) Pieejams:

http://www.tiesibsargs.lv/files/content/Petijumi/ANO_invaliditates_konvencija_Latvijas_pasvaldibu_aptauja_2015.pdf [skatīts 22.10.2016]

⁶⁰Turpat.

2.2. Izglītojamie ar speciālām vajadzībām speciālajās klasēs	Izglītojamo ar speciālām vajadzībām īpatsvars (%), kas mācās speciālajās klasēs pie dienas vai vakara (maiņu) un neklātienas skolām (Izglītības un zinātnes ministrijas gada pārskats, dati par mācību gadu)
2.3. Izglītojamo ar speciālām vajadzībām integrēšana parastajās klasēs	Izglītojamo ar speciālām vajadzībām īpatsvars (%), kas integrēti parastajās klasēs vispārējās izglītības iestādēs (Izglītības un zinātnes ministrijas gada pārskats, dati par mācību gadu)
3. Mācību personāla kompetence un atbalsta personāla pieejamība	
3.1. Asistenta pieejamība	Izglītojamie, kas saņem asistenta pakalpojumu mācību iestādēs pārvietošanās atbalstam un pašaprūpes veikšanai (Izglītības un zinātnes ministrijas gada pārskats, dati par mācību gadu)
3.2. Pedagogu sagatavošana	Pedagogu tālākizglītības kursu par izglītojamo ar funkcionāliem traucējumiem iekļaušanu vispārējās izglītības plūsmā apmeklējums (VISC)
3.3. Atbalsts pedagogiem	VISC Speciālās izglītības nodaļas speciālistu sniegto konsultāciju skaits (VISC gada pārskats)
3.4. Speciālo vajadzību atzīšana	Pašvaldību pedagogiski medicīnisko komisiju izvērtēto izglītojamo skaits (VISC gada pārskats)
3.5. Zīmju valodas kompetence	Pedagogu skaits, kas kvalificēti zīmju valodas lietošanā (ieteikts apkopot IZM)
4. Profesionālā izglītība un sagatavošana nodarbinātībai	
4.1. Personu ar intelektuālās attīstības traucējumiem iekļaušana profesionālās izglītības iestādēs	Personas ar intelektuālās attīstības traucējumiem profesionālās izglītības iestādēs
4.2. Personas ar invaliditāti profesionālajā tālākāpmācībā	Personu ar invaliditāti skaits, kas apgūst profesionālās programmas tālmācības formā
4.3. Personu ar invaliditāti bezdarbnieku izglītības līmenis - augstākā izglītība; -pamatizglītība;	Bezdarbnieku ar invaliditāti izglītības līmenis: īpatsvars (%) ar augstāko izglītību, ar pamatizglītību vai vispārējo vidējo izglītību, ar profesionālo izglītību (NVA) Precīzāki dati būtu pieejami, vērtējot nodarbinātības iespējas attiecībā pret izglītības

-vidējā vispārējā izglītība; -profesionālā izglītība.	līmeni, izmantojot VID un VDEĀVK datu savienojumu.
5. Augstākā, neformālā un izglītība mūža garumā	
5.1. Augstākās izglītības pieejamība	Personas ar un bez funkcionālajiem traucējumiem ar augstāko izglītību, īpatsvars 30-34 vecuma grupā (EU-SILC aptaujas mikrodati)
5.2. Neformālās izglītības pieejamība	Neformālās izglītības ieguvušo bezdarbnieku ar invaliditāti skaits (NVA)

25. pants. Veselība

Pants uzsver aktīvu valsts rīcību, nodrošinot veselības aprūpes pakalpojumus personām ar invaliditāti, ņemot vērā dzimuma aspektus un tajā iekļaujot veselības rehabilitācijas pieejamību. Sākotnējā ziņojumā izmantota formāla pieeja, norādot, ka normatīvie akti neietver diskriminējošus noteikumus pret personām ar invaliditāti. Savukārt NVO sektors runā par faktiskas pieejamības problēmām. Kā minēts šī ziņojuma 1. sadaļā, pēc pievienošanās Konvencijai, valsts ir veikusi vairākus grozījumus normatīvajos aktos, izdalot personas ar prognozējamu invaliditāti un kopš 2011. gada paredzot saņemt prioritārus plānveida veselības aprūpes pakalpojumus personas funkcionēšanas spējas saglabāšanai, uzlabošanai vai atjaunošanai. Kopš 2016. gada prioritāra palīdzības saņemšana paredzēta personām ar aizdomām par onkoloģisku saslimšanu. Ir pieejami dati par individuālā rehabilitācijas plāna apstiprināšanu, kas daļēji ļautu raksturot valsts rīcību. Tomēr, ņemot vērā, ka panta definējums attiecas ne tikai uz invaliditātes profilaksi, bet arī pieeju veselības aprūpes personām ar invaliditāti, mērķtiecīgāk izmantot visu sektoru un faktisko pieejamību raksturojošus EU-SILC mikrodatos, kā arī EHIS mikrodatos, kas ļaus mērīt veselības aprūpes pieejamību invaliditātes un dzimuma griezumā.

Konvencijas 23. panta apskatā minēts gan rīcībpolitikas, gan rādītāju trūkums, kas atbalstītu un raksturotu personu ar invaliditāti, īpaši intelektuālās attīstības traucējumiem, tiesību īstenošanu seksuālās un reproduktīvās veselības jomā. Latvijā ar zināmu regularitāti, NVO, PVO un Veselības ministrijai sadarbojoties, ir veikts seksuālās un reproduktīvās veselības pētījums, kas ļautu mērīt seksuālās un reproduktīvās veselības pašvērtējumu personām ar invaliditāti, ja šāds griezumā aptaujā tiek pievienots. Vienlaikus, kā aprakstoši indikatori izmantojami pasākumi, kas veikti personu ar invaliditāti un intelektuālās attīstības traucējumiem konsultācijām par ģimenes plānošanas jautājumiem.

Konvencija paredz nodrošināt veselības pakalpojumus pēc iespējas tuvāk personu dzīvesvietai. Teritoriāli pieejamību raksturotu veselības aprūpes pakalpojums mājās⁶¹, kas saņemams līdz 30 kalendārām dienā paredzēts personām ar kustību ierobežojumiem vai pēc noteiktām diagnozēm. Šo personu grupa nebūs vienādojama ar VDEĀVK atzīto personu ar invaliditāti grupu, taču ļautu mērīt teritoriālu pieejamību pakalpojumiem. Teritoriālo pieejamību ļauj mērīt arī EHIS aptaujas dati.

Konvencijas pants arī paredz izpratnes paaugstināšanu veselības aprūpes speciālistiem, sniedzot palīdzību personām ar invaliditāti. Kā minēts ziņojuma 1. daļā problemātiskās jomas ir seksuālā un reproduktīvā veselība, ģimenes plānošana un informēta piekrišana personām ar garīgās attīstības traucējumiem. Ja šāda apmācība tiek veikta, to var izmantot aprakstoša indikatora izveidei.

Kā rādītāji, kuri kopumā raksturo valsts īstenotos pasākumus invaliditātes prevencei, minami personu skaits, kurām pirmreizēji noteikta invaliditāte (uz 1000 iedzīvotājiem), pirmreizēji noteiktās invaliditātes grupu struktūra pa grupām (I-III grupa, bērni) un piešķirta prognozējama invaliditāte (kopš 2011. gada).

Veselības aprūpes ēku pieejamība pēc funkcionālo traucējumu veida iekļauta kā ieteicamais apakšindikator 9. panta 1.5., bet informatīvā pieejamība 9. panta 3.4. apakšindikatorā. Neviens no šiem apakšindikatoriem patlaban nav apkopots.

Indikatori

1. Valsts veikto pasākumu efektivitāte invaliditātes prevencei	
1.1. Pirmreizēji noteiktas invaliditātes prevalence	Personu skaits, kurām pirmreizēji noteikta invaliditāte, uz 1000 iedzīvotājiem Apakšindikator iegūstams no VDEĀVK pārskatiem. VDEĀVK gada pārskatu dati pieejami LabIS.
1.2. Pirmreizēji noteiktas invaliditātes smagums	Pirmreizēji noteiktās invaliditātes grupu struktūra pa grupām (I-III grupa, bērni), VDEĀVK Apakšindikator iegūstams no VDEĀVK pārskatiem. VDEĀVK gada pārskatu dati pieejami LabIS.
1.3. Prognozējamas invaliditātes prevalence	Piešķirta prognozējama invaliditāte, skaits uz 1000 iedzīvotājiem

⁶¹ Veselības aprūpe mājās. Pieejams: <http://www.vmnvd.gov.lv/lv/469-veselibas-aprupes-pakalpojumi-veselibas-aprupe-majas> [skatīts 20.10.2016]

	Apakšindikators iegūstams no VDEĀVK pārskatiem. VDEĀVK gada pārskatu dati pieejami LabIS.
1.4. Individuālo rehabilitācijas plānu pielietojums	Personu, kam apstiprināti individuālie rehabilitācijas plāni, īpatsvars no visām personām, kam piešķirta prognozējama invaliditāte Apakšindikators iegūstams no VDEĀVK pārskatiem. VDEĀVK gada pārskatu dati pieejami LabIS.
2. Veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība personām ar invaliditāti	
2.1. Veselības pakalpojumu pieejamība	<p>a) Izmantojami (EU-SILC mikrodati), kas ļauj izšķirt sekojošas kategorijas:</p> <p>2.1.1. Izdalot to personu ar invaliditāti (aptaujas izpratnē personas ar aktivitāšu ierobežojumiem, skat. 1. pielikumu) īpatsvaru, kam nav pieejami veselības aprūpes pakalpojumi, pret visiem respondentiem, kam nav bijusi pieejama veselības aprūpes pakalpojumi (PH040)</p> <p>2.1.2. Zobārstniecības pakalpojumu pieejamība. Analogs iepriekšējam indikatoram, izmantojot citu mainīgo: Nav pieejami zobārstniecības pakalpojumi (PH060)</p> <p>b) Alternatīvi izmantojami EHIS mikrodati (skat. 1. pielikums)</p> <p>2.1.3 .Nav piekļuves veselības aprūpei pēdējo 12 mēnešu laikā garo rindu dēļ (UN1A);</p> <p>2.1.4 Nav piekļuves veselības aprūpei pēdējo 12 mēnešu laikā attāluma transporta trūkuma dēļ (UN1B)</p> <p>2.1.5. Nevarēju atļauties izmantot veselības aprūpes pakalpojumus pēdējo 12 mēnešu laikā (UN2)</p> <p>Tomēr jāņem vērā, ka rādītājs iegūstams no EU-SILC aptaujas mikrodatiem, kuru mērķgrupas aptvere attiecīgajā grupā ir salīdzinoši neliela, tāpēc tas ir daļēji drošticams.</p>
3. Veselības aprūpes pakalpojumi mājās	
3.1. Sniegtie pakalpojumi	Saņemto pakalpojumu skaits, pa gadiem

3.2. Pakalpojumi reģionos	<p>Saņemto pakalpojumu īpatsvars reģionos</p> <p>Neraksturo personas ar invaliditāti ar VDEĀVK atzinumu, taču netieši ļauj raksturot personām ar invaliditāti un prognozējamu invaliditāti, kā arī citām personām ar ierobežojumu ikdienā būtisku atbalsta pakalpojumu, tai skaitā reģionālā griezumā. Invaliditātes griezumā dati nav pieejami.</p>
4. Veselības aprūpes sektora atvērtība personām ar invaliditāti	
4.1 Veselības aprūpes iestāžu pozitīva attieksme pret personām ar invaliditāti	<p>Tiesībsarga pasūtītā aptauja personām ar invaliditāti (2014) pieejams attieksmes mērījums par attieksmi veselības aprūpes sektorā. (Kā Jūs kopumā vērtējat Latvijas sabiedrības, dažādu institūciju un iestāžu pārstāvju attieksmi pret cilvēkiem ar invaliditāti?) Plašāka izlase ļautu mērīt attieksmi detalizētos griezumos.</p>

26. pants. Adaptācija un rehabilitācija

Daļēji panta indikatori skatāmi saistībā ar Konvencijas 25. pantu. Pakalpojumu un programmu agrīnu sākšanu raksturo 25. panta analizē aprakstītā prognozējamā invaliditāte un prioritārie pakalpojumi un 3.3. un 4.2. indikatori apraksta teritoriālo pieejamību. Savukārt adaptāciju kopienā raksturo 23. panta analizē minētie pasākumi atbalstam dzīvei ģimenē un kopienā. Nodarbinātību raksturo 27. panta rādītāji, savukārt izglītību - 24. panta rādītāji.

Problemātiska ir speciālistu darbam ar personām ar invaliditāti apmācības un tālākizglītības organizēšana. To varētu raksturot LM, pašvaldību u.c. institūciju īstenoto projektu un apmācību programmu skaits, kuros iekļauta zināšanas personu ar invaliditāti tiesībām un prasmes darbam ar personām, kurām ir īpašas vajadzības. Kā norādīts sākotnējā ziņojumā (45. lpp.), attiecībā uz sociālās rehabilitācijas pasākumu, kā viena no būtiskajām problēmām minams apstāklis, ka uz šo pakalpojumu ir izveidojusies ievērojama rinda. Tas nozīmē, ka būtiski izvērtēt ne tikai to cik personas ir pieprasījušas sociālās rehabilitācijas pakalpojumus, bet arī cik no tām ir to saņēmušas. Līdzīga situācija vērojama arī attiecībā uz rindu pēc tehniskajiem palīg līdzekļiem. Kopumā sociālās rehabilitācijas sistēma, balstoties NVO un valsts institūciju vērtējumā, šobrīd skatāma kā nepietiekama un nespējīga pietiekamā apmērā apmierināt personu ar invaliditāti vajadzības. Kā Problēmu aprakstā (54.-56. lpp.) norāda LKND, SAC bieži nenodrošina sociālās rehabilitācijas pakalpojumus, kaut arī tas ir viens no to pienākumiem, LM norāda uz rindu veidošanos un pēctecības trūkumu programmu izveidē un uzturēšanā, pēctecīguma nozīmīgu uzsver arī SIVA. Rindu esamība un sarežģītā piekļuve nepieciešamajai rehabilitācijai rada situāciju,

kurā būtiski novērot, cik pieprasīti ir jau izveidotie pasākumi un pakalpojumi, lai būtu iespējams novērtēt to derīgumu personu ar invaliditāti acīs. Saliekot šo skaitu kopā ar to, cik personām ir izdevies tos arī iegūt kļūst iespējams novērtēt šo pakalpojumu pieejamību un novērtēt cik nopietni esošās rindas ietekmē piekļuvi pakalpojumiem.

Valsts kopējo attieksmi pret šo personu adaptāciju un rehabilitāciju raksturo arī pusceļa māju, grupu māju/dzīvokļu un dienas aprūpes centru bērniem ar invaliditāti skaits, kur skaita izmaiņas ļauj novērot valsts struktūru ieinteresētību rehabilitācijas procesa veicināšanā, vai tieši otrādi, tās mazināšanos. Tiesībsarga veiktajā pašvaldību aptaujā (2015)⁶², vispozitīvākā situācija ir attiecībā uz aprūpes mājās pieejamību, kas bija pieejama 78% pašvaldību. Taču, kā Sākotnējā ziņojumā (30. lpp.) norāda NVO pārstāvji, 2013. gadā lielākā daļa no pakalpojumu saņēmējiem atradās institūcijās, un tikai neliela daļa pašvaldību nodrošināja kādu no pārējiem pasākumiem. Līdzīgu problēmu iezīmē tiesībsarga veiktā aptauja, kur norādīts, ka vien 8% no aptaujātajām pašvaldībām bija izveidotas grupu mājas (dzīvokļi) un tikai 3% - pusceļa mājas. Situācija attiecībā uz dienas aprūpes centriem salīdzinājumā ir labāka, tomēr šādu pakalpojumu piedāvā vien 29% aptaujāto pašvaldību. Šo pakalpojumu zemā pieejamība ir viens no iemesliem, kādēļ deinstitucionalizācijas process, noris tik smagnēji. Tā kā 26. pants paredz, ka nepieciešams sekmēt personu ar invaliditāti līdzdalību un iekļaušanos kopienā, tad personu spēja pamest institucionālo aprūpi ir kritiski nozīmīga šajā pantā paredzēto mērķu sasniegšanā.

Tiesībsarga 2014. gadā pasūtītā aptauja⁶³ personu ar invaliditāti diskriminācijas riskus mēra ar sabiedrības aptaujas palīdzību. No aptaujas izmantojami rādītāji ļauj formulēt sabiedrības attieksmes indikatoru. Proti, aptauja uzrāda augstu sociālās distancē rādītāju – attieksmi pret cilvēkiem ar invaliditāti kaimiņos, kā arī darbā vai mācību vidē (izjustu vai neizjustu traucējumu vai diskomfortu). Saskaņā ar aptauju, vairāk kā 50% izjustu traucējumu vai diskomfortu, strādājot vai mācoties kopā ar cilvēkiem ar psihiskām saslimšanām (60%) vai intelektuālās attīstības traucējumiem (54%). Citu invaliditātes veidu gadījumā – diskomfortu izjustu aptuveni 20% aptaujāto. Gandrīz puse jeb 46% respondentu atzīst, ka izjustu traucējumu vai diskomfortu, ja viņu kaimiņos vai apkaimē dzīvotu cilvēki ar psihiskām saslimšanām, un 34% - justos līdzīgi attiecībā pret cilvēkiem ar intelektuālās attīstības traucējumiem. Citu invaliditātes veidu gadījumā – diskomfortu izjustu aptuveni 10% aptaujāto.

---

⁶² ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām monitorings 2010 – 2014. Pašvaldību aptaujas rezultāti. (2015) Pieejams:

http://www.tiesibsargs.lv/files/content/Petijumi/ANO_invaliditates_konvencija_Latvijas_pasvaldibu_aptauja_2015.pdf [skatīts 22.10.2016]

⁶³ Latvijas iedzīvotāju aptauja par personu ar invaliditāti tiesībām. Pieejams:

http://www.tiesibsargs.lv/files/content/Petijumi/ANO_invaliditates_konvencija_Latvijas_iedzivotaju_aptauja_2014.pdf [skatīts 20.10.2016]

Rehabilitācijai paredzēto ēku pieejamība pēc funkcionālo traucējumu veida iekļauta kā ieteicamais apakšindikators 9. panta 1.5., bet informatīvā pieejamība 9. panta 3.4. apakšindikatorā. Neviens no šiem apakšindikatoriem patlaban nav apkopots.

Indikatori

1. Rehabilitācijas pakalpojumu pieejamība	
Daļēji pārklājas ar 25. panta 1. sadaļas indikatoriem	
1.1. Sociālās rehabilitācijas pakalpojumu pieejamība	Pieprasījums pēc sociālās rehabilitācijas pakalpojumiem personām ar invaliditāti skaita attiecība pret piešķirto pakalpojumu skaitu (SIVA; LabIS)
1.2. Profesionālās rehabilitācijas pakalpojumu pieejamība	Pieprasījums pēc profesionālās rehabilitācijas pakalpojumiem/ Profesionālās rehabilitācijas pakalpojumu saņēmēju skaits (SIVA) SIVA ikgadējais publiskais pārskats. SIVA rehabilitācijas pakalpojumu dati invaliditātes griezumā pieejami LabIS. Pieprasījums pēc tehniskiem palīgīdzekļiem/ piešķirto palīgīdzekļu skaits skatīts kā 9. panta 4. sadaļas indikators
2. Atbalsts kopienā	
2.1. Dienas centri	Dienas aprūpes centri bērniem ar invaliditāti skaits (LM)
2.2. Aprūpes mājas bērniem	Pašvaldības, kurās piedāvāts aprūpes mājas pakalpojums bērniem (LM)
2.3. Pašvaldības ar dienas aprūpes aprūpes centriem	Pašvaldību skaits, kurās ir pieejami dienas aprūpes centri un dienas centri personām ar garīga rakstura traucējumiem (LM)
2.4. Pusceļa mājas	Pusceļa mājas nodrošinātie pakalpojumi (cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem) (LM)
2.5. Grupu mājas (dzīvokļi)	Grupu mājas (dzīvokļa) nodrošinātie sociālie pakalpojumi (personām ar garīga rakstura traucējumiem) Aprakstošs indikators

Šie rādītāji nav tikai kvantitatīvi interpretējami; administratīvie dati izklāstāmi aprakstoši.

27. pants. Darbs un nodarbinātība

Tematiskais ziņojums norāda, ka būtiskākā panta daļa veltīta personu ar invaliditāti tiesībām uz vienādu atalgojumu par tādu pašu darbu un tiesības, kuras attiecas uz šo personu iesaisti arodbiedrībās. Tiek uzsvērtā pozitīvās motivēšanas nozīme, aicinot dalībvalstis koncentrēties uz tādu risinājumu izveidi, kuri ļauj personām ar invaliditāti iekļauties darba tirgū.

Pievēršoties rādītājiem, kuri izmantoti Latvijas nozaru politikas dokumentos, jānorāda, ka arodbiedrību loma un nozīme tajos nav minēta, tāpat kā ar tām saistītie jautājumi nav fiksēti Sākotnējā ziņojumā, kur vien norādīts, ka arodbiedrību pārstāvis ir piedalījies ILNP sanāksmēs. Tāpat arī Problēmu aprakstā šis aspekts ir iezīmēts vien nedaudz, SUSTENTO kritizējot arodbiedrību lomu un apgalvojot, ka tās nepārstāv personu ar invaliditāti kā grupas intereses.

Pārējie panta punkti ar rādītājiem ir pārklāti vien daļēji un atšķirīgā pakāpē. Tādi rādītāji kā “nodarbinātības līmenis pēc invaliditātes grupas” un “VDEĀVK apsekoto personu skaits, no tiem nodarbināti” ļauj izdarīt secinājumus par kopējo personu ar invaliditāti integrāciju darba tirgū, taču viens no rādītājiem, kas ļautu novērtēt personu vienlīdzīgas iesaistes līmeni - vidējais atalgojums nodarbinātām personām ar invaliditāti šobrīd mērīts netiek.

Latvijā nodarbinātība galvenokārt tiek skatīta no bezdarba perspektīvas. Nodarbinātību raksturojoši rādītāji nav iegūstami no NVA datu bāzes, jo tā faktiski uzkrāj datus par bezdarbniekiem, bet ne nodarbinātajiem. Dati, kas saistīti ar nodarbinātību, tiek uzkrāti VID datu bāzē, taču to uzkrāšanas iemesls nav nodarbinātības analīze, bet nodokļu administrācija. Kā liecina pētījumam veiktās intervijas, šī problēma ir diskutēta un meklēti iespējamie risinājumi, lai iegūtu datu bāzi par nodarbinātību.

Lai iegūtu datus par invaliditāti, nepieciešams saslēgt VID un VDEĀVK datu bāzēs turēto informāciju. Tas ļautu piekļūt datiem par personu ar invaliditāti nodarbinātību sekojošos griezumos: reģioni, nodarbinātības nozare, profesiju klasifikators, vidējā alga, nodarbinātības forma (t.sk. elastīgs darba laiks). VID piedāvā augstas ticamības datus nodarbinātības analīzei, salīdzinot ar aptaujām.

VID un VDEĀVK informācijas sistēmas patlaban nav saslēgtas un saslēgumu tehniski būtu iespējams radīt, izmantojot personas kodu.

Kā norāda eksperti, ir pieejami 2 tehniski risinājumi:

- 1) Saslēgumu veidot uz VID datu bāzes. Tomēr, kā līdz šim sarunās norādīts, VID funkcija ir nodokļu administrēšana, bet ne nodarbinātības analīze.
- 2) Deleģējot datu saslēgšanu NVA, veidojot jaunu nodarbinātības reģistru, kas dublētu VID reģistru un varētu to papildināt ar citu datu bāzu rādītājiem. Priekšrocība šim risinājumam ir iespēja analizēt nodarbinātības rādītājus arī citos griezumos.

Patlaban ar nodarbinātību saistīta analīze balstās zemākas ticamības aptauju datos. Piemēram, Pētījums par pretdiskriminācijas politikas uzraudzības sistēmas izstrādi (2014) diskriminācijas indikatoriem mērķa grupā iesaka izmantot 2013. gada EU-SILC apsekojuma mikro datus, lai veidotu šādus rādītājus: darba samaksas starpības rādītājs, ko veido personu ar ierobežojumiem (aptaujas formulējums, skat 1. pielikumu) īpatsvars procentos no personu bez ierobežojumiem darba samaksas. Datus iespējams grūt griezumos: vīrieši un sievietes, nestipri ierobežojumi; vīrieši un sievietes, stipri ierobežojumi. Otrs ieteiktais rādītājs ir horizontālā segregācija: nodarbināto sadalījums 10 galvenajās ekonomiskās aktivitātes sektoros (NACE 2. redakcija: A; B-E; F; G, I; H, J; K-N; O; P; Q; R-U). Te kā indikators izmantojams personu ar invaliditāti un pārējo nodarbināto profesiju segregācijas nelīdzības indekss (Nelīdzības indekss ir skaitlis starp 0 un 100%, kur 0 nozīmē personu ar invaliditāti grupu vienādu sadalījumu pa darbības veidiem un 100% nozīmē pilnīgu segregāciju. Šajā kontekstā, piemēram, personu ar invaliditāti-pārējo nelīdzības indekss parāda minimālo personu ar invaliditāti proporciju, kuriem būtu jāmaina pamatdarba darbības veidu, lai padarītu savas grupas sadalījumu pa darbības veidiem identisku pārējo sadalījumam). Aptaujas datu izmantošanai ir vairāki trūkumi – invaliditātes definējums tajā balstās uz personas pašvērtējumu par saviem ierobežojumiem, kā arī mērķa grupas aptvere ir zemāka un rezultāti mazāk ticami, salīdzinot ar valsts turētajās datu bāzēs pieejamo informāciju. Tomēr iegūstamie dati ir starptautiski salīdzināmi.

Saskaņā ar eksperta viedokli, izmantojot patlaban pieejamos datus, nodarbinātības situāciju mērķa grupas vidū visprecīzāk ļautu mērīt personu ar invaliditāti īpatsvars bezdarbnieku vidū. Šis rādītājs ir precīzs un ticams. Tiesa šo rādītāju ietekmē invaliditātes piešķiruma biežuma palielināšanās, kā arī kopējie bezdarba rādītāji, kas jāņem vērā, indikatoru interpretējot. Datus iespējams iegūt griezumos – dzimums, grupa, izglītība, funkcionālo traucējumu veids, bet tikai tajos gadījumos, ja persona to ir norādījusi. Kā liecina bezdarba rādītāju analīze, visnozīmīgākais faktors, kas pozitīvi ietekmē nodarbinātības atjaunošanu personām ar invaliditāti, ir iepriekšējā nodarbinātības pieredze. Līdz ar to rādītāji, kas raksturotu invaliditātes veidu vai smagumu, lai arī iegūstami, nav viennozīmīgi interpretējami.

Otrs ticams rādītājs, kas iegūstams no NVA datu bāzes BURVIS, ir vidējais bezdarba ilgums personām ar invaliditāti gada laikā. 5. panta uzraudzībai ar šo rādītāju skatīts 2.1.indikators: iespēja atrast darbu personām ar invaliditāti.

Pants paredz, ka personām ar invaliditāti ir jābūt pieejamai izglītībai, vispārīgām tehniskās un profesionālās orientācijas programmām un šo personu nodarbinātībai ir jābūt īpaši aizsargātai, nodrošinot to spēju saglabāt, atsākt, vai uzsākt jaunu darbu. Kaut arī pieejamie rādītāji aptver gan “subsīdētajās darba vietās nodarbināto personu skaits”, gan “personu skaits, kas ņem dalību aktīvajos nodarbinātības pasākumos”, kas ļauj novērtēt veikto pasākumu un sistēmu pieejamību un atbilstību, taču šī informācija tiek vākta drīzāk par situāciju valstī kopumā, kamēr tādi rādītāji kā “pašvaldību skaits, kurās noris speciālas atbalsta programmas personām ar invaliditāti komercdarbības uzsākšanai un veikšanai”, ir atrodami vien tiesībsarga pasūtītā pašvaldību aptaujā

(2015). Šī ir īpaši aktuāla problēma, ņemot vērā, ka personu ar invaliditāti integrācija darba tirgū lielā mērā ir pašvaldību atbildība. Tāpat jānorāda, ka pieejamie indikatori rada iespaidu par sistēmu, kura drīzāk vērsta uz personu ar invaliditāti integrāciju darba tirgū kā darba ņēmējiem, kamēr konvencijas 27. panta f) apakšpunktā skaidrs norādīts, ka nepieciešams veicināt arī “iespējas individuālā darba un uzņēmējdarbības veikšanai, kooperatīvu attīstībai un sava uzņēmuma dibināšanai”.

Patlaban pieejami dati par nodarbinātības veicināšanas pasākumiem. Pasākumi noteiktām personu grupām (PNPG) ir būtiskākais rādītājs, kur personas ar invaliditāti ir īpaši definēta mērķa grupa. PNPG ir vērsta uz virkni pasākumu, ieskaitot subsidētās darba vietas. Tomēr pasākumu efektivitāti ir problemātiski mērīt, jo personai netiek sekots līdz ilgākā periodā.

Personām ar invaliditāti ir pieejami arī citi atbalsta pasākumi:

- Neformālā izglītība;
- Iesaiste profesionālā izglītībā;
- Iesaiste praktiskajā apmācībā;
- Karjeras konsultācijas.

Datu ticamību pazemina tas, ka personām nav jāuzrāda, vai tām ir piešķirta invaliditāte. Daļā gadījumu tās ir ieinteresētas invaliditāti uzrādīt, lai saņemtu pakalpojumu.

Visbeidzot, pievēršoties panta daļai, kas paredz nepieciešamību nodrošināt darba vietu pielāgošanu personu ar invaliditāti vajadzībām, situācija visos dokumentos tiek vērtēta kritiski un izvēlētie rādītāji lielākoties ir aizgūti no vienreizējām aptaujām, nevis sistemātiskas uzskaites. Problēmu aprakstā īpaši uzsvērts vienota atbalsta trūkums uzņēmējiem, lai kompensētu papildus izmaksas, kas rodas, integrējot personas ar invaliditāti darba vietā. Patlaban viens no attīstāmiem risinājumiem ir regulējums sociālai uzņēmējdarbībai. Pēc normatīvā regulējuma izstrādes, šādu uzņēmumu skaits, nodarbināto personu skaits un īpatsvars personu ar invaliditāti vidū ļaus vērtēt pasākuma efektivitāti un Konvencijas panta izpildi.

Šajā ziņojumā personu ar invaliditāti apmācības sasaiste ar darba tirgus vajadzībām ir jau skatīta Konvencijas 24. panta kontekstā.

Panta noslēdzošo punktu pārklāj arī 16. panta saturs, tāpēc atsevišķi rādītāji nav izveidoti, arī rīcībpolitikas dokumentos ar piespiedu darbu saistītie jautājumi netiek iztirzāti.

Indikatori

1. Darba vides pielāgotība

1.1. Darba vietu pielāgotība	Darba vietas, kuras pielāgotas personām ar invaliditāti (NVA dati, kas izmantojami kā aprakstošs indikators)
1.2. Atbalsts darba vietu pielāgotībai	Vienreizējo dotāciju iekārtu un aprīkojuma iegādei, kā arī tehnisko palīg līdzekļu izgatavošanai un iegādei, lai pielāgotu darba vietas darbā pieņemtajiem bezdarbniekiem, kuriem noteikta invaliditāte, skaits (NVA)
2. Nodarbinātības mērījumi	
2.1. Bezdarba līmenis	Personu ar invaliditāti īpatsvars bezdarbnieku vidū (pieejams NVA datu bāzē BURVIS)
2.2. Iespēja atrast darbu	izmantojams 5. panta 2.1.indikators: iespēja atrast darbu personām ar invaliditāti
2.3. Vidējais atalgojums	Vidējais atalgojuma īpatsvars nodarbinātām personām ar invaliditāti pret visām nodarbinātām personām. Iegūstams divējādi: a. darba samaksas starpības rādītājs, ko veido personu ar ierobežojumiem (aptaujas formulējums, skat 1. pielikumu) īpatsvars procentos no personu bez ierobežojumiem darba samaksas (EU-SILC apsekojuma mikrodati) b. Patlaban nepieejami dati, kas iegūstami saslēdzot VID un VDEĀVK datu bāzes: vidējā darba samaksas starpība, darba forma (daļēja/ pilna laika) darba mērķa grupā attiecībā pret visiem nodarbinātiem.
3. Nodarbinātības veicināšana	
3.1. SIVA pasākumu efektivitāte	Personu ar invaliditāti skaits, kuras pēc SIVA rehabilitācijas programmas pabeigšanas tiek nodarbinātas (SIVA)
3.2. Subsidētās darba vietas	Subsidētajās darba vietās nodarbināto personu skaits (NVA)
3.3. Aktīvās nodarbinātības pasākumi	Personu skaits, kas ņem dalību aktīvajos nodarbinātības pasākumos (NVA)
3.4. Neformālā izglītība	Personu skaits, kas ņem dalību neformālās izglītības pasākumos (NVA)
3.5. Iesaiste profesionālā izglītībā	Personu skaits, kas ņem dalību pasākumā Iesaiste profesionālā izglītībā (NVA)

3.6. Iesaiste praktiskajā apmācībā	Personu skaits, kas ņem dalību pasākumā Iesaiste praktiskajā apmācībā (NVA)
3.7. Karjeras konsultācijas	Personu skaits, kas ņem dalību karjeras konsultācijās (NVA)
3.8. Aktīvās nodarbinātības pasākumu efektivitāte	Personu skaits, kuras atrod darbu pēc aktīvajiem nodarbinātības pasākumiem (NVA)
3.9. Subsidēto darbavietu/speciālo darbnīcu izveide pašvaldībās	Pašvaldības atbalsts subsidēto darbavietu/speciālo darbnīcu izveidei personām ar invaliditāti (Aptauja (2015) tiesībsargs ⁶⁴)
3.10. Speciāla atbalsta programmas pašvaldībās	Pašvaldību skaits, kurās noris speciālas atbalsta programmas personām ar invaliditāti komercdarbības uzsākšanai un veikšanai (Aptauja (2015) tiesībsargs, turpat) Šis indikators izmanto administratīvus datus, bet pēc rakstura ir aprakstošs, jo kvantitatīvie dati neļauj interpretēt situāciju kompleksi

28. pants. Pienācīgs dzīves līmenis un sociālā aizsardzība

Politikas dokumentos izmantotie rādītāji par sociālo aizsardzību labi pārklāj panta saturu. Panta pirmā daļa uzsver tiesības uz atbilstošu dzīves līmeni, kur par rādītājiem kalpo dati par personu ar invaliditāti pakļautību nabadzības riskam. Nabadzības riska monitoringam izmantojami SPOLIS dati, kamēr EU-SILC datus pieejami dažādi griezumī informācijai par mājsaimniecībām. Lai pilnībā īstenotu panta prasības, jāaplūko arī mērķa grupas viedokļa rādītāji, mērot, vai personas ar invaliditāti līdzekļu trūkuma dēļ ir jutušās ierobežotas attiecībā pret to, kas viņu skatījumā ir pienācīga dzīve. Tiesībsarga pasūtītā aptauja personām ar invaliditāti (2014) mēra personu ar invaliditāti subjektīvo uztveri par dzīves kvalitātes izmaiņām pēdējo piecu gadu periodā. Aptaujas rezultāti uzrāda būtiskas atšķirības dzimumu, nodarbinātības un dzīvesvietas vecuma griezumos. Aptaujas aptvere ir salīdzinoši neliela, lai iegūtu ticamus datus apakšindikatoriem šajos griezumos. Tomēr situācijas mērījums ir būtisks panta monitoringam, īpaši, ja tiek izmantota mērķa grupu un griezumus reprezentējoša aptauja. Otrs minētajā aptaujā pieejams rādītājs, kas ir salīdzinoši

⁶⁴ Latvijas Republikas tiesībsarga 2015. gada ziņojums (2016) Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/content/zinojumi/Tiesibsarga_2015_gada_zinojums.pdf [skatīts 20.10.2016]

augsts, mēra personu ar invaliditāti ierobežojumus piedalīties sabiedriskās aktivitātēs. Pēc aptaujas datiem (18. lpp.), 52% procentu respondentu nepiedalās sociālās aktivitātēs finansiālu ierobežojumu dēļ.

Panta otrā daļa pievēršas tiesībām uz sociālo aizsardzību, kur skatāmi VSAA rādītāji par piešķirto pabalstu, piemaksu un atvieglojumu skaitu personām ar invaliditāti. Situācijas monitorēšanai, aplūkojams arī vidējais invaliditātes pensijas apmērs. VSAA statistika tiek apkopota SAIS sistēmā, kuras apstrādātie dati iekļauti arī LabIS.

Tiesībsarga pasūtītā aptauja personām ar invaliditāti ļauj mērīt situācijas izmaiņas sekojošās jomās: Lūdzu, novērtējiet, kā ir mainījusies Jūsu situācija šajās jomās, salīdzinot ar to, kāda tā bija pirms pieciem gadiem (2010.gadā)? Vai tā ir uzlabojusies, pasliktinājusies vai nav mainījusies?

Indikatori

1. Nabadzības riska rādītāji personām ar invaliditāti	
Būtiskākie rādītāji iekļauti 5. panta 3.3. (personu ar invaliditāti īpatsvars starp personām ar trūcīgā statusu) un 3.4. (personu ar invaliditāti īpatsvars starp personām, kuru ienākumi nepārsniedz nabadzības sliekšņa līmeni) indikatoros.	
1.1. Nabadzības un sociālās atstumtības mājāsaimniecībā	Personas mājāsaimniecībā ar nabadzības un sociālās atstumtības risku, pēc invaliditātes un riska (16-59 vecuma grupā) (EU-SILC mikrodati)
1.2. Nabadzības un sociālās atstumtības mājāsaimniecībā pēc invaliditātes un dzimuma	Personas mājāsaimniecībā ar nabadzības un sociālās atstumtības risku, pēc invaliditātes un dzimuma (16+ vecuma grupā) (EU-SILC mikrodati)
1.3. Nabadzības un sociālās atstumtības mājāsaimniecībā pēc invaliditātes un vecuma	Mājāsaimniecības nabadzības un sociālās atstumtības risks, pēc invaliditātes un vecuma (16-64 un 65+) (EU-SILC mikrodati)
2. Sociālās aizsardzības pakalpojumi	
Šis indikators nav nolasāms pēc kvantitatīvajiem datiem un kombinējams ar aprakstu	
2.1. Invaliditātes pensijas	Izmaksāto invaliditātes pensiju vidējais apmērs (VSAA; SAIS; LabIS)
2.2. Invaliditātes pensiju vidējais apmērs	No jauna piešķirto invaliditātes pensiju vidējais apmērs (VSAA; SAIS; LabIS)

2.3. Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta	Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmēju skaits (VSAA; SAIS; LabIS)
3. Dzīves kvalitātes pašuztvere	
3.1. Dzīves kvalitātes uzlabošanās	To personu ar invaliditāti īpatsvars, kuru dzīves kvalitāte ir uzlabojusies pēdējo 5 gadu periodā (<i>Jautājums: Kā ir mainījusies Jūsu dzīves kvalitāte, salīdzinot ar situāciju pirms pieciem gadiem (2010.gadā)?</i>) Kā apakšindikatori skatāmi: to vīriešu/sieviešu īpatsvara attiecība. Ja aptaujas aptvere ir augstāka, iegūstams arī reģionāls apakšindicators, kas norādītu uz dzīves kvalitātes salīdzinošiem uzlabojumiem reģionos.
3.2. Šķēršļi sociālajai līdzdalībai	<p>Pēc tiesībsarga pasūtītās aptaujas personām ar invaliditāti (2014) iegūstami dati par dzīves kvalitāti attiecībā uz sociālo līdzdalību kopienā (<i>Jautājums: Kādi ir iemesli, kāpēc Jūs nepiedalāties sociālajās aktivitātēs?</i>)</p> <p>3.2.1. Finansiālie ierobežojumi. personu īpatsvaru, kuras sociālās aktivitātēs nepiedalās finansiālu apsvērumu dēļ (<i>Finansiālu apsvērumu dēļ</i>)</p> <p>3.2.2. Interesēm atbilstošu aktivitāšu trūkums kopienā (<i>Pašvaldībā nav pieejamas sociālās aktivitātes, kas interesētu</i>)</p> <p>3.2.3. Vides pieejamības ierobežojumi. (<i>Pašvaldībā ir pieejamas aktivitātes, taču vides nepieejamības dēļ nevar piedalīties</i>)</p>

29. pants. Līdzdalība politiskajā un sabiedriskajā dzīvē

Tikai viens no politikas dokumentos minētajiem rādītājiem pārklāj panta saturu - vēlēšanu iecirkņu pielāgotība personām ar invaliditāti. Balstoties uz Problēmu apskatā secināto, šis rādītājs nav pietiekošs panta monitoringam. Pirmkārt, papildus vēlēšanu iecirkņu pieejamībai nepieciešams apsekot to iecirkņu skaitu, kuros pieejami iepriekš ieskaņoti partiju kandidātu saraksti. Datus par šādā formātā pieejamiem kandidātu sarakstiem varētu būt iespējams iegūt CVK.

Otrkārt, šobrīd netiek mērīts, cik pieejama cilvēkiem ar dažāda veida invaliditāti ir informācija par politisko partiju aktivitātēm priekšvēlēšanu periodā. Sākotnējā ziņojumā minēts, ka CVK jau ilgstoši īsteno vairākus projektus vēlēšanu ar invaliditāti informēšanai (57.lpp), taču tie informē vēlēšanu tikai par vēlēšanu sistēmu, neatbalstot informētu izvēli. Bez šāda rādītāja iekļaušanas politiskā līdzdalība tiek reducēta uz

vēlēšanu iecirkņu pieejamību. Personu ar invaliditāti informētību daļēji būtu iespējams periodiski mērīt, piemēram, atsevišķi aplūkojot priekšvēlēšanu tematikai veltītās pārraides, kas pieejamas ar surdotulku, taču šāds rādītājs ir vērtējams kā šaurs. Alternatīva ir datu par personu ar invaliditāti informētību par politiskām norisēm iegūšana, mērķgrupu aptaujājot.

Treškārt, pantā runāts par personu ar invaliditāti dalību NVO un šo organizāciju iesaisti politikas veidošanā. Sākotnējā ziņojumā (turpat) minēts, ka vairākas pašvaldības atbalsta NVO, kuras pārstāv personu ar invaliditāti tiesības un intereses, piešķirot šīm organizācijām finansējumu, inventāru un telpas. Šādu pašvaldību skaits varētu kalpot kā šīs panta daļas indikators, lai gan tas tikai daļēji ļauj spriest attiecīgo NVO dalību un lomu politikas ietekmēšanā un šobrīd netiek apkopots.

Visbeidzot, pantā minētas personu ar invaliditāti tiesības “kandidēt vēlēšanās un reāli ieņemt amatus”. Saskaņā ar ziņojumu (turpat) nepastāv juridisku ierobežojumu, kas to aizliegtu, taču jāpiebilst, ka visdrīzāk visos valsts varas līmeņos pastāv dažādas pieejamības problēmas, kas var atturēt personas ar invaliditāti kandidēt vēlēšanās vai pretendēt uz amatiem valsts pārvaldē. Politisko līdztiesību būtu iespējams mērīt, aptaujājot darbaspējīgas personas ar invaliditāti, lūdzot novērtēt savas iespējas iesaistīties valsts pārvaldē.

Indikatori

1. Politiskās dzīves pieejamība	
1.1. Vēlēšanu iecirkņu pieejamība personām ar funkcionāliem traucējumiem	Vēlēšanu iecirkņu īpatsvars, kas pieejami personām ar funkcionāliem traucējumiem (CVK)
1.2. Audioformāta sarakstu pieejamība vēlēšanu iecirkņos	Vēlēšanu iecirkņu īpatsvars, kuros pieejami kandidātu saraksti audio formātā (CVK)
1.3. Publisko priekšvēlēšanu debašu pieejamība zīmju valodā	Priekšvēlēšanu periodā translēto politisko debašu, kurās pieejams surdotulks, skaits (NEPLP)
2. Iespējas iesaistīties NVO un politikas veidošanā	
2.1. Pašvaldību atbalsts NVO	Pašvaldību, kas atbalsta NVO, kuras pārstāv personu ar invaliditāti tiesības un intereses, piešķirot šīm organizācijām finansējumu, inventāru un/vai telpas skaits. Šāds rādītājs šobrīd netiek apkopots, taču to būtu iespējams ieviest, LM apkopojot to no pašvaldībām.

	Šādi dati neļautu izšķirt pašvaldību sniegtā atbalsta gradāciju, taču labi raksturotu situāciju reģionālā griezumā.
2.2. Uztvertās ietekmes indekss	Mēra ar viedokļa aptauju, piemēram, modelējot uz 2014. gadā veiktās tiesībsarga aptaujas parauga: <i>“Cik lielā mērā, Jūsaprāt, cilvēkiem ar dažāda veida invaliditāti vajadzētu piedalīties sabiedrības dzīvē? Lūdzu, pasakiet par katru invaliditātes veidu, ko es Jums nosaukšu, vai, Jūsaprāt šādiem cilvēkiem jāpiedalās sabiedrības dzīvē pilnā mērā, ierobežoti vai nav jāpiedalās”</i> : 1) Ar psihiskām saslimšanām (piemēram, šizofrēnija, depresija), 2) Ar intelektuālās attīstības traucējumiem (atpalcība), 3) Ar kustību traucējumiem, 4) Ar redzes traucējumiem, 5) Ar dzirdes traucējumiem, 6) Ar cita veida ilgstošiem veselības traucējumiem (piem., diabēts, dialīze, HIV)

30. pants. Līdzdalība kultūras dzīvē, atpūta, brīvā laika pavadīšana un sports

Politikas dokumentu analīzē minētie rādītāji pārklāj panta 1. punktu attiecībā uz kultūras pasākumu vietu pieejamību un informācijas pieejamību, kas ietver 9. pantam piesaistītos bibliotēkas apmeklējumus un surdotulkoto raidījumu skaitu, kā arī 5. punktu, kas attiecas uz sportu. Panta pirmais punkts aptver vienlīdzīgas iespējas piedalīties kultūras dzīvē, kur Problēmu aprakstā viens no ieteiktajiem darbības virzieniem ir grāmatu izdošanas veicināšana vieglajā valodā, kur izdoto grāmatu skaits var kalpot kā rādītājs, tomēr tas nenorāda uz plašāku lasīšanas aktivitāti. Šī punkta monitorēšanai būtu nepieciešams veikt regulāras aptaujas par personu ar un bez invaliditātes kultūras pasākumu apmeklēšanas regularitāti, kas šobrīd netiek darīts.

Panta otrais punkts nosaka valsts apņemšanos nodrošināt personu ar invaliditāti radošā, mākslinieciskā un intelektuālā potenciāla izmantošanu sabiedrības labā. Problēmu aprakstā minētas grūtības nodrošināt kolektīvu līdzvērtīgu piedalīšanos dziesmu un deju svētkos, savukārt Sākotnējais ziņojums piemin dažādus radošās pašizpaušmes pasākumus, īpaši LNS centra “Rītausma” aktivitātes, kas pieejamas personām ar dzirdes traucējumiem. Atbalsts šāda tipa pasākumiem ir grūti mērāms, kur, piemēram, dziesmu svētku dalībnieku ar invaliditāti skaits daudz neatklātu par rezultātu, bet drīzāk par procesu, tādēļ atstājama problēmas konstatācijas, nevis monitoringa līmenī. Līdzīgi nav nepieciešams mērīt speciālo kolektīvu skaitu, jo

uzsvaram būtu jābūt uz iekļaujošajiem pasākumiem visa veida kolektīvos un radošās izpausmes aktivitātēs.

Trešais punkts attiecas uz tiesību aktiem attiecībā uz intelektuālo īpašumu, kas būtu izšķirams pie strukturālajiem indikatoriem, kur īstenojami Problēmu aprakstā tiesībsarga minētie norādījumi regulējuma uzlabošanai, kas nepieprasa speciālu datu monitoringu. Piektais punkts savukārt pārklājas ar sporta politikas dokumentiem, kur starp galvenajiem indikatoriem var tikt ņemta aptauja par personu ar invaliditāti iesaistīšanos sporta aktivitātēs un pielāgotu sporta bāzu skaits. Šeit brīvā laika un atpūtas pavadīšanas aktivitāšu mērīšanai pieejamā tūrisma kontekstā var tikt skatīts arī dabas taku skaits, kas paredzētas personām ar īpašām vajadzībām, par kurām runāts Sākotnējā ziņojumā.

Līdz šim personu ar invaliditāti līdzdalība kultūras, sporta, atpūtas un tūrisma dzīvē ir tikusi mērīta vienreizējā tiesībsarga pasūtītā aptaujā (2014)⁶⁵, sadaļā dzīves kvalitātes novērtējums, to aplūkojot pievēršoties personu ar invaliditāti novērtējumam par savām iespējām iesaistīties dažādos sociālās dzīves pasākumos.

Indikatori

1. Dzīves kvalitātes pozitīvs novērtējums	
1.1. Dzīves kvalitāte uzlabojusies	<p>Tiesībsarga pasūtītā aptaujā (2014) uzdots jautājums “Lūdzu, novērtējiet, kā ir mainījusies Jūsu situācija šajās jomās, salīdzinot ar to, kāda tā bija pirms pieciem gadiem (2010.gadā)? Vai tā ir uzlabojusies, pasliktinājusies vai nav mainījusies?” Kā iespējamie atbilžu varianti piedāvāti “Uzlabojusies”, “Nav mainījusies”, “Pasliktinājusies” un “Grūti pateikt”. Te varētu izmantot vidējo rādītāju visām jomām.</p> <p>Aptaujā aplūkotas tādas jomas kā sporta centru un pasākumu, kultūras pasākumu un Latvijas tūrisma objektu, apskates vietu pieejamība. Lai gan aptaujas izlase ir tikai 266 respondenti, tāpēc tās rezultātu salīdzināmība ir diskutabla, tās veikšana ir uzskatāma kā pasākums personu ar invaliditātes līdzdalības veicināšanā. Turklāt, aptaujā izmantotie jautājumi varētu tikt izmantoti turpmākā mērķgrupas pieredzes noskaidrošanā, šo aptauju veicot,</p>

⁶⁵Pētījums par ANO konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām ieviešanu. Personu ar invaliditāti aptauja.

Pieejams:

http://www.tiesibsargs.lv/files/content/Petijumi/ANO_invaliditates_konvencija_Personu_ar_invaliditati_aptauja_2014.pdf [skatīts 23.10.2016]

	piemēram, reizi piecos gados.
2. Līdzdalības šķēršļi Līdzdalības šķēršļus ļauj mērīt pie Konvencijas 28. panta iekļautais indikators 3.2. - šķēršļi sociālajai līdzdalībai, kas šeit nav dublēts.	

IETEIKUMI METODOLOĢISKIEM, INSTITUCIONĀLIEM, TECHNOLOĢISKIEM UN ADMINISTRATĪVIEM RISINĀJUMIEM POLITIKAS PĀRRAUDZĪBAS PILNVEIDOŠANAI

Noslēguma daļā, izvērtējot rādītāju pieejamību, atbilstību panta monitoringam un Konvencijas prasību pārklājumu, izvirzīta indikatoru sistēma Latvijai būtiskākajās jomās.

Metodoloģiskie risinājumi

Atlasot datus indikatoru sistēmas izveidei, izmantoti 1.4. sadaļā apkopotie metodoloģiskie principi.

1. Indikatorus ieteicams veidot, lai tie iespējami precīzi atspoguļotu mērāmo politikas aspektu un būtu nolasāmi atsevišķi. Ir salīdzinoši maz tādu pieejamu datu, kas būtu pielietojami kā atsevišķi stāvoši indikatori. Līdz ar to indikatoru sistēmas izveidei galvenokārt izmantoti kombinēti dati. Piemēram, vispārējās diskriminācijas mērīšanai ieteikts izmantot atkārtojamu (patlaban Latvijā vienreiz veiktu) aptauju un regulāri pieejamo Eurobarometra mērījumu, datus kombinējot. Šādi tiek apmierinātas metodoloģiskās prasības pēc datu salīdzināmības, dinamikas un dažādu perspektīvu iekļaušanas (ietver gan mērķgrupas, gan sabiedrības viedokli).

2. Datu precizitāte visaugstākā, izmantojot administratīvos datus. Vienlaikus, arī šis princips ir pielietojams piesardzīgi. Ne vienmēr šie administratīvie dati iespējami labi apraksta politikas īstenošanas efektivitāti. Tāpēc, piemēram, diskriminācijas indikatoru izglītībā raksturo segregācijas rādītājs (administratīvie dati) un aptaujas dati par izglītības pieejamību mērķgrupā.

3. Datu precizitāte un ticamība ir būtisks kritērijs, ja pieejami alternatīvi risinājumi. Pētījums uzrāda iespējamus un līdz šim lietotos datu avotus, izvērtējot to drošticamību.

4. Drošticamas mērķgrupas viedokļa ietveršana iespējama tikai ar Latvijā veiktu reprezentatīvu aptauju kas ļautu indikatoram mērīt atradnes griezumus: invaliditāte pēc funkcionālā traucējuma veida, dzimuma un vecuma. Patlaban šāda aptauja nav veikta. Viens no praktiskiem izaicinājumiem bijusi mērķgrupas sasniegšanas problēma. Kā alternatīvas tiek ieteikts lietot citas aptaujas (EU-SILC, EHIS dati), norādot, ka to aptvere neļaus analizēt datus sīkākos griezumos.

Indikatoru sistēma ieteikta, izmantojot pieejamos vai salīdzināmi viegli sasniedzamos resursus. Vienlaikus, izmantojot jau izstrādāto metodoloģisko pieeju, indikatoru sistēma ir attīstāma. Patlaban, piemēram, trūkst drošticamu datu ieteikumu indikatoru izveidei veselības jomā, jo patlaban tiek veidota jauna veselības datu bāze, kas, iespējams, varēs sniegt precīzus un uz mērķgrupu vērstus datus.

Datu avoti

Valsts uzturētās datu bāzes

Kopumā Konvencijas uzraudzībai nepieciešamo datu atbalsts nav visiem pantiem jeb Konvencijas jomām viendabīgs. Daļa no jomām, piemēram, sieviešu ar invaliditāti problemātika, ir rīcībpolitikas līmenī maz apzināta. Tāpat jautājumi, kas saistīti ar tiesībspēju, sociālo iekļaušanu un vides pieejamību ir salīdzinoši neseni, lai būtu iedibināta kompleksa un uz rezultātiem balstīta datu uzkrāšanas sistēma.

Vērtējot datu uzticamību, priekšroka dodama valsts informācijas sistēmās uzkrātiem datiem. Datu iegūšanas sistēmas Latvijā vēl veidojas. Piemēram, LabIS, kas apkopo labklājības nozares datus vai BURVIS, kas apkopo darba meklētāju datus, izveidotas 2015. gadā. Intervijās ar datu bāzu speciālistiem arī pieminēts attīstības konteksts, piemēram, plānojot mērķtiecīgāku datu iegūšanu veselības sektorā, kur trūkst ar invaliditāti saistītu datu. Tāpēc ziņojumā ņemta vērā iespējami piesardzīga sistēmu un datu saslēgšanas iespēju attīstība, iezīmējot Konvencijas uzraudzībai nepieciešamus, bet patlaban neiegūstamus datus Konvencijas uzraudzības indikatoru izveidei.

Patlaban datu ieguvei izmantojamas šādas datu bāzes (nav atsevišķi izdalīti LabIS ietilpstošie reģistri, izņemot VDEĀVK):

- LabIS – aptver NVA, SPOLIS, SIVA, VDI, VSAA, VDEĀVK, BURVIS, VIIS, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas (VBTAI), biedrības „Latvijas Nedzirdīgo savienība”, biedrības „Latvijas Neredzīgo biedrība”, VSIA „Nacionālais rehabilitācijas centrs "Vaivari"”, Veselības ministrijas, Tieslietu ministrijas, Izglītības un zinātnes ministrijas, Centrālās statistikas pārvaldes, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības informācijas sistēmās pieejamos datus.
- SPOLIS - sociālo pakalpojumu sniedzēju reģistrs, kas aptver datus sociāliem pakalpojumiem vai sociālā palīdzību. Sistēma aptver VDEĀVK, PMLP, pašvaldību sociālo dienestu, SIVA, IeM informācijas centra, LM, pakalpojumu un sociālās palīdzības sniedzēju, TA, CSDD un Valsts zemes dienests (VZD) sniegto informāciju.
- BURVIS - Bezdarbnieku uzskaites un reģistrēto vakancu informācijas sistēma, kas, kas tiek izmantota, lai reģistrētu un pārvaldītu informāciju par bezdarbniekiem, darba meklētājiem, bezdarba riskam pakļautām personām, darba devējiem un vakancēm. Daļa no darba meklētājiem norāda uz piešķirtu invaliditāti, saņemot NVA pakalpojumu.
- Valsts izglītības informācijas sistēma – aptver Izglītības iestāžu reģistra, Izglītības likumā noteiktu institūciju reģistra, Bērnu uzraudzības pakalpojumu sniedzēju reģistra, Pedagogu reģistra, Izglītības programmu reģistra, Valsts vienotās obligāto izglītības vecumu sasniegušo bērnu uzskaites datubāzes un Akadēmiskā personāla reģistra datus. Pēc izglītojamā izglītības iestādē

ievadītā personas koda sistēma iegūst informāciju no VDEĀVK par personas invaliditātes statusu.

- VDEĀVK reģistrs uzkrāj šādus datus: pirmoreiz par invalīdiem atdzīto iedzīvotāju skaits (pavisam, strādājošie, nestrādājošie, pa dzimumiem, pa vecumu grupām, pēc invaliditātes cēloņiem); atkārtotā invalīdu komisijā (pavisam, strādājošie, nestrādājošie, pa dzimumiem, pa vecumu grupām); atkārtoti noteikta invaliditāte (pavisam, strādājošie, nestrādājošie, pa dzimumiem, pa vecumu grupām, pēc invaliditātes cēloņiem); izsniegto apliecību skaits; notikušo ekspertīžu skaits.

Ziņojumā apsvērta datu nepieciešamība invaliditātes griezumā, lai iegūtu datus par personu ar invaliditāti

- nodarbinātību – VID datu bāzēs uzkrātos datus nav iespējams analizēt invaliditātes griezumā. Ziņojumā apsvērta savienojuma izveide ar VDEĀVK reģistru, iegūstot ticamus datus par personu ar invaliditāti nodarbinātību. Nodarbinātības joma ir būtiska Konvencijas uzraudzībai jo pārklāj ne tikai nodarbinātības, bet arī sociālās iekļaušanas un dzīves kvalitātes jomas.
- noziedzīgiem nodarījumiem pret personām ar invaliditāti. Patlaban nav pieejami ticami dati par Konvencijai būtisko jomu. Šādu datu nepieciešamību uzsver arī NVO sektors. Iekšlietu ministrijas Informācijas centra uzkrāto informāciju ir iespējams saslēgt ar VDEĀVK reģistru. Patlaban IeM kriminālā statistika pieejama vecuma (nepilngadīgie/pieaugušie), dzimuma, reģiona un tautības griezumā.

Jautājumos, kas saistīti ar veselību, intervijas iezīmē vairākas attīstības perspektīvas, tai skaitā jaunveidojamās E-Veselības sistēmas datus. Šī perspektīva ziņojumā nav attīstīta, jo par veselības datu izmantošanu Konvencijas uzraudzībai ir visvairāk domstarpību. Izmantojot, E-veselības sistēmu, kas tuvākajā laikā kļūs funkcionāla, būs iespējams pilnveidot datu uzskaiti. Patlaban pieejamie administratīvie dati uzskaitīti Konvencijas 25. panta indikatoru sarakstā. Kā alternatīva ziņojumā apskatīta SPKC uzturētais Ar noteiktām slimībām slimojošu pacientu reģistrs par pacientiem, kuriem bijušas traumas un ievainojumi ("Traumu reģistrs"), kas varētu sniegt datus arī invaliditātes griezumā, taču tas nesniegtu būtisku pienesumu Konvencijas uzraudzībā, salīdzinot ar nepieciešamo ieguldījumu datu ievākšanā. Vēl viens risinājums ir veselības aprūpes pieejamības jautājumu iekļaušana reprezentatīvā aptaujā personām ar invaliditāti.

Aptauju un apsekojumu dati

Šāda veida dati ir būtiski sabiedrības un personu ar invaliditāti viedokļa noskaidrošanai, kas ir būtiska uzraudzības mehānisma komponente. Priekšroka dodama starptautiski salīdzināmiem datiem. Starptautisko aptauju mikrodatu pieejamība plašāk skatīta 1.6. sadaļā un 1. pielikumā. Vienlaikus, kā norādīts šajā ziņojumā, aptauju izlase var nesniegt pietiekamu aptveri, lai analizētu mērķgrupu

sīkākos griezumos. Papildus jāņem vērā, ka dati Konvencijas uzraudzībai nepieciešamos griezumos ir pieejami pēc mikrodatu iegūšanas un analīzes un nav pieejami gatavā veidā. Sabiedrības viedokļa mērīšanai un diskriminācijas rādītājiem var izmantot jau apstrādātus Eiroparometra datus.

Patlaban aptauju dati, kas ir mazāk ticami kā valsts sistēmu dati, dominē veselības aprūpes sektora uzraudzībā (EU-SILC un EHIS aptaujas).

Līdz 2014. gadam mērķgrupas viedokļa aptauju veikšanā dominē NVO sektora veiktās aptaujas un izpēte, līdz tiesībsargs 2014. un 2015. gadā pasūta visaptverošu pašvaldību, sabiedrības un mērķgrupas viedokļa aptauju. Patlaban izmantotā mērķgrupas aptaujas izlase neļauj reprezentatīvi aptvert invaliditātes veidus un analizēt datus reģionālā griezumā. Paplašinot aptveri uz 1000 respondentiem, palielinātos datu ticamība un jautājumus, kas saistīti ar ierobežojumiem personām ar dažādiem funkcionālo traucējumiem tiktu iegūti no tiešās pieredzes, bet nevis visas personu ar invaliditāti mērķgrupas viedokļa (piemēram, par vides ierobežojumiem personām ar redzes traucējumiem viedokli izsaka visi aptaujātie). Šādi tiktu iegūti dati, kas ļautu mērīt patlaban trūkstošu salīdzinošu informāciju par atbalstu personām ar dažādi invaliditāti.

Tiesībsarga pasūtītā pašvaldību aptauja (2015) sniedz vērtīgus un iztrūkstošu informāciju reģionālā griezumā, taču tās datu kvalitāte ir salīdzinoši zema, aizpildītājiem reizēm neizprotot aptaujas jautājumu būtību. Tas saistīts ar sabiedrības zemo izpratni par jautājumiem, kas saistīti ar invaliditāti. Vienlaikus būtiski, ka visas trīs aptaujas tiek veiktas regulāri. Patlaban jautājumos ir ierakstīts piecu gadu vērtējuma periods, kas ir ieteicams visu trīs aptauju atkārtēšanas periods.

Tiesībsarga pasūtītās aptaujas ir viens no patlaban ticamākajiem un pieejamiem rādītājiem vides pieejamībai. Administratīvie dati par būvju pielāgotību personām ar invaliditāti norāda uz rīcības mērījumiem, taču nav pilnīgi un visaptveroši. Kā jau norādīts, piemēram, dzelzceļu peronu pielāgojumi, lai arī kopumā uzlabo situāciju, vērtējami kontekstā ar vilcienu, stacijas ēku un pašu personu ar invaliditāti mājokļu pieejamības rādītājiem. Līdz ar to, administratīvie dati izmantojami rīcības indikatoru izveidei, bet rezultatīvu indikatoru izveidei nepieciešama aptauja, kas pārstāv plašāku vides pieejamības pieredzi, aptverot personas ar dažādu funkcionālo traucējumu spektru. Būtiski ir apsekojumu dati, kas sniedz salīdzinošu visaptverošu vērtējumu par infrastruktūras pieejamību personām ar invaliditāti. Līdzīgi kā aptaujām, piecu gadu periodiskums apsekojumiem nodrošinātu pietiekamus datus Konvencijas uzraudzībai.

Aptaujās balstīti rādītāji dominēs arī līdzdalības un sociālās iekļaušanas jomās, kur administratīvie dati ļauj vērtēt rīcību un procesu, kamēr aptaujas dati norāda uz sasniegto rezultātu.

Nodarbinātības un izglītības jomā ir pieejami un nākotnē attīstāmi administratīvie dati, kas atbalstāmi ar aptauju datiem.

Aptaujas datu izmaksas

Lielākā daļa indikatoru balstās datos, kas iegūstami reprezentatīvas aptaujas personu ar invaliditāti vidū, sasniedzot ap 1000 aptaujāto personu. Šāda aptvere ļautu analizēt datus vecuma, dzimuma un funkcionālo traucējumu griezumā. Ņemot vērā, ka šādu aptauju Latvijā nav izdevies veikt mērķgrupas sasniedzamības problēmu dēļ, paredzamas papildus izmaksas, kas aptaujas izmaksas sadārdzina, sasniedzot ap 40 000 - 50 000 eiro izmaksu apjomu. Aptauju iespējams veikt gan izmantojot kvotu izlases (izmantojot VDEĀVK reģistra datus), gan nejaušās izlases metodi.

Aptaujas ceļā iegūstami šādi indikatori:

Konvencijas panti	Indikators
5. pants. Vienlīdzība un diskriminācijas aizliegums 6. pants Sievietes ar invaliditāti	1.1. Sociālā distance kopienā 1.3. Uztvertā diskriminācija sabiedrībā pret invaliditāti personu ar invaliditāti skatījumā 2.2. Sociālā distance mācību vai darba vidē 2.3. Attieksme pret cilvēkiem ar invaliditāti darba vietā 3.1. Attieksme pret cilvēkiem ar invaliditāti pašvaldībās 3.2. Attieksme pret cilvēkiem ar invaliditāti valsts iestādēs 4.1. Attieksme pret cilvēkiem ar invaliditāti veselības aprūpes iestādēs
7. pants. Bērni ar invaliditāti	1.1. Uzlabojuma nepieciešamība 1.1.1. pabalstu sistēmā 1.1.2. veselības aprūpes pakalpojumos 1.1.3. medicīnas rehabilitācijas pakalpojumos 1.1.4. iekļaujošā izglītībā
9. pants. Pieejamība	1.4. Publisko ēku pieejamība personām ar invaliditāti: pašvaldības 1.5. Publisko ēku (izglītības, kultūras, veselības aprūpes, rehabilitācijas, atpūtas un sporta iestāžu) pieejamība 2.2. Ceļu infrastruktūras pielāgotība 2.3. Sabiedriskā transporta pielāgotība 3.3. Informācijas pieejamība personām ar invaliditāti
10. pants. Tiesības uz dzīvību	2.1. Atbalsts tiesībām radīt bērnus personām ar invaliditāti

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

13. pants. Tiesas pieejamība	1.1. Atbalstoša tiesībsargājošo iestāžu attieksme pret personām ar invaliditāti
19. pants. Patstāvīgs dzīvesveids un iekļaušana sabiedrībā	1.1. Aprūpes iestāžu personāla attieksme pret klientiem 1.2. Aprūpes iestāžu sniegto pakalpojumu izvērtējums
22. pants. Privātās dzīves neaizskaramība	4.1. Attieksme pret personām ar invaliditāti ģimenē
24. pants. Izglītība	1.1. Vispārējo izglītības iestāžu pielāgotība 1.2. Izglītības iestāde tuvu mājām
25. pants. Veselība	4.1 Veselības aprūpes iestāžu pozitīva attieksme pret personām ar invaliditāti
28. pants. Pienācīgs dzīves līmenis un sociālā aizsardzība	3.1. Dzīves kvalitātes uzlabošanās 3.2. Šķēršļi sociālajai līdzdalībai 2.2. Uztvertās ietekmes indekss
30. pants. Līdzdalība kultūras dzīvē, atpūta, brīvā laika pavadīšana un sports	1.1.Dzīves kvalitāte uzlabojusies 1.2.Šķēršļi sociālajai līdzdalībai. 28. panta 3.2. indikators.

Papildus 27. panta “Darbs un nodarbinātība” indikatoriem ieteikts veikt aptauju pašvaldībās. Tiesībsarga veiktā aptauja nav devusi kvalitatīvus datus un alternatīvi izskatāma iespēja datus no pašvaldībām pieprasīt un apkopot, izmantojot jau esošos administratīvos resursus.

Kvalitatīvie dati

Daļā no jomām izmantojami aprakstoši indikatori, piemēram, aprakstot valsts, pašvaldību un NVO sektorā veiktās kampaņas, apmācības, konferences u.c. pasākumus. To skaits un aptvere nesniedz reprezentatīvus datus, taču ir nozīmīgi izglītošanas un izpratnes veidošanas uzraudzībai. Šādus datus iespējams apkopot ik gadus, izmantojot institūciju un organizāciju pārskatus.

Administratīvo resursu ietvaros vācami līdz šim neapkopoti dati:

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

Konvencijas panti	Indikators	Ieteikums
8. pants. Izpratnes veidošana	1.1.Pasākumu (projektu, kampaņu u.c.) skaits un aptvere	Ieteikts vākt LM esošo administratīvo resursu ietvaros, apkopojot informāciju
9. pants. Pieejamība	2.1. Bezmaksas transports personām ar III grupas invaliditāti 3.4. Izglītības, veselības aprūpes, tiesu institūciju mājas lapu pieejamība	Ieteikts vākt LM esošo administratīvo resursu ietvaros, apkopojot informāciju
10. pants. Tiesības uz dzīvību	1.1.Pieejama informācija 1.2. Apmācīts personāls	Ieikts vākt LM esošo administratīvo resursu ietvaros, apkopojot informāciju
12. pants. Vienlīdzīga tiesībspējas atzīšana	1.2. Aizgādībā esošie sievietes un vīrieši 1.3. Atbalsts lemtspējai – nākotnes pilnvarojumi 1.1. Tiesu spriedumi par ierobežotas rīcībspējas noteikšanu	Ieteikts apkopot NPAIS Ieteikts apkopot LZNP Ieteikts apkopot TM
13. pants. Tiesas pieejamība	1.3. Tiesu darbinieku apmācība	TIS
16. pants. Tiesības netikt pakļautam ekspluatācijai, vardarbībai un ļaunprātīgai izmantošanai	1.1. Sociālā rehabilitācija personām, kas cietušas no vardarbības	Ieteikts LabIS
22. pants. Privātās dzīves neaizskaramība	1.2.Informatīvais atbalsts par privātās dzīves neaizskaramību	Ieteikts vākt LM esošo administratīvo resursu ietvaros, apkopojot

		informāciju
24. pants. Izglītība	3.5. Zīmju valodas kompetence	Ieteikts vākt IZM esošo administratīvo resursu ietvaros, apkopojot informāciju
29. pants. Līdzdalība politiskajā un sabiedriskajā dzīvē	2.1. Pašvaldību atbalsts NVO	Ieteikts vākt LM esošo administratīvo resursu ietvaros, apkopojot informāciju

Latvijas indikatori Konvencijas uzraudzībai

Ziņojuma 3. sadaļa uzskaita indikatorus katra panta griezumā. Pārskatam 2. pielikumā izveidota tabula, kurā atbilstoši katram pantam īsumā norādīts indikatora nosaukums. To atšifrējums atrodams ziņojumā.

Vienlaikus ziņojuma autori izdala vairākus pamata indikatorus, kas atlasīti no visu piedāvāto indikatoru kopuma, balstoties sekojošos kritērijos – drošticamība, Latvijas aktuālo rīcībpolitikas virzienu pārklājums un saprotamību. Indikatoru funkcija ir ne tikai Konvencijas un tās izpildei īstenotās politikas uzraudzība, bet arī Konvencijas komunikācija sabiedrībai.

Indikatoru izstrādi aprūstina tas, ka pieejamie kvantitatīvie dati ne vienmēr spēj raksturot situāciju kopumā bez kvalitatīva apraksta. Šeit atlasīti būtiskākie indikatori astoņās Latvijai būtiskās jomās. Kopējais indikatoru saraksts katra panta ietvaros atrodams 2. pielikumā.

1. Tabula. Pamata indikatori.

Joma	Indikators	Avots
1. Vienlīdzība un diskriminācijas aizliegums (Konvencijas 5.;6.;7.;23. panti)	Sociālā distance kopienā Personu ar invaliditāti uztvertā diskriminācija sabiedrībā	Tiesībsarga personu ar invaliditāti aptauja (2014)
2. Iekļaujošā izglītība (24. pants)	Segregācija izglītībā	IZM gada pārskats
3. Iekļaujošā nodarbinātība (27. pants)	Iespēja atrast darbu personām ar invaliditāti	NVA (dati tiek apkopoti LabIS);

	Sociālā distance mācību vai darba vidē	Tiesībsarga personu ar invaliditāti aptauja (2014)
4. Veselība un rehabilitācija (25.;26. panti)	Veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības ierobežojums	EU-SILC/ EHIS apsekojuma mikrodati
5. Pienācīgs dzīves līmenis un sociālā aizsardzība (28.,30. pants)	Personu ar invaliditāti īpatsvars starp personām ar trūcīgā statusu Personu ar invaliditāti īpatsvars starp personām, kuru ienākumi nepārsniedz nabadzības sliekšņa līmeni	SPOLIS
6. Patstāvīgs dzīvesveids, personas integritāte un iekļaušana sabiedrībā (7.;14.;17;19.;23;30. panti)	Bērnu ar invaliditāti segregācija Pieaugušu personu ar invaliditāti segregācija	SPOLIS
7. Vides pieejamība un individuālā pārvietošanās (9.;20., 28. panti)	Šķēršļi sociālajai līdzdalībai: - Finansiālie ierobežojumi. personu īpatsvaru, kuras sociālās aktivitātēs nepiedalās finansiālu apsvērumu dēļ - Interesēm atbilstošu aktivitāšu trūkums kopienā - Vides pieejamības ierobežojumi - Cilvēku, rindā pēc tehniskajiem palīglīdzekļiem skaits	Tiesībsarga pašvaldību aptauja (2015); LabIS no VTPC. LNS un LNB apkopotie dati
8. Izpratnes un informētības veicināšana (8.pants)	Izpratnes līmeņa novērtēšana sabiedrībā: Ir dzirdējuši vai zina par	Speciālais Eurobarometrs

	<p>diskrimināciju uz invaliditātes pamata</p> <p>Savu izpratni par diskrimināciju vērtē kā pietiekamu</p>	
--	---	--

Institucionālie un administratīvie risinājumi

Veidojot ieteikumus, ņemta vērā institucionālās atbildības sadalījums invaliditātes politikas īstenošanā, kā arī pašu institūciju kompetence un līdzšinējās iestrādes. Otrā pētījuma sadaļa padziļināti analizēja līdz šim politikas mērīšanai un plānošanai izmantotos datus. Nosacīti pirmajā politikas dalībnieku grupā ievietojama LM un tiesībsargs kā galvenie politikas dalībnieki valsts institūciju vidū, bet NVO šai grupā spēlē būtisku lomu gan mērījumu ieguvē, gan monitoringa sistēmas pilnveidei. Nosacīti otrā grupā var ievietot valsts un pašvaldības institūcijas, kuru kompetencē ir kāda no funkcijām, kas saistīta ar invaliditātes politiku, bet tās nav atbildīgas par politikas īstenošanu kopumā. Piemēram, pašvaldības ir atbildīgas par vides pielāgojumiem un izglītības pieejamību, bet pašvaldības līmenī trūkst mērījumu šo funkciju izpildei. Nosacīti trešajā grupā ierindojamas institūcijas, kuras uzkrāj datus, kas ir netieši saistīti ar invaliditātes jomu. Piemēram, VID datu bāze uzkrāj datus par iedzīvotāju nodarbinātību, taču tā funkcijas nav datu vākšana un analīze invaliditātes griezumā. Savietojot datu bāzi ar VDEĀVK reģistru, iespējams iegūt attiecīga griezuma datus, taču nav institūcijas, kas datus analizē šādā griezumā. Veidojot ieteikumus, ņemtas vērā tradīcijas un līdzšinējās diskusijas par nodarbinātības analīzi kopumā, iesakot datu saslēgšanu un analīzi veikt NVA.

Tā kā indikatoru sistēma ir ļoti plaša un veidota attiecībā uz Konvencijas atsevišķu pantu pārraudzību (skat. 3. pielikumu un 3. sadaļas tabulas). LM tiek izvirzīta kā indikatoru izveides koordinators un iniciators, kas atbilst LM funkcijām. Tiesībsargs, kā būtisks dalībnieks invaliditātes situācijas mērīšanā ar aptaujas palīdzību un darbā ar iedzīvotājiem, minēts kā otra atbalsta institūcija, papildinot LM kompetences. Lai arī NVO ir bijusi liela nozīme datu vākšanā, tās netiek norādītas kā administratīvais resurss datu vākšanai. Izņēmums ir regulāri veiktas aptaujas (piemēram, “Zelta Kruķis”, Apeirons), kuras, kamēr tās tiek veiktas un datu trūkst, ir iekļaujamas indikatora izveidē.

Tehnoloģiskie risinājumi

Lai iegūtu datus par invaliditāti no trešo pušu reģistriem (piemēram, VID, IeM), ir jāņem vērā atbilstoši tehnoloģiskie un metodoloģiskie risinājumi šo datu ieguvei. Metodoloģiskie risinājumi nozīmē atbilstošas informācijas vienības par invaliditāti uzkrāšanu pamatdatu ievades vietā. Piemēram, kriminālpārkāpumu uzkrāšanas laikā var tikt paplašināta prasība uzkrāt datus par invaliditāti. Tomēr šāda prasība ir

saistāma ar izmaiņām iestādes procedūrās, instrukcijās un atbilstošajās informācijas sistēmās.

Daudzos gadījumos informācija ir izgūstama no jau esošām informācijas sistēmām, izveidojot papildus integrāciju ar Labklājības ministrijas esošajām informācijas sistēmām (piemēram, Labis). Precīzas informāciju sistēmu integrācijas izmaksas ir grūti novērtējamas, jo tās ir atkarīgas no datu apmaiņas automatizācijas līmeņa.

Gadījumā, ja nepieciešama tiešsaistes integrācija, izmaksu novērtēšanai var izmantot publiski pieejamu iepirkumu informāciju līdzīgu darbu veikšanai, piemēram, saskaņā papildināšana datu apmaiņai ar pašvaldību informācijas sistēmām sistēmai BURVIS, 2015.gadā izmaksāja 19 500 eiro; savukārt VDEĀVK invaliditātes IS sistēmas datu apmaiņa ar sistēmu SPOLIS 2014.gadā izmaksāja 22 800 eiro. Salīdzināmas izmaksas uzrāda arī citi publisko iepirkumu datu bāzē reģistrētie pasūtījumi („Ārsta birojs" integrācija ar sistēmu „Andromeda", 2015.gads, 10 000 eiro; ALS integrācija ar integrācijas vidi DIV, 2014.gads, 8,990 eiro; Sistēmas „OpenKM" integrācija ar integrācijas vidi DIV, 2014.gads, 20 000 eiro). Izvērtējuma laikā netika salīdzinātas visu iepirkumu specifikācijas, tomēr ir saprotams pasūtīto darbu konteksts, un tas ir salīdzināms ar invaliditātes indikatoru iegūšanu tiešsaistes režīmā. Tāpēc var secināt, ka tiešsaistes integrācija Labklājības ministrijas indikatoru sistēmas uzturēšanai katrai datu kopai var izmaksāt 10 000 līdz 20 000 eiro. Kopumā, atbilstoši 2.tabulā apkopotajai informācijai, indikatoru sistēmas papildināšanai var būt nepieciešams veidot 2 jaunas integrācijas VDEAK ar IeM un ar VID informācijas sistēmām.

2. Tabula. Panti, kuru monitoringam nepieciešams papildus IKT nodrošinājums

Konvencijas panti	Indikators	Ieteikums
6. pants Sievietes ar invaliditāti	2.1. Risks kļūt par vardarbības upuri	Ieteikts saslēgt: IeM Noziedzīgu nodarījumu reģistrs /VDEĀVK
16. pants. Tiesības netikt pakļautam ekspluatācijai, vardarbībai un ļaunprātīgai izmantošanai	1.2. Personas, kas kļuvušas par kriminālnodarījuma upuri	Ieteikts saslēgt: IeM Noziedzīgu nodarījumu reģistrs /VDEĀVK
27. pants. Darbs un nodarbinātība	2.3. Vidējais atalgojums	Ieteikts VID/VDEĀVK, iespējams, datus migrējot uz NVA datu bāzi

Pētnieki var norādīt tikai aptuvenas sagaidāmās integrāciju izmaksas, un ņemot vērā, ka integrācijas ir jāveic 3 atšķirīgās iestādēs, ir jāpieņem, ka kopējās integrācijas izmaksas sastādīs 30-60 tūksošus eiro. Izmaksu novērtējums neietver administratīvās un procesuālās izmaiņas, kas ir jāveic attiecīgajās iestādēs, lai nodrošinātu pilna apjoma monitoringa sistēmas ieviešanu.

ATSAUCES

Pētījumi un ziņojumi

ANO konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām monitorings 2010 – 2014, Pašvaldību aptaujas rezultāti. (2015) Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/content/Petijumi/ANO_invaliditates_konvencija_Latvijas_pasvaldibu_aptauja_2015.pdf [skatīts 17.10.2016]

Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām 12. pants. Pētījums par atbalstītās lēmumu pieņemšanas modeļiem. Pieejams: http://zelda.org.lv/wp-content/uploads/Zelda_petijums_12_UNCRPD.pdf [skatīts 20.10.2016]

Busjeet, Gita. 2013. Planning, monitoring, and evaluation : methods and tools for poverty and inequality reduction programs. Washington D.C. : The Worldbank. <http://documents.worldbank.org/curated/en/524571468182677151/Planning-monitoring-and-evaluation-methods-and-tools-for-poverty-and-inequality-reduction-programs>.

Latvijas Republikas sākotnējais ziņojums par Apvienoto Nāciju Organizācijas 2006. gada 13. decembra Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām ieviešanu Latvijas Republikā laikposmā no 2010. gada 31. marta līdz 2013. gada 31. decembrim (turpmāk Sākotnējais ziņojums);

Latvijas Republikas tiesībsarga 2015.gada ziņojums. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/content/zinojumi/Tiesibsarga_2015_gada_zinojums.pdf [skatīts 21.10.2016]

Leimane-Veldmeijere, I., Mazapša, A., Skirmante, S. Tiesību aizsardzības līdzekļu pieejamība bērniem ar garīga rakstura traucējumiem Latvijā (2015). Pieejams: <http://zelda.org.lv/publikacijas/tiesibu-aizsardzibas-lidzeklu-pieejamiba-berniem-ar-gariga-rakstura-traucejumiem-latvija-2188> [skatīts 20.10.2016]

Mazapša, A. Personu ar garīga rakstura traucējumiem tiesības uz ģimenes dzīvi, Resursu centrs cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem ZELDA. Pieejams: http://zelda.org.lv/wp-content/uploads/Petijums_gimenesar-berniem.pdf [skatīts 20.10.2016]

Personām ar invaliditāti nepieciešamo asistenta pakalpojumu nodrošināšanas efektivitāte. Eksperta ziņojums. SUSTENTO (2015) Pieejams: http://www.lrvk.gov.lv/uploads//reviziju-zinojumi/2015/2.4.1-10_2015/eksperta-zinojums.pdf [skatīts 23.10.2016]

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

Pētījums "Bērnu un jauniešu ar intelektuālās attīstības traucējumiem situācija Latvijā" (2011) Pieejams: <http://www.lkndz.lv/lv/box/files/filelists/1301413164-petijumsberniunjaunisiarinvaliditatilabots.doc> [skatīts 23.10.2016]

Pētījums par pretdiskriminācijas politikas uzraudzības sistēmas izstrādi (2014). Pieejams: http://www.sif.gov.lv/images/files/SIF/progress-dazadiba/Petijums_diskr_final.pdf [skatīts 16.10.2016]

Rokasgrāmata: Pirmie soļi atbalstītās lemtspējas ieviešanā Latvijā. (2016) Pieejams: http://zelda.org.lv/wp-content/uploads/ZELDA_LV_.pdf [skatīts 20.10.2016]

Šķestere, I. (2011). Nacionālo un reģionālo politikas plānošanas dokumentu sociālās iekļaušanas un sociālo pakalpojumu cilvēkiem ar invaliditāti jomā sasaites ar ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām analīze. Rīga: LKNDZ.

Tiesībsarga biroja pasūtīts pētījums "Latvijas iedzīvotāju aptauja par personu ar invaliditāti tiesībām" Personu ar invaliditāti aptauja (2014) Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/content/Petijumi/ANO_invaliditates_konvencija_Latvijas_iedzivotaju_aptauja_2014_pielikums_2.pdf [skatīts 23.10.2016]

VDEĀVK, 2016. 2015. gada publiskais pārskats, 17. lpp. Pieejams: http://www.vdeavk.gov.lv/wp-content/uploads/2014/09/Parskats_2015_1_dala.pdf

ZELDA Tiesību aizsardzības līdzekļu pieejamība bērniem ar garīga rakstura traucējumiem Latvijā. (2015) Pieejams: http://zelda.org.lv/wp-content/uploads/ZELDA-book_labots2_1.pdf [skatīts 23.10.2016]

Tiesību akti

Bērnu tiesību aizsardzības likums. Pieejams: <http://m.likumi.lv/doc.php?id=49096> [skatīts 20.10.2016]

Bibliotēku likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=48567> [skatīts 23.10.2016]

Invaliditātes likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=211494> [skatīts 21.10.2016]

Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām "Latvijas Vēstnesis", 27 (4219), 17.02.2010. (stājas spēkā: 31.03.2010.)

MK noteikumi Nr.763 Noteikumi par bāriņtiesas ikgadējā pārskata veidlapas paraugu un pārskata iesniegšanas un aizpildīšanas kārtību. Pieejams: <http://m.likumi.lv/doc.php?id=237543> [skatīts 20.10.2016]

MK noteikumi Nr.82. Ugunsdrošības noteikumi Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=84587> [skatīts 20.10.2016]

Seksuālās un reproduktīvās veselības likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=58982> [skatīts 20.10.2016]

Rīcībpolitikas dokumenti

9.1.4. Specifiskā atbalsta mērķa “Palielināt diskriminācijas riskiem pakļauto personu integrāciju sabiedrībā un darba tirgū” 9.1.4.4.pasākuma “Dažādību veicināšana (diskriminācijas novēršana)” Sākotnējais novērtējums.
(LM_SN_9144_precizets_18012016) Pieejams:
<https://komitejas.esfondi.lv/Lists/dkartiba/DispForm.aspx?ID=194> [skatīts
23.10.2016]

Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam. (apstiprinātas ar MK 2014. gada 3. septembra rīkojumu nr. 474) Pieejams:
http://www.lm.gov.lv/upload/2013junijs/lmpamn_040613_inv.pdf [skatīts
20.10.2016]

Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas plāns 2010.–2012. gadam (apstiprināts ar MK 2009. gada 12.oktobra rīkojumu nr. 693);

Elektronisko prasmju attīstības plāns 2011.–2013. gadam (apstiprināts ar MK 2011. gada 18. maija rīkojumu nr. 207);

Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011.–2017. gadam (apstiprinātas ar MK 2011. gada 18. februāra rīkojumu nr. 65; precizētas ar MK 2012. gada 28. februāra rīkojumu nr. 106);

Iekļaujošas nodarbinātības pamatnostādnes 2015.–2020. gadam (apstiprinātas ar Ministru kabineta 2015. gada 12. maija ar rīkojumu Nr. 244)

Ilgtermiņa konceptuālais dokuments „Latvijas izaugsmes modelis: cilvēks pirmajā vietā” (apstiprināts Saeimā 2005. gada 26. oktobrī);

Informācijas sabiedrības attīstības pamatnostādnes 2014.–2020. gadam (apstiprinātas Ministru kabinetā 2013. gada 14. oktobrī ar rīkojumu Nr. 468)

Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādnes 2005.–2015. gadam (apstiprinātas ar MK 2005. gada 10. augusta rīkojumu nr. 544);

Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014. – 2020. gadam (apstiprinātas Saeimā 2014. gada 22. maijā)

Jaunatnes politikas pamatnostādnes 2009.–2018. gadam (apstiprinātas ar MK 2009. gada 20. aprīļa rīkojumu nr. 246);

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam (apstiprināta Saeimā 2010. gada 10. jūnijā);

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam. Pieejams: http://www.pkc.gov.lv/images/LV2030/Latvija_2030.pdf [skatīts 12.07.2016]

Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020.gadam. Pieejams: http://www.pkc.gov.lv/images/NAP2020%20dokumenti/20121220_NAP2020_apstiprinats_Saeima.pdf [skatīts 12.07.2016]

Nacionālās attīstības plāns 2014.–2020. gadam (apstiprināts Saeimā 2012. gada 20. decembrī);

Pamatnostādnes "Bērniem piemērota Latvija" (apstiprinātas ar MK 2004. gada 31. marta rīkojumu nr. 185; precizētas ar MK 2007. gada 21. februāra rīkojumu nr. 97).

Pamatnostādnes sociālo pakalpojumu attīstībai 2014.–2020. gadam (apstiprinātas ar Ministru kabineta 2013. gada 4. decembra rīkojumu Nr. 589)

Problēmas, kuru risinājums iekļaujams ANO konvencijas "Par personu ar invaliditāti tiesībām" īstenošanas pamatnostādnēs 2013.–2019. gadam

Profesionāla sociālā darba attīstības pamatnostādnes 2014.–2020. gadam (apstiprinātas ar Ministru kabineta 2013. gada 18. decembra rīkojumu Nr. 652)

Programma sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu attīstībai 2009.–2013. gadam personām ar garīga rakstura traucējumiem (apstiprināta ar MK 2009. gada 5. marta rīkojumu nr. 157).

Rīcības plāns deinstitucionalizācijas īstenošanai 2015.–2020. gadam (apstiprināts 2015. gada 15. jūlijā)

Rīcības plāns Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādņu īstenošanai 2005.–2015. gadam (apstiprināts ar MK 2006. gada 19. jūlija rīkojumu nr. 541);

Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2011.–2017. gadam (apstiprinātas ar MK 2011. gada 5.oktobra rīkojumu nr. 504);

Sporta politikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam (apstiprinātas ar Ministru kabineta 2013. gada 18. decembra rīkojumu Nr. 666)

Transporta attīstības pamatnostādnes 2014.–2020. gadam (apstiprinātas ar Ministru kabineta 2013. gada 27. decembra rīkojumu Nr. 683)

Starptautiskie dokumenti un ziņojumi

ANED, Reports on comparative data. Pieejams: <http://www.disability-europe.net/theme/comparative-data/reports-comparative-data> [skatīts 20.10.2016]

Discrimination in the EU in 2015 (Special Eurobarometer 437) (2015). European Commission, TNS Opinion & Social.

Education and disability/special needs. Policies and practices in education, training and employment for students with disabilities and special educational needs in the EU. Pieejams: <http://www.nesse.fr/nesse/activities/reports/activities/reports/disability-special-needs-1> [skatīts 23.10.2016]

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra (2010) Agrīnā iejaukšanās. Progress un attīstības tendences 2005. - 2010. gads. Pieejams: https://www.european-agency.org/sites/default/files/early-childhood-intervention-progress-and-developments_ECI-report-LV.pdf [skatīts 20.10.2016]

Eiropas Stratēģija invaliditātes jomā (2010–2020)

European comparative data on Europe 2020 & People with disabilities, prepared by Stefanos Grammenos/CESEP, December 2013 Pieejams: <http://www.disability-europe.net/theme/comparative-data/reports-comparative-data> [skatīts 23.10.2016]

European Health Interview Survey (EHIS wave 2): Methodological manual; European Commission, Eurostat; Methodologies and working papers. 2013 edition. Pieejams: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5926729/KS-RA-13-018-EN.PDF/26c7ea80-01d8-420e-bdc6-e9d5f6578e7c> [skatīts 20.10.2016]

European Quality of Life Surveys (EQLS), Pieejams: <http://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-quality-of-life-surveys> [skatīts 21.10.2016]

Eurostat, income and living conditions. Overview. Pieejams: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/overview> [skatīts 23.10.2016]

Iekļaujošas izglītības politikas ieviešanas plānošana. Pieejams: https://www.european-agency.org/sites/default/files/mipie_MIPIE-summary-of-proposalsLV.pdf [skatīts 20.10.2016]

Indicators of Disability Equality in Europe (IDEE) A preliminary list of indicator proposals for discussion Prepared by Mark Priestley and Anna Lawson on behalf of the ANED working group September 2009 Pieejams: <http://www.disability-europe.net/content/aned/media/ANED%202009%20Task%204%20Preliminary%20Indicator%20Proposals%20report.pdf> [skatīts 23.10.2016]

Personu ar invaliditāti tiesību komitejas vienpadsmitās sesijas vispārējais komentārs Nr.1 (2014) Pieejams: http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/STA/Tulkojumi_no_anglju_val/Konvencijas/Convention_on_the_Rights_of_Persons_with_Disabilities_General_comment_No.1.doc [skatīts 20.10.2016]

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

Thematic Study by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on enhancing awareness and understanding of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities (turpmāk Tematiskais ziņojums)

Starpzinojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

PIELIKUMI

1. Pielikums. Salīdzinājums invaliditātes definēšanai Latvijā veicamās aptaujās

Aptauja	EQLS (European Quality of Life Surveys) Eiropas dzīves kvalitātes apsekojums	EU-SILC⁶⁶ (Statistics on income, social inclusion and living conditions) Ienākumu, sociālās iekļaušanas un dzīves apstākļu apsekojums	Eurobarometer Eiroparometrs	EHIS (European Health Interview Survey) Eiropas veselības interviju apsekojums			EU-LFS (European labour force survey) ⁶⁷ Eiropas darbaspēka apsekojums	
Gads	2003, 2007/8, 2011/12, 2016	Ik gadu	2012	2006-2009			Invaliditātei veltīts ad hoc modulis 2011	
Invaliditātes definējums	Vai Jums ir kāda hroniska (ilgstoša, 6 mēneši un ilgāk) fiziskas vai garīgas veselības problēma, slimība vai invaliditāte? Ja respondents atbild ar "jā" – Vai šī fiziskas vai garīgas veselības problēma,	PH030 Aktivitātes ierobežojums ikdienā veselības problēmu dēļ vismaz 6 mēnešu periodā Q44 Vai šīs fiziskās vai garīgās veselības problēmas, slimība vai invaliditāte ierobežo Jūsu ikdienas	Vai pēdējo 6 mēnešu laikā jūs vai jūsu māsaiimniecības loceklis ir bijis kādā mērā ierobežots ikdienas darbībās veselības problēmas dēļ.	Personas ar invaliditāti H53 Vai pēdējo 6 mēnešu laikā jūs esat bijis/usi kādā mērā ierobežots/a ikdienas darbībās veselības problēmas dēļ ⁶⁹ .	Personas, kurām ir grūtības ikdienas aktivitātēs (ADL) Vai jums parasti ir grūtības veikt kādu no šīm darbībām? 1.Ēšana	Personas ar grūtībām instrumentālas aktivitātes veikšanai ikdienas aktivitātēs (IADL) Vai jums parasti ir grūtības veikt kādu no šīm darbībām?	Garīga slimība/ saslimšana Vai jums ir bijusi šī slimība/saslimšana pēdējo 12 mēnešu laikā? Jā/Nē	K'102 Kā Jūs pats/-i raksturotu/noteiktu savu aktivitātes statusu, kas Jūs bijāt pārskata nedēļā? 10. Persona ar invaliditāti vai

⁶⁶ Statistics illustrated. People at risk of poverty or social exclusion. Pieejams: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions> [skatīts 21.10.2016]

⁶⁷ EU labour force survey. Pieejams: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/EU_labour_force_survey [skatīts 23.10.2016]

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

	slimība vai invaliditāte Jūs ierobežo ikdienas darbībās? ⁶⁸	aktivitātes?			pašam/ai 2.Piecelšanās no gultas vai krēsla 3.Apģērbšanās un noģērbšanās 4.Tualetes izmantošana 5.Vannas vai dušas izmantošana	1.Maltītes sagatavošana 2.Telefona lietošana 3.Iepirkšanās 4.Zāļu pieņemšana 5.Viegli mājas darbi 6.Reizēm smagi mājas darbi 7. Rūpes par finansēm un ikdienu sakārtojošām darbībām	1.Hroniska trauksme 2.Hroniska depresija 3.Citas garīgās veselības problēmas	ilgstoši darbnespējīga persona
Invaliditātes smagums	1. Jā, smagi 2. Jā, daļēji 3. Nē	1. Jā, ļoti ierobežo 2. Jā, ierobežo 3. Nē, neierobežo	1. Smagi ierobežots 2. Ierobežots, bet ne smagi 3. Nav ierobežots	1. Smagi ierobežots 2. Ierobežots, bet ne smagi 3. Nav ierobežots	1. Nav grūtību 2. Jā, ar zināmām grūtībām	1. Nav grūtību 2. Jā, ar zināmām grūtībām 3. Jā, ar lielām		

⁶⁹ European Health Interview Survey (EHIS wave 2) — Methodological manual, 14.lpp. (2013) Pieejams: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5926729/KS-RA-13-018-EN.PDF/26c7ea80-01d8-420e-bdc6-e9d5f6578e7c> [skatīts 23.10.2016]

⁶⁸ Informācija par metodoloģiju un piekļuvi datiem. European quality of life survey (2012) Pieejams: <http://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-quality-of-life-surveys/european-quality-of-life-survey-2012> [skatīts 23.10.2016]

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

					3. Jā, ar lielām grūtībām 4. Es nespēju pats/i to paveikt	grūtībām 4. Es nespēju pats/i to paveikt		
Izlases apjoms, respondentu skaits	1009	7650 (Krossekcionālā izlase) 5 600 (Longitudināla izlase)	1015	4555 ⁷⁰				
Vecums	18+	16+	15+	15+	15+	15+	15+	15+
Svērtais personu ar invaliditāti īpatsvars, visas valstīs kopā	21%	24%	(30%)	26%	7%	18%	7%	
Vidējas pakāpes invaliditāte	15%	16%	(18%)	18%	4%	7%		
Smagas pakāpes invaliditāte	6%	8%	(12%)	8%	3%	11%		

⁷⁰ Minimālā izlase. European Health Interview Survey (EHIS wave 2) — Methodological manual, 149.lpp. (2013) Pieejams: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5926729/KS-RA-13-018-EN.PDF/26c7ea80-01d8-420e-bdc6-e9d5f6578e7c> [skatīts 23.10.2016]

Starprziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

<p>Indikatoru izveidei izmantojamie mainīgie</p>		<p>PE040: Augstākā sasniegtā ISCED pakāpe, Y010G/PY010N: darbinieka ienākumi vai tuvināti kopumā, PH040: nav bijusi pieejama veselības izmeklēšana un ārstēšana, PH050: galvenais iemesls, kāpēc nav bijusi pieejama veselības izmeklēšana un ārstēšana, PH060: nav bijusi pieejama zobu veselības izmeklēšana un ārstēšana, PH070: galvenais iemesls, kāpēc nav bijusi pieejama zobu veselības izmeklēšana un ārstēšana</p>		<p>UN1A: Nav bijusi pieejami veselības aprūpes pakalpojumi pēdējo 12 mēnešu laikā garo rindu dēļ pēc pakalpojuma;</p> <p>UN1B: Nav bijusi pieejami veselības aprūpes pakalpojumi pēdējo 12 mēnešu laikā transporta problēmu dēļ;</p> <p>UN2: Nevarēju atļauties [aprūpes veids] pēdējo 12 mēnešu laikā</p>	
---	--	--	--	--	--

Avots: Balsīts un papildināts no European comparative data on Europe 2020 & People with disabilities, prepared by Stefanos Grammenos/CESEP, December 2013 European comparative data on Europe 2020 & People with disabilities, prepared by Stefanos Grammenos/CESEP, December 2014. Pieejams: <http://www.disability-europe.net/theme/comparative-data/reports-comparative-data> [skatīts 20.10.2016]

2. Pielikums. Politikas dokumentos izmantotie dati

Kodu tabula (Detalizētāka versija skatāma pievienotajā excel dokumentā)

1. Iekļaujošā izglītība		
1.1. Mācību vides pielāgotība		
1.1.1.	Vispārējo izglītības iestāžu pieejamības īpatsvars (%) personām ar kustību traucējumiem	Aptauja (2015) tiesībsargs
1.1.2.	Vispārējo izglītības iestāžu pieejamības īpatsvars (%) personām ar redzes traucējumiem	Aptauja (2015) tiesībsargs
1.1.3.	Vispārējo izglītības iestāžu pieejamības īpatsvars (%) personām ar dzirdes traucējumiem	Aptauja (2015) tiesībsargs
1.1.4.	Augstākās izglītības iestādes pielāgotas personām ar kustību traucējumiem skaits	IZM
1.1.5.	Iespēja bērniem ar invaliditāti saņemt izglītību dzīvesvietai tuvākajā skolā pēc atbilstošas programmas (pašvaldībā)	Aptauja (2015) tiesībsargs
1.1.6.	Tehniskie palīgīdzekļi piešķirti bērniem ar invaliditāti skaits	VTPC
1.2. Mācību personāla kompetence un atbalsta personāla pieejamība		
1.2.1.	Iekļaujošās izglītības atbalsta centru skaits	VISC
1.2.2.	Izglītojamie, kas saņem asistenta pakalpojumu mācību iestādēs pārvietošanās atbalstam un pašaprūpes veikšanai skaits (pa izglītības iestāžu grupām)	IZM
1.2.3.	Pedagogu tālākizglītības kursu par izglītojamo ar funkcionāliem traucējumiem iekļaušanu vispārējās izglītības plūsmā apmeklējums	VISC
1.2.4.	Pedagogu palīgu skaits	Nav datu
1.2.5.	Pedagoģiski medicīnisko komisiju skaits	VISC
1.2.6.	VPMK izvērtēto izglītojamo skaits	VISC
1.2.7.	Pašvaldību pedagoģiski medicīnisko komisiju izvērtēto izglītojamo skaits	VISC
1.2.8.	VISC Speciālās izglītības nodaļas speciālistu sniegto konsultāciju skaits	VISC
1.2. Izglītības pakalpojuma pieejamība personām ar speciālajām vajadzībām		
1.3.1.	Skolu (nepabeigušo (vidējo izglītību neieguvušo)) un izglītībā neiesaistīto personu ar invaliditāti vecumā no 18 līdz 24 gadiem īpatsvars (%)	EU-SILC

Starprziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

1.3.2.	Obligātās izglītības vecumā (no 7 līdz 18 gadiem) esošo personu ar invaliditāti, kuri nav reģistrēti nevienā izglītības iestādē, īpatsvars (%)	Nav datu
1.3.3.	Personu līdz 18 gadu vecumam ar intelektuālās attīstības traucējumiem īpatsvars, kuri nekad nav apmeklējuši skolu	IZM
1.3.4.	Izglītojamo skaits ar atzinumu par speciālām vajadzībām kopā	IZM
1.3.5.	Izglītojamo ar speciālām vajadzībām īpatsvars (%) no kopējā izglītojamo skaita	IZM
1.3.6.	Izglītojamo ar invaliditāti īpatsvars (%) no izglītojamo skaita ar speciālajām vajadzībām	Nav datu
1.3.7.	Dažādu speciālo vajadzību īpatsvars pret izglītojamo skaitu ar speciālām vajadzībām kopā	VPMK
1.3.8.	Speciālo vajadzību kategoriju izplatība pēc dzimtes	VPMK
1.3.9.	Speciālo vajadzību saņemošo skolēnu īpatsvars pēc tautības pret kopējo skolēnu skaitu	Netiek sistemātiski uzskaitīts
1.3.10.	Pašvaldības atbalsts pasākumiem, lai samazinātu bērnu ar invaliditāti atstumtību (%)	Aptauja (2015) tiesībsargs
1.3.11.	Personu ar invaliditāti īpatsvars starp personām ar pamatizglītību vai vispārējo vidējo izglītību	CSP
1.3.12.	Personu ar invaliditāti īpatsvars starp personām ar profesionālo izglītību	CSP
1.3.13.	Personu ar invaliditāti īpatsvars starp personām ar augstāko izglītību	CSP
1.3.14.	Personu skaits, kas izmanto individuālu izglītības programmas apguves plānu	Nav datu
1.3.15.	Izglītojamo ar invaliditāti turpmākā izglītība pēc pamatizglītības ieguves (%) - mācības turpina vidusskolā/mācības turpina profesionālās izglītības iestādē/mācības neturpina	IZM
1.3.16.	Izglītojamo skaita sadalījums pēc apgūstamās speciālās izglītības programmas vispārējās, t.sk. speciālās izglītības iestādēs (smagi garīgās attīstības traucējumi vai vairāki smagi attīstības traucējumi/garīgās attīstības traucējumi/garīgās veselības traucējumi/valodas traucējumi/somatiskās saslimšanas/fiziskās attīstības traucējumi/dzirdes traucējumi/redzes traucējumi/mācīšanās traucējumi)	IZM

Starpsiņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

1.3.17.	Mācību grāmatu skaits, kas sagatavotas Braila rakstā	IZM
1.4. Iekļaujošā pirmsskolas izglītība		
1.4.1.	Speciālo pirmsskolas iestāžu skaits	IZM
1.4.2.	Speciālo pirmsskolas iestāžu skaits ārpus Rīgas un Rīgas reģiona	IZM
1.4.3.	Bērni speciālajās pirmsskolas izglītības iestādēs no kopējā bērnu skaita pirmsskolas izglītības programmās	IZM
1.4.4.	Bērnu, kuri apgūst speciālās pirmsskolas izglītības programmas pirmsskolas izglītības iestādēs, pa programmām skaits	IZM
1.4.5.	(___). gadā un agrāk dzimušo bērnu skaita sadalījums pēc pirmsskolas izglītības programmas veida pirmsskolas izglītības iestādēs (___/___) m.g. (visp. prog/izgl. ar redzes trauc./ar dzirdes trauc./ar fiz. attīstības trauc./ar som. saslimšanām/ar valodas trauc./ar jaukt. attīstības trauc./ar garīgās vesel. trauc./ar garīgās attīstības trauc.)	IZM
1.4.6.	Speciālo grupu skaits vispārējās pirmsskolas izglītības iestādēs	IZM
1.4.7.	Speciālo grupu apmeklējums vispārējās pirmsskolas izglītības iestādēs	IZM
1.4.8.	Vispārējās pirmsskolas izglītības grupu apmeklējums starp bērniem ar speciālām vajadzībām	IZM
1.4.9.	Vispārējās pirmsskolas izglītības grupās integrētu bērnu ar speciālām vajadzībām skaits	IZM
1.5. Izglītības pieejamība speciālajās skolās un klasēs		
1.5.1.	Izglītojamo īpatsvars speciālās izglītības iestādēs pret kopējo izglītojamo skaitu ar speciālām vajadzībām	IZM
1.5.2.	Skolēnu īpatsvars speciālajās klasēs no kopējā skolēnu skaita valstī (%)	IZM
1.5.3.	Skolēnu īpatsvars speciālajās skolās un klasēs no kopējā skolēnu skaita valstī (%)	IZM
1.5.4.	Speciālo izglītības iestāžu skaits	IZM
1.5.5.	Bērni ar funkcionāliem traucējumiem internātskolās skaits	IZM
1.5.6.	Bērni ar intelektuālās attīstības traucējumiem mājniecībā, īpatsvars	IZM
1.5.7.	Speciālās izglītības iestāžu sadalījums pa plūsmām (latviešu/krievu/divplūsmu) skaits	IZM

Starprziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

1.6. Iekļaujošā izglītība vispārizglītošajās skolās		
1.6.1.	Integrēto izglītojamo ar speciālajām vajadzībām īpatsvars kopējā izglītojamo ar speciālajām vajadzībām skaitā (% mācību gadā)	CSP
1.6.2.	Izglītojamo ar speciālām vajadzībām īpatsvars (%), kuri integrēti vispārizglītošajās skolās	IZM
1.6.3.	Integrēto izglītojamo ar speciālajām vajadzībām īpatsvars vispārizglītošās izglītības iestādēs ISCED 13 (%) no kopējā izglītojamo skaita	IZM
1.6.4.	Izglītojamo ar smagu invaliditāti skaits, kuri integrēti vispārizglītošajās skolās	IZM
1.6.5.	Izglītojamo ar speciālām vajadzībām īpatsvars (%), kas mācās speciālajās skolās un klasēs	IZM
1.6.6.	Izglītojamo ar speciālām vajadzībām īpatsvars (%), kas mācās pēc vispārizglītošās programmas	IZM
1.6.7.	Izglītojamo ar speciālām vajadzībām īpatsvars (%) vispārizglītošās skolās, kas mācās pēc speciālās programmas	IZM
1.6.8.	Izglītojamo skaits, kuriem ir VPMK atzinums par speciālās izglītības programmas īstenošanu, pa programmām	VPMK
1.6.9.	Izglītojamajiem biežāk nepieciešamie atbalsta pasākumi, aprakstošs	VISC
1.6.10.	Skolēnu skaits un īpatsvars, kuri kārtoja valsts pārbaudes darbu ar atbalsta pasākumiem	VISC
1.6.11.	Personu ar un bez invaliditātes īpatsvars (%) (viena mācību gada ietvaros), kas pilda centralizētos eksāmenus pamatskolas beigšanai	VISC
1.7. Augstākā izglītība		
1.7.1.	Augstākajā izglītībā integrētas personas ar speciālajām vajadzībām skaits	Netiek sistemātiski uzskaitīts
1.7.2.	Personas ar invaliditāti ar augstāko izglītību, īpatsvars 30-34 vecuma grupā	EU-SILC
1.7.3.	Personu ar invaliditāti skaits, kuras saņem asistenta pakalpojumus augstākās izglītības apguvei	IZM
1.7.4.	Personas, kuras saņēmušas surdotulka pakalpojums izglītības programmu ieguvei līdz 480 akadēmiskajām stundām mācību gada laikā skaits	IZM

Starpsiņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

1.8. Sagatavošana nodarbinātībai		
1.8.1.	Personas ar intelektuālās attīstības traucējumiem profesionālās izglītības iestādēs, skaits	IZM
1.8.2.	Specializēto darbnīcu, kurās attīsta darba iemaņas brīvajā tirgū vai subsidētajās darbavietās skaits	NVA
1.8.3.	Personu, kuras saņēmušas speciālo darbnīcu pakalpojumu darba iemaņu attīstīšanā skaits	NVA
1.8.4.	Jauniešu ar invaliditāti, kuriem tiek nodrošināta iespēja saņemt profesionālo izglītību Sociālās integrācijas valsts aģentūrā skaits	SIVA
1.8.5.	Personu ar invaliditāti skaits, kas apgūst profesionālās programmas tālmācības formā	IZM
1.8.6.	Profesionālās izglītības programmu skaits speciālās izglītības iestādēs	IZM
1.8.7.	Profesionālās izglītības programmu, kas pieejamas cilvēkiem ar smagu invaliditāti skaits	IZM/SIVA
1.8.8.	Speciālās izglītības iestādēs izglītojamiem ar garīgās attīstības traucējumiem atvērtas arodapmācības klases	IZM
1.8.9.	Izglītojamo ar garīgās attīstības traucējumiem atvērto arodapmācības klašu apmeklējums	IZM
1.8.10	Bezdarbnieku ar invaliditāti izglītības līmenis (%)	NVA
1.8.10.1.	Bezdarbnieki ar invaliditāti ar augstāko izglītību, īpatsvars (%)	NVA
1.8.10.2.	Bezdarbnieki ar invaliditāti ar pamatizglītību vai vispārējo vidējo izglītību, īpatsvars (%)	NVA
1.8.10.3.	Bezdarbnieki ar invaliditāti ar profesionālo izglītību, īpatsvars (%)	NVA
1.9. Neformālā, interešu un mūžizglītība		
1.9.1	Neformālās izglītības programmās iesaistīto personu ar speciālām vajadzībām skaits	IZM
1.9.2.	Neformālās izglītības ieguvušo bezdarbnieku ar invaliditāti skaits	NVA
1.9.3.	Jaunieši ar invaliditāti, kas piedalījušies "Erasmus+: Jaunatne darbībā" projektos, skaits	JSPA
1.9.4.	Bērnu ar speciālām vajadzībām dalībnieku skaits vasaras nometnēs	VISC (dokumenta laikā VJIC

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

		pārskats)
1.9.5.	Elektroniskās pieejamības centru apmeklējums	LNerB, Apeirons
1.9.6.	Interesu izglītībā iesaistīto jauniešu skaits ar speciālām vajadzībām	VISC (dokumenta laikā VJIC)
1.10. Fiziskā izglītība un pielāgotais sports		
1.10.1.	Bērnu un jauniešu ar invaliditāti skaits, kas iesaistās sporta pasākumos (gadā)	LBJISF
1.10.2.	Personu ar invaliditāti īpatsvars, kas iesaistās sporta aktivitātēs	LM
1.10.3.	Personām ar invaliditāti pielāgotu sporta bāzu skaits	Netiek sistemātiski uzskaitīts
1.10.4.	Sporta klubu skaits, kas piedāvā sporta nodarbības personām ar invaliditāti	Netiek sistemātiski uzskaitīts
1.10.5.	Atbalstīto LPK vienības sportistu skaits (gadā)	LPK
2. Nodarbinātības iespējas		
2.1. Darba vides pielāgotība (darba forma, fiziskā telpa)		
2.1.1.	Personas, kuras uzskata, ka darba vietās ņemts vērā invaliditātes aspekts (%)	Speciālais Eiobarometrs nr.393, ziņojums „Diskriminācija ES 2012.gadā”, 53., 54., 57., 68., 73., 99., T53.lpp.
2.1.2.	Personu ar invaliditāti, kuras strādā nepilnu darba laiku skaits	NVA
2.1.3.	Darba vietas, kuras pielāgotas personām ar invaliditāti skaits	NVA
2.1.4.	Vienreizējo dotāciju iekārtu un aprīkojuma iegādei, kā arī tehnisko palīglīdzekļu izgatavošanai un iegādei, lai pielāgotu darba vietas darbā pieņemtajiem bezdarbniekiem, kuriem noteikta invaliditāte, skaits.	NVA
2.1.5.	Alternatīvajā nodarbinātībā iesaistīto personu ar invaliditāti skaits	NVA

Starprziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

2.2. Nodarbinātības mērījumi		
2.2.1.	Nodarbinātības līmenis pēc invaliditātes grupas (%)	NVA
2.2.2.	Bezdarba līmenis starp cilvēkiem ar invaliditāti (%)	NVA
2.2.3.	Personas ar invaliditāti, kas tiek klasificēti kā ilgstoši bezdarbnieki (%)	NVA
2.2.4.	Personu, kurām pienākas iedzīvotāju ienākuma nodokļa papildu atvieglojumi invalīdiem skaits	VID
2.2.5.	Personu ar invaliditāti nodarbinātība, īpatsvars personu ar invaliditāti vidū, īpatsvars nodarbināto vidū	IeM PMLP
2.2.6.	VDEĀVK apsekoto personu skaits, no tiem nodarbināti	VDEĀVK
2.2.7.	Vidējais atalgojums nodarbinātām personām ar invaliditāti	EU-SILC
2.3. Nodarbinātības veicināšana		
2.3.1.	Personu ar invaliditāti skaits, kuras pēc SIVA rehabilitācijas programmas pabeigšanas tiek nodarbinātas	SIVA
2.3.2.	Subsidētajās darba vietās nodarbināto personu skaits	NVA
2.3.3.	Personu skaits, kas ņem dalību aktīvajos nodarbinātības pasākumos	NVA
2.3.4.	Personu skaits, kuras atrod darbu pēc aktīvajiem nodarbinātības pasākumiem	NVA
2.3.5.	Personu skaits, kuri tiek nodarbināti specializētajās darbnīcās	CSP
2.3.6.	Jauniešu ar invaliditāti skaits, kas ir iesaistīti aktīvajos nodarbinātības pasākumos	LM
2.3.7.	Pašvaldības atbalsts subsidēto darbavietu/speciālo darbnīcu izveidei personām ar invaliditāti, pašvaldību %	Aptauja (2015) tiesībsargs
2.3.8.	Pašvaldību skaits, kurās noris speciālas atbalsta programmas personām ar invaliditāti komercdarbības uzsākšanai un veikšanai	Aptauja (2015) tiesībsargs
2.3.9.	Darba algas dotācijas darbā pieņemtajiem bezdarbniekiem, kuriem noteikta invaliditāte skaits	NVA
2.3.10.	Ikmēneša darba algas dotāciju darba vadītājiem skaits, kas strādā ar darbā pieņemtajiem bezdarbniekiem, kuriem noteikta invaliditāte.	NVA
2.3.11.	Jauniešu ar invaliditāti iesaiste īslaicīgos vasaras nodarbinātības	NVA

Starpzinojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

	pasākumos, aprakstošs	
2.3.12.	Personu ar invaliditāti skaits, kuri beidz SIVA rehabilitācijas kursu kuri ir darba ņēmēji/pašnodarbinātas personas	SIVA
3. Veselība		
3.1. Savlaicīga piekļuve veselības aprūpei ļauj mazināt invaliditātes biežumu un smaguma pakāpi - šo raksturojoši rādītāji netieši finansējums, pirmreizējās invaliditātes noteikšanas dinamika pa gadiem un struktūra		
3.1.1.	Finansējums veselības aprūpei uz vienu iedzīvotāju Latvijā	VM
3.1.2.	Veikto ekspertīžu skaits (sniegto pakalpojumu) prognozējamās invaliditātes, invaliditātes un darbspēju zaudējuma noteikšanai, struktūra kopā, dinamika	VDEĀVK; LabIS
3.1.3.	Personas ar invaliditāti pēc funkcionālo traucējumu veida, skaits, dinamika	VDEĀVK
3.1.4.	Personu skaits, kurām pirmreizēji noteikta invaliditāte (uz 1000 iedzīvotājiem), dinamika	VDEĀVK; LabIS
3.1.5.	Pirmreizēji noteiktās invaliditātes grupu struktūra pa grupām (I-III grupa, bērni)	VDEĀVK
3.1.6.	Personu darbaspēju zaudējums, skaits kopā, pa gadiem, dinamika	VDEĀVK
3.1.7.	Piešķirta prognozējama invaliditāte (kopš 2011. gada), dinamika no tiem nodarbināti	VDEĀVK; LabIS
3.1.8.	Individuālie rehabilitācijas plāni apstiprināti, skaits, % no visiem, kam piešķirta prognozējama invaliditāte	VDEĀVK
3.1.9.	Personu skaits, kurām konstatēta pārejošas darbnespējas turpināšana pēc 26 nedēļām	VDEĀVK
3.1.10.	Pirmreizēji piešķirtā invaliditāte pa cēloņiem skaits	VDEĀVK; LabIS
3.2. Piekļuve veselības aprūpes pakalpojumiem personām ar invaliditāti		
3.2.1.	Apmierinātība ar veselības aprūpes pieejamību bērnam ar garīgās attīstības traucējumiem, saņēmuši rehabilitāciju agrīnā vecumā, ir izstrādāts individuālais rehabilitācijas plāns	Aptauja (2011) „Bērnu un jauniešu ar intelektuālās attīstības traucējumiem situācija

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

		Latvijā"
3.2.2.	Invaliditātes ekspertīzes procesa ilgums	VDEĀVK
3.2.3.	Apstrīdēto administratīvo aktu skaits invaliditātes ekspertīzes procesā	VDEĀVK
3.2.4.	Apmierinātība ar veselības aprūpes pakalpojumiem	Aptauja (2012) Administratīvo procedūru novērtējums: veselības, sociālie un iekšējās drošības pakalpojumi
3.2.5.	Personu ar invaliditāti īpatsvars, kuri pēdējā gada laikā vismaz reizi nevērsās ārstniecības iestādē veselības aprūpes (izņemot zobārsta) pakalpojuma saņemšanai pakalpojumu nepietiekamas pieejamības dēļ.	Aptauja (2014)
4. Atbalsts sociālai iekļaušanai personām ar invaliditāti. Pakalpojumi bērniem kā prioritārai mērķa grupai. Transporta, kopšanas, asistenta pakalpojumi vērsti uz sociālu iekļaušanu, dzīves kvalitātes celšanu un vērtējami kā indikatori sociālai iekļaušanai.		
4.1. Pakalpojumi bērniem, ģimenēm ar bērniem		
4.1.1.	Personas ar invaliditāti līdz 18 gadu vecumam, skaits, dinamika, struktūra pēc funkcionāliem traucējumiem	SPOLIS
4.1.2.	Īpašas kopšanas nepieciešamībai personai līdz 18 gadu vecumam (bērniem) ar invaliditāti skaits, dinamika, procenti no bērniem, kam piešķirta invaliditāte	VDEĀVK
4.1.3.	Personu ar invaliditāti skaits, kurām, sasniedzot 18 gadu vecumu, īpašas kopšanas nepieciešamība turpinās	VDEĀVK
4.1.4.	Atbalsts bērniem ar invaliditāti līdz piecu gadu vecumam un viņu ģimenēm: asistentu pakalpojumu saņēmēju skaits (no 2017)	LM
4.1.5.	Atbalsts bērniem ar invaliditāti līdz piecu gadu vecumam un viņu ģimenēm: Izveidotas rehabilitācijas nodaļas pašvaldībā (sociālajos dienestos) (no 2017)	LM
4.1.6.	Atbalsts bērniem ar invaliditāti līdz piecu gadu vecumam un viņu ģimenēm: pielāgoto dzīvesvietu skaits (no 2017)	LM
4.1.7.	Personu skaits, kuras saņem psihologa pakalpojumus personai ar invaliditāti līdz 18 gadiem, kura dzīvo ģimenē, kā arī tās likumiskajam	LM

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

	pārstāvim	
4.1.8.	Personu ar invaliditāti skaits līdz 18 gadu vecumam sociālās aprūpes iestādēs, pēc traucējumu veida	LM
4.1.9.	Apmierinātība ar sociālo pakalpojumu pieejamību	Aptauja (2011) „Bērnu un jauniešu ar intelektuālās attīstības traucējumiem situācija Latvijā”
4.1.10.	Dienas aprūpes centri bērniem ar invaliditāti skaits	LM
4.1.11.	Pašvaldību, kurās piedāvāts aprūpes mājas pakalpojums bērniem skaits	LM
4.2. Pakalpojumi personām ar invaliditāti		
4.2.1.	Personu skaits no 18 gadu vecuma ar I grupas invaliditāti, kam nepieciešama īpaša kopšana, dinamika	VDEĀVK; LabIS
4.2.2.	Personu ar I grupas redzes invaliditāti, kuras saņem pabalstu par asistenta izmantošanu līdz 10 stundām nedēļā skaits	SPOLIS
4.2.3.	Personu ar I grupas redzes invaliditāti, kuras saņem pabalstu par asistenta izmantošanu, daļā, kas pārsniedz 10 stundas nedēļā skaits, pašvaldību finansējums	SPOLIS
4.2.4.	Personu ar I un II invaliditātes grupu, kuras saņēmušas atzinumu par asistenta pakalpojuma nepieciešamību skaits	VDEĀVK; LabIS
4.2.5.	Personas, kuras saņem pašvaldību piešķirto asistenta pakalpojumu skaits	SPOLIS
4.2.6.	Personu skaits, kam piešķirta transporta pabalsta izdevumu kompensācija	VDEĀVK; LabIS
4.2.7.	Personas, kuras saņēmušas surdotulka pakalpojumus līdz 120 stundām gadā saskarsmes nodrošināšanai, skaits	LNS Rehabilitācijas centrs
4.2.8.	Personu, kuras saņēmušas atzinumu par medicīnisko indikāciju noteikšanu speciāli pielāgota vieglā automobiļa iegādei un pabalsta saņemšanai skaits	VDEĀVK; LabIS
4.2.9.	Personas, kas saņēmušas atzinumu atvieglojumiem naturalizācijas	LM

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

	procedūras veikšanai	
4.2.10.	Personu skaits ar I grupas invaliditāti (neatkarīgi no traucējumu veida), ar II grupas redzes vai dzirdes invaliditāti un personām līdz 18 gadu vecumam, kurām ir noteiktas medicīniskās indikācijas bērna invalīda īpašas kopšanas nepieciešamībai, saņēmušas atbalstu mājokļa pielāgošanai	LM
4.2.11.	Personu ar invaliditāti skaits pēc 18 gadu vecumam sociālās aprūpes iestādēs, pēc traucējumu veida	LM
4.2.12.	Personu skaits, kuras atrodas aprūpes institūcijās (uz 10 000 iedzīvotāju)	SPOLIS
4.2.13.	Pakalpojuma "atelpas brīdis" saņēmēju skaits (no 2017.)	NVA
4.2.14.	Pieprasījums pēc sociālās rehabilitācijas pakalpojumiem personām ar invaliditāti skaits	SIVA; LabIS
4.2.15.	Personu skaits, kuras saņem valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, ņemot vērā nodarbinātības aspektu	VDEĀVK
4.2.16.	Pirmreizējā invaliditāte vecuma griezumā	VDEĀVK
4.2.17.	Profesionālās rehabilitācijas pakalpojumu saņēmēju skaits	SIVA, LabIS
4.2.18.	Pašvaldību skaits, kurās ir pieejami dienas aprūpes centri un dienas centri personām ar garīga rakstura traucējumiem	SPOLIS
4.2.19.	Personu ar ierobežotu rīcībspēju skaits (iepriekš rīcībnespējīgu personu)	LM
4.2.20.	Personu ar ierobežotu rīcībspēju skaits ilgstošas sociālās aprūpes institūcijās	LM
4.2.21.	Personu ar invaliditāti, kuras saņem asistenta pakalpojumu, pakalpojuma saņemšanas mērķis (griezums)	SPOLIS
4.2.22.	Personas ar invaliditāti, ar kurām noslēgts līgums par kredīta procentu segšanu, kuras saņēmušas kredītu mājokļa pielāgošanai skaits	LM
Pakalpojumi personām ar invaliditāti dzimumu griezumā		
4.2.23.	Pašvaldības kurās atbalstīti pasākumi, lai mazinātu sieviešu un/vai meiteņu ar invaliditāti atstumtību %	Aptauja (2015) tiesībsargs
4.3. Vides pielāgošana		
4.3.1. Vēlēšanu pieejamība		

Starprziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

4.3.1.1.	Vēlēšanu iecirkņi pieejami personām ar funkcionāliem traucējumiem %	CVK administratīvie un apsekojuma dati
4.3.2. Informācijas pieejamība		
4.3.2.1.	Latvijas Neredzīgo bibliotēkas apmeklējumu skaits (pa filiālēm)	LNerB
4.3.2.2.	Izsniegto bibliotēkas materiālu skaits (pa filiālēm)	LNerB
4.3.2.3.	Pašvaldībā saņemto sūdzību par informācijas pieejamību skaits	Aptauja (2015) tiesībsargs
4.3.2.4.	Subtitrēto un surdotulkoto raidījumu apjoms (%)	NEPLP
4.3.2.5.	Raidlaika stundas gadā, kas pieejamas ar surdotulku, ar titriem	NEPLP
4.3.2.6.	Pašvaldību, kas informē par sniegto pakalpojumu pieejamību dažādos, personām ar invaliditāti saistošos veidos (pa veidiem) skaits	Aptauja (2015) tiesībsargs
4.3.2.7.	Pašvaldību darbinieku, kas konsultē iedzīvotājus apmācība darbam ar personām ar invaliditāti, aprakstošs	Aptauja (2015) tiesībsargs
4.3.2.8.	Subtitrēto un surdotulkoto raidījumu apjoms LTV (%)	LTV
4.3.2.9.	Bērna ar invaliditāti vecāki, kas nav saņēmuši informatīvu vai psiholoģisku atbalstu %	Aptauja (2011) LKNDZ
4.3.3. Ēku pieejamība		
4.3.3.1.	Objektu pieejamība (vienreizējs LM apsekojums), aprakstošs	Apsekojums (2011) LM, ERAF un KF
4.3.3.2.	Publisko ēku pieejamība personām ar invaliditāti: pašvaldības administratīvās ēkas, sociālās un veselības aprūpes iestādēs	Aptauja (2015) tiesībsargs
4.3.3.3.	Publisko ēku pieejamība personām ar invaliditāti: izglītības, kultūras, atpūtas un sporta iestādes	Aptauja (2015) tiesībsargs
4.3.3.4.	Personu ar invaliditāti vērtējums par pakalpojumu, vides un pasākumu pieejamību salīdzinot ar laiku pirms pieciem gadiem	Aptauja (2015) tiesībsargs
4.3.3.5.	Personu ar invaliditāti (pa invaliditātes veidiem) vērtējums par vides pielāgotību	Aptauja (2015) tiesībsargs
4.3.3.6.	Iespēja bērniem ar invaliditāti saņemt izglītību dzīvesvietai tuvākajā skolā atbilstošas programmas	Aptauja (2015) tiesībsargs

Starpsiņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

4.3.3.7.	Personu ar invaliditāti, kas ir reģistrētas rindā uz pašvaldības palīdzību mājokļa jautājuma risināšanā, skaits	Aptauja (2015) tiesībsargs
4.3.3.8.	Cilvēkiem ar kustību traucējumiem pieejamas ēkas %	Ikgadēja aptauja "Zelta kruķis" Apeirons
4.3.3.9.	Sporta būves, kas pieejamas cilvēkiem ar kustību traucējumiem %	Ikgadējs apsekojums LPK
4.3.4. Sabiedriskā transporta un infrastruktūras pieejamība		
4.3.4.1.	Sabiedriskā transporta pieejamība pašvaldībās pa invaliditātes veidiem	Aptauja (2015) tiesībsargs
4.3.4.2.	Pašvaldību, kuru iepirkumu par ceļu infrastruktūras specifikācijās minētas personām ar invaliditāti saistošas prasības (pa prasību veidiem) skaits	Aptauja (2015) tiesībsargs
4.3.4.3.	Pašvaldību, kas iepērkot/slēdzot nomas līgumus par sabiedrisko transportu, tehniskajās specifikācijās ietver nosacījumus, ka sabiedriskajam transportam ir jābūt pielāgotam personu ar invaliditāti vajadzībām skaits	Aptauja (2015) tiesībsargs
4.3.4.4.	Autoostu pieejamība cilvēkiem ar dažāda veida invaliditāti %	SM
4.3.4.5.	CSDD iesniegto personām ar invaliditāti paredzēto autostāvvietu izmantošanas karšu skaits	CSDD
4.3.4.6.	Cilvēku, kas izmanto personām ar invaliditāti paredzētas stāvvietas bez attiecīgās kartes % attiecībā pret kopējo stāvvietu izmantotāju skaitu	Apsekojums (2012) LM, Apeirons
4.3.5. Vispārīgi pieejamības rādītāji		
4.3.6.	Gada laikā izsniegto tehnisko palīglīdzekļu skaits (pa palīglīdzekļu veidiem)	VTPC, LNB, LNS
4.3.7.	Cilvēku, rindā pēc tehniskajiem palīglīdzekļiem skaits	VTPC, LNB, LNS
4.3.8.	Cilvēku, kuriem tehniskie palīglīdzekļi piešķirami steidzamības kārtā rindā pēc tehniskajiem palīglīdzekļiem, skaits	VTPC, LNB, LNS
Sociālā aizsardzība, Valsts pabalsta personām ar invaliditāti efektivitāte?		

Starprziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

5.1. Bērniem, ģimenēm ar bērniem		
5.1.1.	Personas, kas saņem piemaksu pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu ar invaliditāti, dinamika	SPOLIS
5.1.2.	Personu skaits, kas saņem bērna invalīda kopšanas pabalstu, dinamika	SPOLIS
5.1.3.	Pašvaldību, kuru normatīvajos aktos ir noteikts īpašas priekšrocības, atbalsta pasākumi vai atvieglojumi personām ar invaliditāti un ģimenēm, kurās ir bērns ar invaliditāti skaits	Aptauja (2015) tiesībsargs
5.1.4.	Pašvaldību, kas atbalsta kādu pasākumu bērnu ar invaliditāti atstumtības mazināšanai skaits	Aptauja (2015) tiesībsargs
5.1.5.	Adopcijas reģistrā iekļauti bērni ar invaliditāti (%)	LM
5.2. Personām ar invaliditāti		
5.2.2.	Personu ar invaliditāti skaits (%), kuru ienākumi nepārsniedz nabadzības riska sliekšņa līmeni, no iedzīvotāju kopskaita	SPOLIS
5.2.3.	Personu ar invaliditāti skaits, kuras saņem ienākumu nodokļa atvieglojumus	LM
5.2.4.	Personas ar invaliditāti, % no visu valsts sociālā nodrošinājuma saņēmējiem	LM
5.2.5.	Personas ar invaliditāti - valsts sociālo pabalstu saņēmējas (pa veidiem): Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts, pabalsts invalīdam, kuram nepieciešama kopšana, bērna invalīda kopšanas pabalsts, piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu ar invaliditāti.	LabIS
5.2.6.	Personu ar ierobežotu rīcībspēju (agrāk rīcībnespējīgu personu) aprūpes institūcijās skaits	SPOLIS
5.2.7.	Personu ar invaliditāti skaits, kas ir trūcīgas personas statusā	SPOLIS
5.2.8.	Personu ar invaliditāti dzīves kvalitātes novērtējums salīdzinot ar laiku pirms pieciem gadiem	Aptauja (2015) tiesībsargs
6. Izpratnes un informētības veicināšana		
6.1. Sabiedrības izpratne ar invaliditāti saistītos jautājumos		
6.1.1.	Personas, kuras ir dzirdējušas vai zina par diskrimināciju uz invaliditātes pamata (%)	Speciālais Eiroparometrs ziņojums „Diskriminācija ES 20xx.gadā”

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

		(Reizi trijos gados)
6.1.2.	Personas, kuras apgrūtinātu pieejamību precēm un pakalpojumiem uzskata kā diskriminējošu faktoru (%)	Speciālais Eirobarometrs ziņojums „Diskriminācija ES 20xx.gadā” (Reizi trijos gados)
6.1.3.	Personas, kuras savu izpratni par diskrimināciju vērtē kā pietiekamu (%)	Speciālais Eirobarometrs ziņojums „Diskriminācija ES 20xx.gadā” (Reizi trijos gados)
6.1.4.	Personas, kuras uzskata, ka diskriminācija uz invaliditātes pamata ir izplatīta (%)	Speciālais Eirobarometrs ziņojums „Diskriminācija ES 20xx.gadā” (Reizi trijos gados)
6.1.5.	Izpratnes līmenis par savu tiesību aizstāvību diskriminācijas gadījumā	Speciālais Eirobarometrs ziņojums „Diskriminācija ES 20xx.gadā” (Reizi trijos gados)
6.1.6.	Personu ar invaliditāti vērtējums par Latvijas sabiedrības, dažādu institūciju un to pārstāvju diskrimināciju pret personām ar invaliditāti	Aptauja (2015) tiesībsargs
6.1.7.	Personu ar invaliditāti vērtējums par pašvaldību iestāžu darbinieku attieksmi pret personām ar invaliditāti	Aptauja (2015) tiesībsargs
6.2. Personu ar invaliditāti informētība par savām tiesībām un to izmantošanas iespējām		
6.2.1.	Spēkā nestājušos nākotnes pilnvarojuma noformējumu skaits	Nākotnes pilnvarojumu reģistrs (Latvijas Zvērinātu

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

		notāru padome)
6.2.2.	Vecāku, kas piesakās bērna ar invaliditāti kopšanas pabalstam, skaits	VSAA
6.2.3.	Personu ar invaliditāti informētība par iestādi, kur vērsties diskriminācijas aizlieguma pārkāpuma gadījumā	Aptauja (2015) tiesībsargs
6.2.4.	Personu ar invaliditāti (pa invaliditātes veidiem) vērtējums par dažādas, personām ar kustību traucējumiem saistošas, informācijas pieejamību	Aptauja (2015) tiesībsargs

3. Pielikums. Konvencijas uzraudzībai izmantojamie indikatori, kopsavilkums.

Ailēs, kurās kā datu avots norādīts “LM/Tiesībsarga birojs” datus rekomendēts apkopot LM, balstoties Tiesībsarga biroja iepriekš pielietotajā metodoloģijā (attiecīgo pētījumu skatīt pie attiecīgā indikatora).

*Aptauju ieteikts veikt regulāri, bet regulāra aptauja nav pieejama.

**Indikators ieteikts, bet pašlaik nav pieejams.

***Indikators sastopams NVO praksē. Izmantojams kā apakšindikators, bet šādā formā nav iesakāms to pārņemt valsts praksē.

Pants	Indikatori	Avota veids	Dzimums	Vecums	Funkc. trauc. veids	Avots
5. pants. Vienlīdzība un diskriminācijas aizliegums	1. Vispārējā diskriminācija					
	1.1. Sociālā distance kopienā	Vienreizēja aptauja*			•	Ieteikts LM
	1.2. Uztvertā diskriminācija attiecībā pret personām ar invaliditāti sabiedrībā	Regulāra aptauja				Eurobarometrs
	1.3. Uztvertā diskriminācija sabiedrībā pret invaliditāti personu ar invaliditāti skatījumā	Vienreizēja aptauja*				Ieteikts LM
	2. Diskriminācija nodarbinātībā					
	2.1. Iespēja atrast darbu personām ar invaliditāti	Administratīvie dati	•	•		NVA
	2.2. Sociālā distance mācību vai darba vidē	Vienreizēja aptauja*			•	Ieteikts LM
	2.3. Attieksme pret cilvēkiem ar invaliditāti darba vietā	Vienreizēja aptauja*				Ieteikts LM

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

	3. Diskriminācija pakalpojumu saņemšanā un labklājības jomā					
	3.1. Attieksme pret cilvēkiem ar invaliditāti pašvaldībās	Vienreizēja aptauja*				Ieteikts LM
	3.2. Attieksme pret cilvēkiem ar invaliditāti valsts iestādēs	Vienreizēja aptauja*				Ieteikts LM
	3.3. Personu ar invaliditāti īpatsvars starp personām ar trūcīgā statusu	Administratīvie dati	•	•	•	SPOLIS
	3.4. Personu ar invaliditāti īpatsvars starp personām, kuru ienākumi nepārsniedz nabadzības sliekšņa līmeni	Administratīvie dati	•	•	•	SPOLIS
	4. Diskriminācija veselības aprūpē					
	4.1. Attieksme pret cilvēkiem ar invaliditāti veselības aprūpes iestādēs	Vienreizēja aptauja*		•		Ieteikts LM
	4.2. Ierobežota pieeja veselības aprūpes pakalpojumiem	Regulāra aptauja			•	EU-SILC
	5. Diskriminācija izglītībā					
	5.1. Segregācija izglītībā: izglītības pieejamība	Administratīvie dati	•	•	•	IZM
	5.2. Izglītības pieejamība	Regulāra aptauja	•	•		EU-SILC
	6. pants Sievietes ar invaliditāti	1.Diskriminācijas līmenis (5. panta rādītāji dzimuma griezumā)				
2. Specifiskās diskriminācijas jomas						
2.1. Risks kļūt par vardarbības upuri		Administratīvie dati**	•	•	•	Ieteikts IeM Noziedzīgu nodarījumu

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

						reģistrs /VDEĀVK
7. pants. Bērni ar invaliditāti	1.Valsts un pašvaldību atbalsta bērniem ar invaliditāti vērtējums Skat. arī 23. panta 1. sadaļas indikatorus					
	1.1. Uzlabojuma nepieciešamība 1.1.1. pabalstu sistēmā 1.1.2. veselības aprūpes pakalpojumos 1.1.3. medicīnas rehabilitācijas pakalpojumos 1.1.4. iekļaujošā izglītībā	Vienreizēja aptauja*				Ieteikts LM
8. pants. Izpratnes veidošana	1. Sabiedrības attieksmes veidošana					
	1.1.Pasākumu (projektu, kampaņu u.c.) skaits un aptvere.	Aprakstošs indikators				Ieteikts LM
	2. Izpratnes līmeņa novērtēšana sabiedrībā					
	2.1. Diskriminācijas atzīšana	Regulāra aptauja	•	•		Eiobarometrs
	2.2. Apgrūtināta pieejam precēm un pakalpojumiem	Regulāra aptauja	•	•		Eiobarometrs
	2.3. Pietiekama izpratne par diskrimināciju	Regulāra aptauja	•	•		Eiobarometrs
	2.4. Diskriminācijas izplatība	Regulāra aptauja	•	•		Eiobarometrs
	2.5. Tiesību aizstāvība	Regulāra aptauja	•	•		Eiobarometrs
3. Sabiedrības izpratnes līmeņa novērtēšana starp personām ar invaliditāti (skat 5. panta 1.3. un 2.3. indikatorus) Vienreizēja aptauja						

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

9. pants. Pieejamība	1. Valsts un pašvaldību ēku pieejamība					
	1.1. Objektu pieejamība	Vienreizējs apsekojums				LM
	1.2. Sporta ēku pieejamība	Regulāra aptauja				LPK
	1.3. Personām ar kustību traucējumiem pieejamas ēkas	Regulārs apsekojums***				Apeirons
	1.4. Publisko ēku pieejamība personām ar invaliditāti: pašvaldības	Vienreizēja aptauja*			•	Ieteikts LM
	1.5. Publisko ēku (izglītības, kultūras, veselības aprūpes, rehabilitācijas, atpūtas un sporta iestāžu) pieejamība	Vienreizēja aptauja*/netiek veikts pilnībā				Ieteikts LM
	2. Sabiedriskā transporta un infrastruktūras pieejamība					
	2.1. Bezmaksas transports personām ar III grupas invaliditāti	Nav datu				Ieteikts LM
	2.2. Ceļu infrastruktūras pielāgotība	Vienreizēja aptauja*				Ieteikts LM
	2.3. Sabiedriskā transporta pielāgotība	Vienreizēja aptauja*				Ieteikts LM
	3. Informācijas pieejamība					
	3.1. Informācijas pieejamība personām ar redzes traucējumiem	Administratīvie dati				LNerB
	3.2. Informācijas pieejamība personām ar dzirdes traucējumiem	Administratīvie dati				NEPLP

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

	3.3. Informācijas pieejamība personām ar invaliditāti	Vienreizēja aptauja*			•	Ieteikts LM
	3.4. Izglītības, veselības aprūpes, tiesu institūciju mājas lapu pieejamība	Netiek veikts				Ieteikts veikt LM
	4. Tehnisko palīgīdzekļu nodrošinājums					
	4.1. Tehnisko palīgīdzekļu pieejamība	Administratīvie dati			•	VTPC/LNB/LNS (LabIS)
	4.2. Steidzami nepieciešamu tehnisko līdzekļu pieejamība	Administratīvie dati			•	VTPC/LNB/LNS (LabIS)
	4.3. Tehnisko līdzekļu kvalitāte un apkalpošanas kvalitāte	Administratīvie dati**				VTPC
10. pants. Tiesības uz dzīvību	1. Atbalsta izvērtējums topošajiem vecākiem, ja gaidāms bērns ar invaliditāti. Aprakstošs indikators					
	1.1.Pieejama informācija	Administratīvie dati**				Ieteikts LM
	1.2. Apmācīts personāls	Administratīvie dati**				Ieteikts LM
	2. Sabiedrības attieksmes indikators: sabiedrības attieksme pret personu ar invaliditāti tiesībām uz dzīvību					
	2.1. Atbalsts tiesībām radīt bērnus personām ar invaliditāti	Vienreizēja aptauja*			•	Ieteikts LM
	3. Grūtniecības pārtraukšana medicīnisku iemeslu dēļ					
	3.1. Medicīnisku abortu īpatsvars	Administratīvie dati				SPKC

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

11. pants. Riska situācijas un ārkārtas humānās situācijas	1. Ugunsdrošības pasākumu un plānu pielāgošana personām ar invaliditāti					
	1.1. Drošības instrukciju izstrāde	Administratīvie dati				VUGD
	1.2. Ugunsdrošības noteikumu pārkāpumi	Administratīvie dati				VUGD
12. pants. Vienlīdzīga tiesībspējas atzīšana	1. Personu ar ierobežotu rīcībspēju tiesību ievērošana					
	1.1. Aizgādībā esošas personas	Administratīvie dati		•		NPAIS
	1.2. Aizgādībā esošie sievietes un vīrieši	Administratīvie dati**	•			Ieteikts NPAIS
	1.3. Atbalsts lemtspējai – nākotnes pilnvarojumi	Administratīvie dati**				Ieteikts LZNP
	1.4. Personu ar ierobežotu rīcībspēju segregācija	Administratīvie dati	•	•		SPOLIS
	2.1. Tiesu spriedumi par ierobežotas rīcībspējas noteikšanu	Administratīvie dati**				Ieteikts apkopot tiesībsargam
13. pants. Tiesas pieejamība	1. Tiesu pieejamība (Fiziskā un informācijas pieejamība skat. 9. panta 1.5. un 3.4.)					
	1.1. Atbalstoša tiesībsargājošo iestāžu attieksme pret personām ar invaliditāti	Vienreizēja aptauja*				Ieteikts LM
	1.2. Uz tiesas sēdi neaicinātas personas	Administratīvie dati				TIS
	1.3. Tiesu darbinieku apmācība	Administratīvie dati**				TIS

Starprziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

14. pants. Personu brīvība un neaizskaramība	Skat. 23. panta 2.,3.,4. sadaļas indikatorus Administratīvie dati/Vienreizēja aptauja					
15. pants. Tiesības netikt pakļautam spīdzināšanai vai nežēlīgiem, necilvēcīgiem vai cieņu pazemojošiem apiešanās un sodīšanas veidiem	1. Nežēlīga, necilvēcīga vai cieņu pazemojoša apiešanās un sodīšana. Aprakstošs indikators					
	1.1.Gadījumu skaits	Administratīvie dati				Tiesībsarga birojs
16. pants. Tiesības netikt pakļautam ekspluatācijai, vardarbībai un ļaunprātīgai izmantošanai	1. Personas ar invaliditāti, kas kļuvušas par upuri noziedzīgam nodarījumam					
	1.1. Sociālā rehabilitācija personām, kas cietušas no vardarbības	Administratīvie dati**	•	•	•	Ieteikts LabIS
	1.2. Personas, kas kļuvušas par kriminālnodarījuma upuri	Administratīvie dati**	•	•		Noziedzīgo nodarījumu reģistrs
17. pants. Personu integritātes aizsardzība	Pantam ir vispārējs raksturs, saistīts ar 10., 14., 15., 16. un 23. panta indikatoriem					
18. pants. Pārvietošanās un pilsonības brīvība	1. Pārvietošanās un pilsonības brīvība					
	1.1. Naturalizācijas atvieglojumi	Administratīvie dati				VDEĀVK LabIS
19. pants. Patstāvīgs dzīvesveids un iekļaušana sabiedrībā	1. Patstāvīga dzīvesveida pieejamība Skatīt arī 23. panta 2.1. un 2.2. apakšindikatorus					
	1.1.Patstāvīgi dzīvojošu personu īpatsvars	Administratīvie dati	•	•	•	CSP
	1.2. Aprūpes iestādēs dzīvojošu personu īpatsvars	Administratīvie dati	•	•	•	CSP

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

	1.4. Aprūpes iestāžu personāla attieksme pret klientiem	Nav datu				Ieteikts iekļaut regulārā aptaujā
	1.5. Aprūpes iestāžu sniegto pakalpojumu izvērtējums	Nav datu				Ieteikts iekļaut regulārā aptaujā
20. pants. Individuālā pārvietošanās	9. panta indikatori Vienreizējs/Regulārs apsekojums; Vienreizēja/Regulāra aptauja; Administratīvie dati					
21. pants. Vārda un uzskatu brīvība un pieeja informācijai	Saistīts ar 9. panta indikatoriem. Papildus izdalīts 1. Komunikācijas palīglīdzekļi					
	1.1. Alternatīvās komunikācijas tehnisko palīglīdzekļu izsniegšana	Administratīvie dati		•	•	VTPC/LNB/LNS (LabIS)
	2. Surdotulku pieejamība					
	2.1. Surdotulku skaits	Administratīvie dati				VTPC/LNB/LNS (LabIS)
	2.2. Surdotulka pakalpojumi izglītības ieguvei	Administratīvie dati		•	•	VTPC/LNB/LNS (LabIS)
	2.3. Surdotulka pakalpojumi saskarsmes nodrošināšanai	Administratīvie dati		•	•	VTPC/LNB/LNS (LabIS)
22. pants. Privātās dzīves neaizskaramība	1. Privātās dzīves neaizskaramība. Aprakstošs indikators					
	1.1. Liegums tikties stacionārā ievietotām personām	Administratīvie dati				Tiesībsarga birojs
	1.2. Informatīvais atbalsts par privātās dzīves neaizskaramību	Administratīvie dati**				Ieteikts, LM
23. pants. Cieņa pret	1. Bērnu tiesību nodrošinājums augt ģimeniskā vidē:					

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

dzīvesvietu un ģimeni	1.1. Bērnu ar invaliditāti segregācija	Administratīvie dati	•	•	•	SPOLIS
	1.2. Bērnu ar invaliditāti alternatīvās aprūpes iespējas	Administratīvie dati	•	•	•	SPOLIS
	2. Pieaugušo tiesības uz ģimeni un dzīvesvietu.					
	2.1. Personu ar invaliditāti segregācija sabiedrībā	Administratīvie dati				SPOLIS
	2.2. Personu ar invaliditāti segregācija	Administratīvie dati	•	•	•	SPOLIS
	3. Pakalpojumi neatkarīgas dzīves, tiesību uz ģimeni un dzīvesvietu īstenošanai					
	3.1. Īpaša kopšana	Administratīvie dati				VDEĀVK LabIS
	3.2. Asistents personām ar redzes traucējumiem (valsts finansējums)	Administratīvie dati				SPOLIS
	3.3. Asistents personām ar redzes traucējumiem (pašvaldību finansējums)	Administratīvie dati				SPOLIS
	3.4. Asistents personām ar I un II grupas invaliditāti	Administratīvie dati				VDEĀVK LabIS
	3.5. Asistenta pakalpojuma izmantošana	Administratīvie dati				SPOLIS
	3.6. Transporta pabalsta izmantošana	Administratīvie dati				VDEĀVK LabIS
	3.7. Surdotulka pakalpojumi	Administratīvie dati				LNS Rehabilitācijas centrs

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

	3.8. Viegļā automobiļa iegāde	Administratīvie dati				VDEĀVK LabIS
	4. Personu ar invaliditāti pašvērtējums					
	4.1. Attieksme pret personām ar invaliditāti ģimenē	Vienreizēja aptauja*				Ieteikts LM
24. pants. Izglītība	1. Mācību vides un iekļaujošās izglītības pieejamība (Fiziskā un informācijas pieejamība skat. 9. panta 1.5. un 3.4.)					
	1.1. Vispārējo izglītības iestāžu pielāgotība	Vienreizēja aptauja*				Ieteikts LM
	1.2. Izglītības iestāde tuvu mājām	Vienreizēja aptauja*				Ieteikts LM
	1.3. Izglītības pieejamība	Regulāra aptauja	•	•		EU-SILC
	1.4. Bērni ar speciālām vajadzībām vispārējā pirmsskolas izglītībā	Administratīvie dati	•	•	•	VIIS
	2. Izglītības sistēmas segregācija. Kā pamata indikators izmantojams 5. panta 5.1. indikators					
	2.1. Izglītojamo ar īpašām vajadzībām iekļaušana	Administratīvie dati	•	•	•	IZM
	2.2. Izglītojamie ar speciālām vajadzībām speciālajās klasēs	Administratīvie dati	•	•	•	IZM
	2.3. Izglītojamo ar speciālām vajadzībām integrēšana parastajās klasēs	Administratīvie dati	•	•	•	IZM
	3. Mācību personāla kompetence un atbalsta personāla pieejamība					
	3.1. Asistentu pieejamība	Administratīvie	•	•	•	IZM

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

		dati				
	3.2. Pedagogu sagatavošana	Administratīvie dati				VISC
	3.3. Atbalsts pedagogiem	Administratīvie dati				VISC
	3.4. Speciālo vajadzību atzīšana	Administratīvie dati				VISC
	3.5. Zīmju valodas kompetence	Nav datu**				Ieteikts IZM
4. Profesionālā izglītība un sagatavošana nodarbinātībai						
	4.1. Personu ar intelektuālās attīstības traucējumiem iekļaušana profesionālās izglītības iestādēs	Administratīvie dati	•	•	•	IZM
	4.2. Personas ar invaliditāti profesionālajā tālākpmācībā	Administratīvie dati	•	•	•	IZM
	4.3. Personu ar invaliditāti bezdarbnieku izglītības līmenis -augstākā izglītība; -pamatizglītība; -vidējā vispārējā izglītība; -profesionālā izglītība.	Administratīvie dati	•	•	•	NVA
5. Augstākā, neformālā un izglītība mūža garumā						
	5.1. Augstākās izglītības pieejamība	Regulāra aptauja	•	•		EU-SILC
	5.2. Neformālās izglītības pieejamība	Administratīvie dati	•	•		NVA

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

25. pants. Veselība	1. Valsts veikto pasākumu efektivitāte invaliditātes preventīvai					
	1.1. Pirmreizēji noteiktas invaliditātes prevalence	Administratīvie dati	•	•	•	VDEĀVK LabIS
	1.2.Pirmreizēji noteiktas invaliditātes smagums	Administratīvie dati	•	•	•	VDEĀVK LabIS
	1.3. Prognozējamās invaliditātes prevalence	Administratīvie dati	•	•	•	VDEĀVK LabIS
	1.4. Individuālo rehabilitācijas plānu pielietojums	Administratīvie dati	•	•	•	VDEĀVK LabIS
	2. Veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība personām ar invaliditāti (Fiziskā un informācijas pieejamība skat. 9. panta 1.5. un 3.4.)					
	2.1. Veselības pakalpojumu pieejamība	Regulāra aptauja	•	•		EU-SILC
	3. Veselības aprūpes pakalpojumi mājās					
	3.1. Sniegtie pakalpojumi	Administratīvie dati				Nacionālais veselības dienests
	3.2. Pakalpojumi reģionos	Administratīvie dati				Nacionālais veselības dienests
	4. Veselības aprūpes sektora atvērtība personām ar invaliditāti					
	4.1 Veselības aprūpes iestāžu pozitīva attieksme pret personām ar invaliditāti	Vienreizēja aptauja*				Ieteikts LM
	26. pants. Adaptācija un	1. Rehabilitācijas pakalpojumu pieejamība				

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

rehabilitācija	Daļēji pārklājas ar 25. panta 1. sadaļas indikatoriem (Fiziskā un informācijas pieejamība skat. 9. panta 1.5. un 3.4.)					
	1.1. Sociālās rehabilitācijas pakalpojumu pieejamība	Administratīvie dati			•	SIVA LabIS
	1.2. Profesionālās rehabilitācijas pakalpojumu pieejamība	Administratīvie dati			•	SIVA LabIS
	2. Atbalsts kopienā					
	2.1. Dienas centri	Administratīvie dati				LM
	2.2. Aprūpes mājas bērniem	Administratīvie dati				LM
	2.3. Pašvaldības ar dienas aprūpes centriem	Administratīvie dati				LM
	2.4. Pusceļa mājas	Aprakstošs indikators				LM
	2.5. Grupu mājas (dzīvokļi)	Aprakstošs indikators				LM
27. pants. Darbs un nodarbinātība	1. Darba vides pielāgotība					
	1.1. Darba vietu pielāgotība	Administratīvie dati				NVA
	1.2. Atbalsts darba vietu pielāgotībai	Administratīvie dati				NVA
	2. Nodarbinātības mērījumi					
	2.1. Bezdarba līmenis	Administratīvie	•	•	•	NVA

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

		dati				
	2.2. Iespēja atrast darbu	Aprakstošs indikators	•	•		NVA
	2.3. Vidējais atalgojums	Regulāra aptauja/ Administratīvie dati	•			a. EU-SILC b. Ieteikts VID/VDEĀVK
3. Nodarbinātības veicināšana						
	3.1. SIVA pasākumu efektivitāte	Administratīvie dati	•	•	•	SIVA
	3.2. Subsidētās darba vietas	Administratīvie dati	•	•	•	NVA
	3.3. Aktīvās nodarbinātības pasākumi	Administratīvie dati	•	•	•	NVA
	3.4. Neformālā izglītība	Administratīvie dati	•	•	•	NVA
	3.5. Iesaiste profesionālā izglītībā	Administratīvie dati	•	•	•	NVA
	3.6. Iesaiste praktiskajā apmācībā	Administratīvie dati	•	•	•	NVA
	3.7. Karjeras konsultācijas	Administratīvie dati	•	•	•	NVA
	3.8. Aktīvās nodarbinātības pasākumu efektivitāte	Administratīvie dati	•	•	•	NVA

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

	3.9. Subsidēto darbavietu/speciālo darbnīcu izveide pašvaldībās	Vienreizēja aptauja*				Ieteikts LM
	3.10. Speciāla atbalsta programmas pašvaldībās	Vienreizēja aptauja*				Ieteikts LM
28. pants. Pienācīgs dzīves līmenis un sociālā aizsardzība	1. Nabadzības riska rādītāji Būtiskākie rādītāji iekļauti 5. panta 3.3. un 3.4. indikatoros (Administratīvie dati)					
	1.1. Nabadzības un sociālās atstumtības mājāsaimniecībā	Regulāra aptauja	•	•		EU-SILC
	1.2. Nabadzības un sociālās atstumtības mājāsaimniecībā pēc invaliditātes un dzimuma	Regulāra aptauja	•			EU-SILC
	1.3. Nabadzības un sociālās atstumtības mājāsaimniecībā pēc invaliditātes un vecuma	Regulāra aptauja		•		EU-SILC
	2. Sociālās aizsardzības pakalpojumi					
	2.1. Invaliditātes pensijas	Aprakstošs indikators	•	•		VSAA/SAIS LabIS
	2.2. Invaliditātes pensiju vidējais apmērs	Aprakstošs indikators	•	•		VSAA/SAIS LabIS
	2.3. Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta	Administratīvie dati	•	•		VSAA/SAIS LabIS
	3. Dzīves kvalitātes pašuztvere					
	3.1. Dzīves kvalitātes uzlabošanās	Vienreizēja aptauja*	•	•		Ieteikts LM
3.2. Šķēršļi sociālajai līdzdalībai	Vienreizēja aptauja*				Ieteikts LM	

Starpziņojums par Tehniskās specifikācijas 3.1.uzdevuma 3.1.1.apakšuzdevumu

29. pants. Līdzdalība un politiskajā sabiedriskajā dzīvē	1. Politiskās dzīves pieejamība					
	1.1.Vēlēšanu iecirkņu pieejamība personām ar funkcionāliem traucējumiem	Administratīvie dati				CVK
	1.2. Audioformāta sarakstu pieejamība vēlēšanu iecirkņos	Administratīvie dati				CVK
	1.3. Priekšvēlēšanu periodā translēto politisko debašu, kurās pieejams surdotulks, skaits (NEPLP)	Administratīvie dati				Ieteikts NEPLP
	2. Iespējas iesaistīties NVO un politikas veidošanā					
	2.1. Pašvaldību atbalsts NVO	Aprakstošs indikators**				Ieteikts LM
	2.2. Uztvertās ietekmes indekss	Vienreizēja aptauja*			•	Ieteikts LM
30. pants. Līdzdalība kultūras dzīvē, atpūta, brīvā laika pavadīšana un sports	1. Dzīves kvalitātes novērtējums					
	1.1.Dzīves kvalitāte uzlabojusies	Vienreizēja aptauja*	•	•		Ieteikts LM
	1.2.Šķēršļi sociālajai līdzdalībai. 28. panta 3.2. indikators.	Vienreizēja aptauja*				Ieteikts LM

